

ЗЕМЛЕУСТРІЙ, КАДАСТР І МОНІТОРИНГ ЗЕМЕЛЬ

науково-виробничий журнал

№ 3

щоквартальник

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

Вимоги до розміщення статті в журналі та на сайті журналу:

- назва статті;
- ім'я та прізвище автора (авторів);
- анотація — 3-6 речень;
- чітка постановка проблеми;
- стислі, але зрозуміло викладені результати інших дослідників;
- мета дослідження;
- виклад дослідження;
- чітко сформульовані та виділені головні думки;
- акцентоване подання наукової новизни, нового знання;
- висновки наприкінці статті (про досягнуті результати, користь від них та про подальші розробки).

По ходу статті має бути переклад англійською (сумарним обсягом не менше 1000 знаків): назви статті; ім'я та прізвище автора (авторів); анотації на 3-6 речень головних думок, важливих тез і формулювань, тексту, що виявляє наукову новизну (нове знання).

Обов'язковим є список використаних джерел у кінці статті (роботи не лише вітчизняних, а й зарубіжних авторів). Посилання на інших дослідників та на ту чи іншу роботу повинні позначатися в тексті у квадратних дужках порядковим номером цієї роботи за списком використаних джерел.

Рекомендований обсяг статті — 16-28 тис. знаків, шрифти найпоширенішого типу, текстовий шрифт та шрифт формул повинні бути різними. Формули чіткі, із загальноприйнятим використанням символів. Таблиці компактні, з назвою та нумерацією. Ілюстративні матеріали повинні бути якісними, придатними для сканування.

Додатково надсилаються:

інформація про автора (авторів): ім'я, прізвище, вчене звання, вчений ступінь, посада — все це українською та англійською мовами (додатково: адресу з поштовим індексом, телефон); заява з підписами авторів про те, що надіслана стаття не друкувалася і не подана до будь-яких інших видань. Бажано також супроводити матеріали рекомендаціями до друку науковців та фахівців у даній галузі.

Категорично не приймаються описові статті (сукупність загальновідомих характеристик та оцінок об'єкту дослідження або сукупність запозичених характеристик і тез).

Редакція залишає за собою право на скорочення, незначне редагування і виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора).

Постановою президії АК Міністерства освіти і науки України від 31.05.2013 р. № 654 науково-виробничий журнал «Землеустрій, кадастр і моніторинг земель» включено до наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата економічних наук.

Свідectво про реєстрацію KB № 17370-6140P від 10.01.2011 р.

Засновники: Державне підприємство «Київський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою»

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Рекомендовано до друку вченою радою ННІ земельних ресурсів та правознавства НУБіП України (протокол № 1 від 25.09.2013 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Й. М. Дорош, д. е. н.

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

В. І. Курило, д. ю. н., проф.

А. М. Третяк, д. е. н., проф., чл.-кор. НААНУ
ВІДПОВІДАЛЬНІ СЕКРЕТАРІ

Є. В. Бутенко, к. е. н., доц.

С. О. Осипчук, к. геол.-мін. н.

ЧЛЕНИ КОЛЕГІЇ

Штефан Бойнець, д. е. н., проф. (Словенія)

В. М. Будзак, д. е. н., с. н. с.

В. П. Галушко, д. е. н., проф., чл.-кор. НААНУ

В. В. Горлачук, д. е. н., проф.

Г. Д. Гуцуляк, д. е. н., проф., чл.-кор. НААНУ

Д. С. Добряк, д. е. н., проф., чл.-кор. НААНУ

О. С. Дорош, к. е. н., доц.

В. М. Другак, д. е. н., доц.

Ш. І. Ібатуллін, д. е. н., доц.

І. П. Ковальчук, д. геогр. н., проф.

І. П. Купріянич, к. е. н., доц.

Г. К. Лойк, к. е. н., проф.

П. Ф. Лойко, д. е. н., проф., чл.-кор. РАН (Росія)

А. Г. Мартин, к. е. н., доц.

Л. Я. Новаковський, д. е. н., проф., акад. НААНУ

О. П. Світличний, д. ю. н., доц.

А. Я. Сохнич, д. е. н., проф.

М. Г. Ступень, д. е. н., проф.

М. П. Стецюк, к. е. н.

В. К. Терешенко, д. е. н., проф., акад. НАНУ

М. А. Хвесик, д. е. н., проф., акад. НААНУ

Літературний редактор Н. М. Некрут

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Видавець: ФОП Гринь Д. С.,

73033, м. Херсон, а/с 15

e-mail: dimg@meta.ua

Свід. ДК № 4094 від 17.06.2011 р.

МАКЕТ, ВЕРСТКА ТА ДРУК

Підписано до друку 27.09.2013.

Формат 70x100/16

Папір офсетний. Друк цифровий.

Гарнітура Times New Roman.

Умовн. Друк. арк.: 6,67. Наклад 100.

При передруку посилання на «Землеустрій, кадастр і моніторинг земель» обов'язкове.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція журналу «Землеустрій, кадастр і моніторинг земель» залишає за собою право на незначне скорочення та літературне редагування авторських матеріалів зі збереженням стилю автора і головних висновків.

© Землеустрій, кадастр і моніторинг земель, 2013

З М І С Т

ЗЕМЛЕУСТРІЙ

Новаковський Л.Я. Довідник із землеустрою: обґрунтування необхідності та проблеми створення	3
Третяк А.М. Сучасний землеустрій як самостійна галузь наукового знання....	10

МОНІТОРИНГ ТА ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ

Євсюков Т.О. Охорона особливо цінних земель: досвід зарубіжних країн	19
Бутенко Є.В., Якимовська Н.В. Моніторинг контурно-меліоративних заходів: сучасний стан та ефективність.....	27

ЕКОНОМІКА ТА ЕКОЛОГІЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Другак В.М. Економіка землекористування домашніх господарств сільських територій: поняття та сутність	34
Мартин А.Г., Чумаченко О.М., Кривов'яз Є.В. Принципи діагностування нецільового використання земель.....	40
Будзяк О.С. Ризики екологобезпечного використання земель в умовах глобальних кліматичних змін.....	46
Щербак К.О. Просторово-екологічні аспекти досліджень структурних елементів природно-заповідного фонду Київської області	53

РИНОК ЗЕМЕЛЬ ТА ЙОГО ІНФРАСТРУКТУРА

Жук О.П., Шевченко О.В. Теоретичні основи формування ринку земельних ділянок та його інфраструктури	61
---	----

СТОРІНКА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Полтавець А.М. Проблеми формування режиму територій, які використовують із рекреаційною метою	68
Опенько І.А. Порівняльний аналіз оприлюднення земельно-кадастрових відомостей у зарубіжних країнах та в Україні.....	80

ЗЕМЛЕУСТРІЙ

УДК 333.2:333.3

ДОВІДНИК ІЗ ЗЕМЛЕУСТРОЮ: ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ

*Новаковський Л.Я., доктор економічних наук,
академік Національної академії аграрних наук України
Комунальне підприємство «Київський інститут земельних відносин»*

Шановні керівники і спеціалісти органів місцевого самоврядування, територіальних органів земельних ресурсів, державних інститутів із землеустрою та приватних підприємницьких структур у сфері землеустрою, вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку кадрів за напрямом «геодезія, землеустрій, кадастр»!

Разом з автором звертаємося до вас з проханням надіслати на адресу редакції свої зауваження та пропозиції щодо структури та змісту Довідника до 25 грудня цього року, а також повідомити про потребу у Довіднику (кількість примірників) для визначення його накладу при виданні.

Постановка проблеми

Загальновідомо, що основою системи управління землекористуванням у державі, безперечно, є землеустрій. Із запровадженням в Україні приватної власності на землю (1992 р.) докорінно змінилися земельні відносини, зросла роль землеустрою у здійсненні реформування земельних відносин, організації сталого землекористування.

Здійснення земельної реформи в Україні стало можливим завдяки виконанню значного обсягу робіт із землеустрою. До них, зокрема, належать: проведення інвентаризації земель; формування земель резервного фонду та земель запасу; органі-

зація територій рад і встановлення меж населених пунктів; розроблення проектів роздержавлення та приватизації земель із видачею відповідних правовстановлюючих документів; надання земель новим агроформуванням; розпаювання земель з видачею сертифікатів; розробка технічної документації на видачу державних актів на право власності й право постійного користування землею; розроблення схем поділу земель на земельні частки (паї); видача державних актів замість сертифікатів.

Проте при цьому допущено ряд суттєвих недоліків і навіть помилок. Це недотримання природоохоронних вимог, передусім, включення у про-

цеси паювання земель понад 5 млн га малопродуктивних і деградованих угідь, невключення у списки на паювання до 200 тис. громадян, які мали право на землю, незадоволення потреб у землі чорнобильських переселенців тощо.

Державні органи не спромоглися розробити Державну програму здійснення земельної реформи, забезпечити комплексність робіт із землеустрою. Втрата державою функцій щодо планування і управління земельним фондом призвела, по суті, до порушення екологічно сформованого сталого сільськогосподарського землекористування. Воно передчасно подрібнено, втрачено сівозміни, припинено роботи по боротьбі з ерозією ґрунтів.

Приватизація земель внаслідок недостатнього законодавчого забезпечення, через відсутність належного контролю з боку держави й корумпованості значної частини працівників державних і самоврядних органів призвела до масових порушень земельного законодавства, захоплення під забудову особливо цінних земель у прибережних зонах морів і річок, навколо курортів, заповідних лісових масивів тощо.

Землі під колишніми фермами, існуючими сільськими шляхами, лісосмугами, деградованими пасовищами, чагарниками, які не були розпайовані, тепер нікому не належать. В абсолютній більшості населених пунктів немає генеральних планів.

Слід чітко визначити структуру земельного фонду на перспективу, розробити науково обґрунтовані заходи щодо зниження рівня сільськогосподарської освоєності й розораності земельного фонду, істотного

підвищення питомої ваги лісів та угідь, які б гарантували екологічно безпечне землекористування. Потрібно якнайшвидше покінчити із землемірними роботами і повернутися до проведення у державі науково обґрунтованого землеустрою. Ми зосередили значний інтелектуальний потенціал на виконанні технічно простих робіт, пов'язаних з оформленням прав на землю. Однак за весь час реформи не розробили ні на один адміністративний район схему землеустрою, не відпрацювали як слід до кінця склад і порядок розроблення землевпорядної документації на територію сільської, селищної, міської ради.

Одним з найскладніших завдань землеустрою в сучасних умовах залишається вирішення проблем охорони земель. Необхідно кардинально змінити ставлення держави до охорони земельного фонду. Землю треба охороняти не лише від самовільного захоплення та розбазарювання, але й, насамперед, від деградації. Внаслідок припинення робіт по боротьбі з ерозією ґрунтів, засоленням, заболоченням земель, забруднення їх важкими металами та хімічними речовинами постійно зростають площі деградованих угідь. Катастрофічно знижується рівень гумусу. Ми фактично експлуатуємо родючість ґрунту, яка не належить нам, а є власністю наших дітей і онуків.

Проблема охорони земель все більше переростає в проблему національної безпеки країни.

Прийняття Верховною Радою у травні 2003 року Закону України «Про землеустрій» суттєво змінило статус землеустрою у системі заходів держави щодо управління у галузі використання та охорони земель-

ного фонду. У Законі наголошується, що саме землеустрій забезпечує реалізацію державної земельної політики. Чітко визначено систему землеустрою та його принципи, повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері землеустрою.

Важливим у законі є новий поділ землеустрою за рівнями його здійснення. Замість міжгосподарського, міжселенного, внутрішньогосподарського, кадастрового та інших видів землеустрою запроваджено поділ землеустрою на загальнодержавному, регіональному, місцевому рівнях з віднесенням до кожного із рівнів тієї чи іншої документації із землеустрою.

У сучасних умовах принципово важливо розвинути і конкретизувати роль і місце землеустрою щодо удосконалення регулювання земельних відносин, визначити напрями, забезпечити розробку наукової і нормативно-технічної бази його функціонування.

Забезпечення сталого, екологічно безпечного, невиснажливого й раціонального землекористування потребує розроблення та реалізації загальнодержавної й регіональних програм, затвердження відповідних стандартів, нормативів і правил, створення конкретної землевпорядної документації. Утвердження державного статусу землеустрою особливо важливе в розв'язанні земельних питань на національному рівні.

Метою статті є обґрунтування необхідності розроблення Довідника із землеустрою та оприлюднення проекту його структури і змісту для ознайомлення широкого кола читачів журналу з проблемами, що існують, та урахування пропозицій вчених, працівників земельних органів і спеціалістів землевпорядних організацій щодо

поліпшення змісту Довідника.

Виклад основного матеріалу

Довідник із землеустрою в Україні видавався тричі російською мовою (Справочник по землеустройству. Под ред. Н.Р. Образцовой и К.С. Пузанова. – К.: 1973. – 312 с.; Справочник по землеустройству. Под ред. Л.Я. Новаковского. Изд. 2-е, перераб. и дополн. – К.: Урожай, 1983. – 288 с.; Справочник по землеустройству. Под ред. Л.Я. Новаковского. Изд. 3-е, перераб. и дополн. – К.: Урожай, 1989. – 352 с.). Це були єдині довідники з землеустрою на теренах колишнього Радянського Союзу.

Довідники із землеустрою базувалися на законодавчих і нормативно-правових актах, що діяли в той час, а також на нормативно-технічних документах, що розроблялися в основному Республіканським проектним інститутом по землевпорядкуванню «Укрземпроект» і затверджувалися Міністерством сільського господарства, а пізніше – Держагропромом України.

З прийняттям у жовтні 2001 року нового Земельного кодексу України стан розроблення актів земельного законодавства суттєво поліпшився. Зокрема прийнято Закони України «Про землеустрій» та «Про охорону земель», які є базовими при регулюванні здійснення землевпорядних робіт і землеохоронних заходів.

Однак обсяги робіт щодо розроблення стандартів, норм і правил у сфері землеустрою та у сфері охорони земель за останні роки суттєво скоротилися. Відсутні правила і методичні рекомендації щодо розроблення більшості із видів документації із землеустрою, що ускладнює діяльність проєк-

тних організацій із землеустрою, особливо підприємницьких структур. Майже припинено системні дослідження проблем землеустрою.

Зазначене обумовлює необхідність проведення наукових досліджень окремих проблем акторським колективом Довідника при його опрацюванні, консультацій з вченими і практиками землевпорядного виробництва, узагальнення досвіду землевпорядного проектування. В сучасних умовах, коли існує вакуум у сфері нормативно-технічної документації із землеустрою, видання Довідника із землеустрою є надзвичайно актуальним завданням.

Довідник із землеустрою розраховано на працівників органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, співробітників земельних і екологічних органів, фахівців проектних організацій і підприємницьких структур у сфері землеустрою, викладачів і студентів вищих навчальних закладів.

Четверте видання Довідника буде суттєво перероблене, доповнене новими розділами і параграфами. В ньому передбачено розмістити ряд нормативів для проектування (в додатках).

Структура і зміст Довідника (проект) є наступними.

СТРУКТУРА ДОВІДНИКА ІЗ ЗЕМЛЕУСТРОЮ

(четверте видання, перероблене і доповнене)

ВСТУП

РОЗДІЛ 1.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

1.1.	Земля – основне національне багатство Українського народу	
	1.1.1.	Конституція України – головне джерело правового регулювання земельних відносин в державі
	1.1.2.	Особливості Земельного кодексу України, його зміст та роль у розвитку земельного законодавства
	1.1.3.	Земельна реформа, її завдання, етапи проведення та проблеми завершення
	1.1.4.	Сучасні проблеми використання і охорони земель та завдання землеустрою щодо підвищення рівня управління земельними ресурсами країни
1.2.	Склад земель України	
	1.2.1.	Категорії земель. Порядок віднесення земельних ділянок до певної категорії та зміни цільового призначення земель
	1.2.2.	Землі сільськогосподарського призначення, їх структура та правовий режим
	1.2.3.	Землі житлової та громадської забудови, їх визначення та особливості використання
	1.2.4.	Землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, їх склад та порядок використання
	1.2.5.	Землі оздоровчого призначення та їх використання. Обмеження діяльності на землях вказаної категорії земель
	1.2.6.	Землі рекреаційного призначення та порядок їх використання
	1.2.7.	Землі історико-культурного призначення, їх склад та особливості правового режиму використання та охорони
	1.2.8.	Землі лісгосподарського призначення та їх використання

	1.2.9.	Землі водного фонду, їх правовий режим та обмеження у використанні
	1.2.10.	Землі промисловості, транспорту, зв'язку енергетики, оборони та іншого призначення, їх визначення, структура, особливості правового режиму та порядку використання
1.3.	Права на землю, їх набуття та реалізація	
	1.3.1.	Форми власності на землю
	1.3.2.	Право власності на землю
	1.3.3.	Право користування землею
	1.3.4.	Набуття, перехід та припинення прав на землю
	1.3.5.	Обмеження та обтяження прав на земельну ділянку
1.4.	Охорона земель. Захист прав на землю, відшкодування втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва	
	1.4.1.	Завдання, зміст і порядок охорони земель
	1.4.2.	Стандартизація і нормування в галузі охорон и земель
	1.4.3.	Рекультивация порушених та консервація деградованих і малопродуктивних земель
	1.4.4.	Відшкодування збитків, а також втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва

РОЗДІЛ 2.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ, УПРАВЛІННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ЗЕМЛЕУСТРОЮ

2.1.	Організація землеустрою	
	2.1.1.	Підстави здійснення землеустрою, його мета, завдання, суб'єкти та об'єкти землеустрою
	2.1.2.	Повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері землеустрою
	2.1.3.	Державні стандарти, норми і правила у сфері землеустрою
	2.1.4.	Державний фонд документації із землеустрою
2.2.	Забезпечення проведення землеустрою	
	2.2.1.	Загальнодержавний, регіональний і місцевий рівні проведення землеустрою
	2.2.2.	Види документації із землеустрою, загальні вимоги до її розроблення та змісту
	2.2.3.	Погодження та затвердження документації із землеустрою
	2.2.4.	Технічне та технологічне забезпечення землеустрою
	2.2.5.	Надання консалтингових послуг з питань землеустрою
	2.2.6.	Авторський нагляд за здійсненням проектної документації із землеустрою
2.3.	Управління у сфері землеустрою	
	2.3.1.	Система управління якістю робіт із землеустрою
	2.3.2.	Планування виробничого процесу, підвищення кваліфікації персоналу, підготовка і підвищення кваліфікації кадрів
	2.3.3.	Договірна документація у сфері землеустрою
	2.3.4.	Державна експертиза землевпорядної документації
	2.3.5.	Сертифікація кадрів у сфері землеустрою

РОЗДІЛ 3.

ПРОГНОЗНА (ПЕРЕДПРОЕКТНА) ДОКУМЕНТАЦІЯ ІЗ ЗЕМЛЕУСТРОЮ

3.1.	Програми використання та охорони земель	
	3.1.1.	Загальнодержавна програма використання та охорони земель
	3.1.2.	Регіональна програма використання та охорони земель, її зміст та вимо-

		ги щодо обґрунтування обсягів і джерел ресурсного забезпечення
	3.1.3.	Місцева програма використання та охорони земель (міст Києва, Севастополя, басейнів річок, рекультиваційних та протиерозійних заходів)
3.2.	Схеми землеустрою. Техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць	
	3.2.1.	Схеми землеустрою адміністративних районів
	3.2.2.	Схеми протиерозійних заходів яружно-балкової системи, гідрографічного басейну
	3.2.3.	Схеми рекультивації земель промислового басейну (району) та використання знятого родючого шару ґрунту
	3.2.4.	Техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель села, селища, міста, сільської, селищної, міської ради

РОЗДІЛ 4.

ПРОЕКТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ ІЗ ЗЕМЛЕУСТРОЮ

4.1.	Проект землеустрою щодо встановлення (зміни) меж адміністративно-територіальних одиниць
4.2.	Проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення
4.3.	Проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки
4.4.	Проект землеустрою щодо створення нових та впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань
4.5.	Проект землеустрою, що забезпечує еколого-економічне обґрунтування сіво-змін та впорядкування угідь
4.6.	Проект землеустрою щодо впорядкування території для містобудівних потреб
4.7.	План земельно-господарського устрою населених пунктів

РОЗДІЛ 5.

РОБОЧА ДОКУМЕНТАЦІЯ ІЗ ЗЕМЛЕУСТРОЮ

5.1.	Робочий проект землеустрою щодо культуртехнічних заходів
5.2.	Робочий проект землеустрою щодо організації культурних пасовищ
5.3.	Робочий проект землеустрою щодо засипки та виположування ярів
5.4.	Робочий проект землеустрою щодо рекультивації земель
5.5.	Робочий проект землеустрою щодо землювання малопродуктивних угідь
5.6.	Робочий проект землеустрою щодо організації багаторічних плодкових насаджень і виноградників
5.7.	Робочий проект землеустрою щодо агротехнічних протиерозійних заходів
5.8.	Робочий проект землеустрою щодо створення захисних лісонасаджень
5.9.	Робочий проект землеустрою щодо будівництва протиерозійних гідротехнічних споруд
5.10.	Робочий проект землеустрою щодо терасування схилів
5.11.	Робочий проект землеустрою щодо освоєння земель для сільськогосподарських потреб
5.12.	Робочий проект землеустрою щодо організації території колективних садів
5.13.	Робочий проект землеустрою щодо консервації земель

РОЗДІЛ 6.

ТЕХНІЧНА ДОКУМЕНТАЦІЯ ІЗ ЗЕМЛЕУСТРОЮ

6.1.	Документація із землеустрою щодо визначення державного кордону України
6.2.	Технічна документація із землеустрою щодо встановлення меж земельної ділянки в натурі (на місцевості)
6.3.	Технічна документація із землеустрою щодо встановлення меж частини земе-

	льної ділянки, на яку поширюється право суборенди, сервітуту
6.4.	Технічна документація із землеустрою щодо поділу та об'єднання земельних ділянок
6.5.	Технічна документація із землеустрою щодо інвентаризації земель
6.6.	Технічна документація із землеустрою щодо природно-сільськогосподарського районування земель
6.7.	Технічна документація із землеустрою щодо бонітування ґрунтів
6.8.	Технічна документація із землеустрою щодо економічної оцінки земель
6.9.	Технічна документація із землеустрою щодо нормативної грошової оцінки земель
6.10.	Технічна документація із землеустрою щодо експертної грошової оцінки земельних ділянок

РОЗДІЛ 7

ЗЕМЕЛЬНО-ОЦІНОЧНІ РОБОТИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЗЕМЛЕУСТРОЮ

7.1.	Природно-сільськогосподарське районування земель
7.2.	Бонітування ґрунтів
7.3.	Економічна оцінка земель
7.4.	Нормативна грошова оцінка земель
7.5.	Експертна грошова оцінка земельних ділянок

РОЗДІЛ 8

**ВИШУКУВАЛЬНІ ТА ОБСТЕЖУВАЛЬНІ РОБОТИ
ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЗЕМЛЕУСТРОЮ**

8.1.	Топографо-геодезичні та картографічні роботи
8.2.	Інженерно-геологічні роботи
8.3.	Розбивочні роботи
8.4.	Ґрунтові обстеження
8.5.	Геоботанічні обстеження

ДОДАТКИ

1. Конституція України. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.
2. Земельний кодекс України : прийнятий 25 жовтня 2001 року № 2768-III // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.
3. Закон України «Про землеустрій». Відом. Верхов. Ради України (ВВР). – 2003. – № 36. – Ст. 282.
4. Нормативи землекористування. Збірник нормативно-правових актів та науково-методичних рекомендацій у сфері землекористування та охорони земель у двох книгах. За редакцією Л.Я. Новаковського. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2008, кн. 1 – 448 с.; кн. 2 – 456 с.

5. Справочник по землеустройству. Под ред. Л.Я. Новаковского. 3-е изд. перераб. и дополн. – К. : Урожай, 1989. – 352 с.

Список літератури

* * *

Предложена структура и содержание четвертого издания Справочника.

Ключевые слова: землеустройство, землепользование, охрана земель.

* * *

We offered the structure and contents of the fourth edition of reference book.

Keywords: land management, land use and land conservation

СУЧАСНИЙ ЗЕМЛЕУСТРІЙ ЯК САМОСТІЙНА ГАЛУЗЬ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

Третяк А.М., доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НААН України
*Державна екологічна академія післядипломної освіти
та управління Мінприроди України*

Обґрунтовано, що в процесі еволюційного розвитку землеустрій трансформувався у наукову дисципліну як систематизоване знання про організацію раціонального використання та охорони земель, формування й регулювання земельних відносин і режиму землекористування. Він функціонує в економіці країни як самостійна галузь наукового знання та соціально-економічна категорія.

Ключові слова: землеустрій, землевпорядна наука, наукові дисципліни.

Постановка проблеми

У ході суспільного розвитку землеустрій набув характеру багатогранної діяльності, яка охоплює земельну політику, організацію раціонального використання й охорони земель, управління земельними ресурсами, в тому числі регулювання земельних відносин, проводиться у поєднанні з питаннями розселення та переселення людей, здійсненням меліоративних, культуртехнічних і протиерозійних заходів, обліком та реєстрацією земельних ділянок і прав на них, оцінкою землі, геодезичними й картографічними роботами. Отже, землеустрій являє собою складну систему практичних і теоретичних знань.

Мета статті – обґрунтувати сучасний землеустрій як самостійну галузь наукового знання та соціально-економічну категорію в економіці країни.

Виклад основного матеріалу

Землеустрій пройшов різні стадії розвитку, починаючи від найпростіших операцій із вимірювання й поділу площ земельних ділянок і закінчуючи складною системою заходів щодо організації раціонального використання та охорони земель, що потребує глибоких наукових і практичних знань. Він перетворився у науку, яка вивчає прояви об'єктивних законів природи й суспільства при використанні землі, відкриває на цій основі закономірності раціональної організації вказаного процесу.

Віднесення землеустрою до сфери не тільки практичної, але й наукової діяльності зумовлено такими причинами. По-перше, будь-яка наука – це систематизоване знання про природу, суспільство, мислення, явище або процес, що має певну структуру, взаємозв'язки і взаємоза-

лежності. Землевпорядна наука також являє собою цілісне складне систематизоване знання, якому характерні внутрішні і зовнішні взаємозв'язки та взаємозалежності. По-друге, наука обов'язково повинна бути пов'язана з практикою, виходити з неї, відображати її й перевірятися нею; тільки у такому разі вона трансформується з абстрактної в конкретну діючу. По-третє, розвиток науки і способів пізнання дійсності припускає об'єктивну диференціацію на окремі самостійні галузі наукового знання, які мають свій предмет та об'єкт вивчення, що є наслідком складності й багатобічності навколишнього світу.

Враховуючи багатогранність землеустрою, який проявляє себе у політичній, адміністративно-правовій, соціально-економічній, організаційно-господарській, інженерно-технічній, природоохоронній сферах, землевпорядна наука також поєднає різні галузі наукових знань (наукові дисципліни). Землеустрій як систематизоване знання про організацію раціонального використання та охорони земель бере свій початок із 20-х років минулого століття. Одним із перших поняття «землеустрій» як систему наукових знань увів Є.С. Полюта. В роботі «Землеустроительные науки и классификация наук. Введение к изучению землеустроительных наук», опублікованій у Воронежі в 1927 році, він писав про те що землевпорядна наука є однією з наймолодших галузей наукового знання. В нинішній час ми присутні лише при побудові цієї науки, утворенні землевпорядного знання [4, 3]. Землеустрій дослідник відносив до наук мистецтва, які вивчають одночасно реконструктивні

(відновлювальні) й конструктивні (будівельні) види діяльності [4, 32].

Говорячи про землевпорядні науки та їхню диференціацію, професор Ф.Г. Некрасов підкреслював, що землеустрій включає систему землевпорядних знань, а курс землеустрою поділяється на чотири частини: «1. Загальна частина. 2. Економіка землеустрою. 3. Техніка землеустрою. 4. Організація землеустрою» [2].

П.М. Першин до основних дисциплін, які вивчають землеустрій, увів економіку землеустрою як вчення про суспільно-господарські відносини пристосування земельної площі до господарсько-організаційного використання її виробничих властивостей. Таким чином землеустрій як соціальний комплекс, наголошував він, входить у загальну систему економічного знання [3].

Визначені в 1925–1930 роках уявлення про структуру землевпорядної науки знайшли відображення в переліку наукових дисциплін, що вивчалися у вищих навчальних закладах України та Росії. Однак у зв'язку зі складною соціально-політичною ситуацією в країні й заміною поняття «землеустрій» на «соціалістичний землеустрій», втраченою значної частини наукового потенціалу диференціація землевпорядної науки припинилася, прогрес у цій галузі помітно сповільнився. Із середини 30-х років основною землевпорядною дисципліною стало «Землевпорядне проектування».

У 1940 році професори М.В. Бочков і С.О. Удачин в першому виданні підручника «Социалистическое землеустройство» писали, що соціалістичний землеустрій ви-

вчає такі тісно пов'язані між собою наукові дисципліни, як історія землеустрою, землепорядне проектування, організація землепорядних робіт, земельний облік. Найважливіше значення із них має землепорядне проектування (с. 16–17).

На початку 60-х років землепорядна наука набула подальшого розвитку. Виникли наукові напрями, пов'язані із застосуванням математичних методів і моделювання, нових геодезичних приладів, засобів обчислювальної техніки. З'явилися такі дисципліни, як «Наукові основи землеустрою», «Геодезичні роботи в землеустрої», «Економіко-математичні методи і моделювання в землепорядкуванні», «Організація і планування землепорядних робіт». Разом із тим курс землепорядного проектування практично поглинув такі предмети, як «Економіка землеустрою», «Методика проектування».

У 70-ті роки в зв'язку із розвитком методів наукового дослідження додалися курси «Вступ до спеціальності», «Методика наукових досліджень у землеустрої», «Прогнозування та планування використання земельних ресурсів».

Проте великий перелік наукових дисциплін, що вивчають землеустрій, до кінця не відображав його змісту. Так, повністю зникла економічна частина землеустрою. Незважаючи на те що питання економічного обґрунтування проектів були включені до складу дисципліни «Землепорядне проектування», обсяг вивчення економічної ролі землеустрою значно зменшився. Насамперед, це стосувалося пізнання об'єктивних економічних законів та врахування їхньої дії при землеустрої, економічного механізму регу-

лювання земельних відносин у процесі здійснення землепорядних робіт, критеріїв і показників оцінки економічної ефективності землеустрою. Була втрачена і правова складова землеустрою, оскільки вивчення курсу «Земельне право» стосувалося в основному тільки правових норм регулювання земельних відносин, питання ж правового забезпечення землепорядного процесу, правовстановлюючої діяльності в землеустрої зникли взагалі.

Із погляду вивчення історичних етапів розвитку землеустрою та виявлення на цій основі відповідних закономірностей зробити повний аналіз неможливо, бо дисципліна «Історія землеустрою» трансформувалася спочатку в «Історію земельних відносин та землеустрою», а потім у 80-ті роки – в «Земельні відносини і землеустрій». У зв'язку з цим виникла плутанина в змісті основних наукових дисциплін, що вивчають землеустрій, з'явилося дублювання, змішалися предмети та об'єкти досліджень, а основне навантаження у пізнанні землеустрою лягло на «землепорядне проектування». Виникла об'єктивна необхідність у побудові логічної схеми землепорядної науки, класифікації наукових дисциплін, які вивчають землеустрій, визначенні їхніх предметів та об'єктів дослідження.

Нова роль і значення землеустрою на сучасному етапі змусили вчених-землепорядників знову звернутися до теорії землеустрою, заново переглянути його поняття і на цій основі визначити систему галузей землепорядного знання. У 1986 році професором М.А. Гендельманом була здійснена нова класифікація землепорядних

наукових дисциплін [1]. До основних предметів землевпорядної науки (складових частин, галузей наукових знань) він відніс: наукові основи землеустрою, землевпорядне проектування, прогнозування і планування робіт із землеустрою, методику наукових досліджень у землеустрої, економіко-математичні методи та ЕОМ у землеустрої.

Відзначаючи в цілому позитивні сторони такої логічної схеми сучасної землевпорядної науки, необхідно зазначити наступне. По-перше, ця схема не мала чіткого критерію виділення різних наукових дисциплін. Тому з класифікації зникли такі предмети, як «Історія землеустрою», що вивчає історичні закономірності його розвитку, «Геодезичні роботи при землеустрої», які стосуються техніки землеустрою тощо. По-друге, зважаючи на відсутність системного підходу до пізнання землеустрою, як було сказано раніше, у системі землеустрою наукових дисциплін немає таких, які вивчають його економічну і правову складові, а саме «Економіка землеустрою» й «Землевпорядний процес». По-третє, спеціальні наукові дисципліни, що вивчають землеустрій, і загальнопрофесійні дисципліни знаходяться в згаданій схемі разом, а їхній перелік невичерпний.

Враховуючи вищесказане, вже у перші роки ХХІ ст. завдяки зусиллям учених землевпорядного факультету Національного аграрного університету (Добряк Д.С., Другак В.М., Третяк А.М.) здійснено подальшу диференціацію землевпорядної науки: уведено курси «Історія земельних відносин і землеустрою», «Наукові основи землеустрою», «Економіка землекористування та

землеустрою», «Менеджмент у землеустрої», «Методологія та методика наукових досліджень у землеустрої», «Автоматизація землевпорядного проектування». Проте науково-технічний прогрес у сферах землеустрою й ведення кадастрів, поява нових технологій вивчення земельних ресурсів, автоматизоване проектування, впровадження новітніх освітніх стандартів потребують вдосконалення класифікації наукових дисциплін, що входять до складу землевпорядної науки. Перша група дисциплін повинна включати спеціальні наукові дисципліни, які вивчають мету і завдання землеустрою та основи професійної діяльності фахівця-землевпорядника. До другої групи наукових дисциплін, що не входять у землевпорядну науку, але мають до неї пряме відношення, без яких неможливий розвиток землеустрою, належать загальноосвітні наукові дисципліни. Вони дають змогу правильно і науково обґрунтовано здійснювати землевпорядні заходи і дії в усіх галузях народного господарства й сферах управління земельними ресурсами з використанням різних засобів і методів.

Враховуючи відношення до об'єктів землеустрою, землевпорядні наукові дисципліни та їхні предмети згруповані у систему, наведену на рисунку. Найважливіше місце в системі спеціальних наукових дисциплін, що вивчають землеустрій, займають теоретичні основи землеустрою, землевпорядне проектування, економіка землеустрою і землевпорядний процес (як частина земельного права). У процесі вивчення цих дисциплін на основі аналізу закономірностей функціонування землеустрою, в тому числі й земельних від-

носин як економічних, екологічних, правових, сільськогосподарських, містобудівних та інших відносин прав власності на землю, організації території, прояву економічних законів і законів природи й суспільства, принципів і методів територіальної організації виробництва та його розміщення пізнаються методи і способи складання проектів землеустрою, напрями організації використання, відновлення й збереження земельних ресурсів та охорони земель, створення екологічно стійких ландшафтів і сталого (збалансованого) землекористування, регулювання земельних відносин та державного адміністрування режиму землекористування.

Загальноосвітні дисципліни поділяються на три групи: галузеві, науки про землю (які традиційно вивчають землевпорядники) і прикладні. Склад загальноосвітніх і спеціальних наукових дисциплін у землевпорядній науці наведено у таблиці.

Для дослідження землеустрою як науки застосовують широкий спектр методів, зокрема, традиційні методи теоретичного пізнання – наукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу і синтезу. Шляхом абстракції відкриваються й формуються закони, визначаються механізми їхньої дії, встановлюються наукові поняття, категорії, які виражають суть досліджуваних об'єктів. Індукція являє собою рух думки від конкретного до загального, дедукція, навпаки, – перехід від загальних положень до конкретних визначень.

У практичній діяльності методи індукції та дедукції трансформуються в метод послідовних наближень. Так, при обґрунтуванні ефективності проекту внутрішньогосподарського

землевпорядкування спочатку оцінюють розміщення інженерного облаштування території, а потім – організацію угідь і сівозмін, облаштування території сівозмін.

Методи аналізу і синтезу пов'язані відповідно з поділом об'єкта землеустрою, який вивчають, на складові елементи і його поєднанням в єдине ціле. У ході складнішого математичного аналізу, як правило, встановлюють вплив деяких факторів (величин, аргументів) на залежну змінну (функцію, результат). Наприклад, при визначенні розміру землеволодіння або землекористування, які відіграють роль функціонального показника, можна оцінити його залежність від таких факторів, як місце розташування земель і спеціалізація господарства, придатність земель тощо.

При цьому, звичайно, використовують економіко-статистичні методи (кореляційно-регресійного аналізу виробничих функцій, дисперсійного аналізу тощо). У зв'язку з тим, що організація внутрішньогосподарської території є складним процесом, для його вивчення застосовують метод математичного моделювання. Будучи одним із системних методів дослідження, він дає можливість у формалізованому вигляді (за допомогою рівнянь, нерівностей та ін.) виявити закономірності організації території, виявити причини її змін, накреслити шляхи її вдосконалення в різних умовах і за рахунок цього підвищити ефективність використання землі. Математичне моделювання може бути доповнене іншими економіко-математичними методами (класичний, диференціальний розрахунків, математичного програмування тощо).

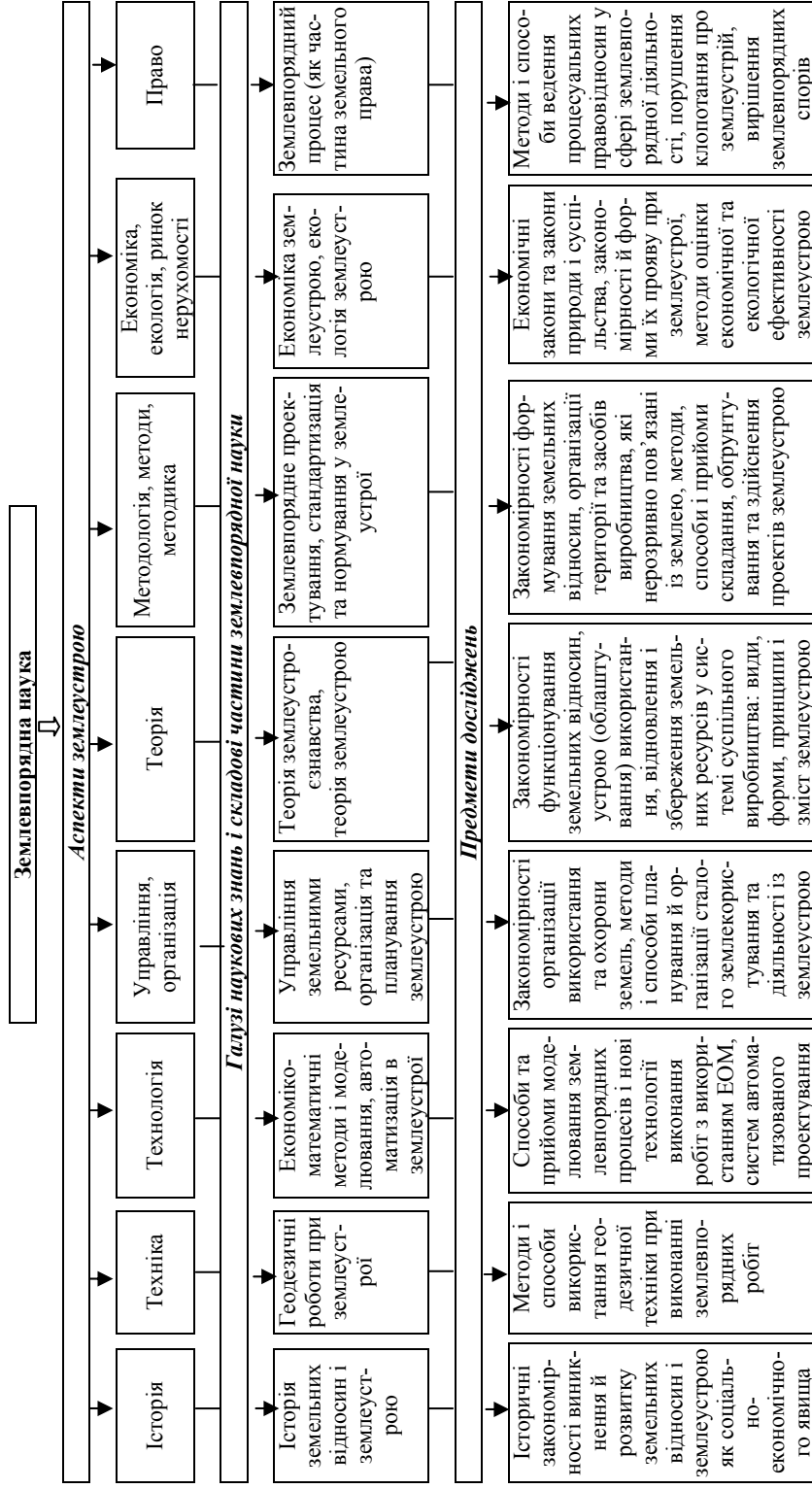

Рис. Система спеціальних землепорядних дисциплін у землепорядній науці

**Склад загальноосвітніх і спеціальних
наукових дисциплін в землеустрої**

Групи дисциплін	Основні предмети
Загальноосвітні	
Галузеві	Загальна екологія Економіка природокористування Економіка землегосподарювання Основні технології сільськогосподарського виробництва (землеробство, рослинництво, тваринництво, механізація тощо)
Науки про землю	Геодезія Ґрунтознавство Землеробство Меліорація Агролісомеліорація Картографія Фотограмметрія і дешифрування знімків
Прикладні	Земельне, цивільне, екологічне і господарське право Земельний кадастр Моніторинг земель Оцінка землі та майна Економіка землекористування Екологія землекористування Охорона земель Планування сільських населених пунктів Управління земельними ресурсами
Спеціальні	Історія земельних відносин і землеустрою Землеустрій Прогнозування і планування використання та охорони земель (розвитку землекористування) Землевпорядне проектування Землевпорядне інженерне облаштування території Геодезичні роботи при землеустрої Економіко-математичні методи і моделювання в землеустрої Автоматизація землевпорядного проектування ГІС у землеустрої Землевпорядний процес (як частина земельного права) Економіка та екологія землеустрою Стандартизація і нормування в землеустрої Управління діяльністю в сфері землеустрою Методологія та методика наукових досліджень у землеустрої

У дослідженнях із землеустрою широко використовують метод експериментального проектування, коли досягнення науки, практики і передового досвіду апробують на реальних об'єктах землеустрою. На основі одержаних результатів роблять висновки про напрями реорганізації інших об'єктів. Певне значення для землеустрою має монографічний метод, у процесі якого вивчають окремі типові або найхарактерніші об'єкти землеустрою, явища, процеси та інше, на їхній основі роблять наукові висновки і пропозиції. При цьому оцінюють, як правило, вплив організації території на ефективність землекористування чи організації території для виробництва сільськогосподарської продукції, а також найефективніші методи, способи, технології, прийоми здійснення землеустрою.

Отже, парадигма сучасного землеустрою полягає у сукупності специфічних знань, методів і цінностей, які дають розгорнуте бачення напрямів можливого включення земельних ресурсів в економічні процеси відтворення суспільної життєдіяльності. Велике значення теоретико-методологічного розкриття економічної парадигми сучасного землеустрою, як соціально-економічної категорії полягає у тому, що вона, передусім, визначає нові підходи й створює додаткові підстави щодо збагачення наукового обґрунтування системи організації ефективного економічного простору держави та її регіонів.

Однак найважливішою ознакою парадигми сучасного землеустрою слід вважати те, що він обґрунтовує принципову можливість активізації господарської активності територі-

альної спільноти, оскільки у межах реальних територій формуються сучасні об'єктивні інституції впорядкування типів власності на земельні ресурси не тільки в приватній, але й у новітніх корпоративних формах. Тобто суспільство в цілому та окремих територій одержує реальний мобілізаційний ресурс поживлення виробничої й відтворної діяльності.

Важлива роль землеустрою полягає також і в тому, що він повному розкриває екологічну проблему розвитку землекористування, яка повинна розв'язуватися вже не ззовні, а з внутрішніх позицій організації використання та охорони земель, що стає невід'ємною складовою діяльності людини. З практичного погляду все це є необхідною основою для планування й управління та розроблення конкретних планів дій щодо економічно ефективного й екологічно забезпеченого соціально-економічного розвитку на національному, регіональному і місцевому рівнях. Чимало цих елементів вже існує, але в сучасних умовах виникла необхідність у їхньому системному визначенні, подальшому розвитку та посиленні, зрештою, в ширшому використанні через призму сучасного землеустрою.

Висновки

У процесі еволюційного розвитку землеустрій трансформувався в наукову дисципліну як систематизоване знання про організацію раціонального використання та охорони земель, формування й регулювання земельних відносин і режиму землекористування. Він як систематизоване знання про природу, суспі-

льство, мислення, явище або процес має певну структуру, взаємозв'язки й взаємозалежності та являє собою цілісне складне знання, якому характерні внутрішні й зовнішні взаємозв'язки і взаємозалежності, а також зв'язок із практикою й має свій предмет і об'єкт вивчення, що є наслідком складності та багатобічності навколишнього світу.

Як соціально-економічна категорія землеустрій визначає нові підходи і створює додаткові підстави щодо збагачення наукового обґрунтування системи організації ефективного економічного простору держави та її регіонів. Найважливішою ознакою парадигми сучасного землеустрою слід вважати те, що він обґрунтовує принципову можливість активізації господарської активності територіальної спільноти, оскільки у межах реальних територій формуються сучасні об'єктивні інституції впорядкування типів власності на земельні ресурси. Велике значення землеустрою полягає, також і в тому, що він по-новому розкриває екологічну проблему розвитку землекористування.

Список літератури

1. Землеустроительное проектирование / под ред. М.А. Гендельмана. – М. : Агропромиздат, 1986. – С. 29–33.

2. Некрасов Ф.Г. Основы землеустройства (экономика, техника, организация). – О. 1925. – С. 53.

3. Першин П.Н. Социально-экономическая теория землеустройства // На аграрном фронте. – 1925. – № 7–8. – С. 44–45.

4. Полюта Е.С. Землеустроительные науки и классификация наук. Введение к изучению землеустроительных наук. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1927. – С. 3–32.

Обосновано, что в процессе эволюционного развития землеустройство трансформировалось в научную дисциплину как систематизированное знание об организации рационального использования и охраны земель, формировании и регулировании земельных отношений и режима землепользования. Он функционирует в экономике страны как самостоятельная область научного знания и социально-экономическая категория.

Ключевые слова: землеустройство, землеустроительная наука, научные дисциплины.

It is proved that in the process of evolutionary development of land management was transformed into a scientific discipline as a systematic knowledge about the organization of the rational use and protection of land, formation and regulation of land relations and land use regime. Vaughn functioning of the economy of the country as an independent field of scientific knowledge and socio-economic category.

Keywords: land development, land management science, scientific discipline.

МОНІТОРИНГ ТА ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ

УДК 332.3

УДК 332.36:631.111.3: 332.3 (477)

ОХОРОНА ОСОБЛИВО ЦІННИХ ЗЕМЕЛЬ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Євсюков Т.О., кандидат економічних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Проаналізовано зарубіжний досвід класифікації та охорони особливо цінних земель. Установлено, що у США, Німеччині, Греції, країнах пострадянського простору та інших охорона особливо цінних земель ґрунтується на концепції високої природної цінності сільськогосподарських і лісгосподарських земель. В Україні доцільно використати досвід держав ЄС та США у сферах ведення обліку, картографування і формування їхніх реєстрів. Варто також запозичити підходи до методів управління цими землями, розроблення та впровадження оптимізаційних заходів щодо їх екологічнобезпечного використання.

Ключові слова: особливо цінні землі, охорона земель, зарубіжний досвід, високопродуктивні землі.

Постановка проблеми

Роль особливо цінних земель (далі ОЦЗ) на сучасному етапі розвитку суспільства продовжує невідомо зростати. Адже вони є важливими осередками збереження природного біорізноманіття, носієм національної духовності, гарантом продовольчої безпеки, тобто найціннішою частиною земельного фонду. Нині в питаннях їх екологічнобезпечного використання існує ряд нерозв'язаних питань, зумовлених спектром нормативно-правових, організаційних, еколого-економічних, інформаційних й інших проблем землекористу-

вання та екологічнобезпечного використання ОЦЗ.

Таким чином, необхідність охорони ОЦЗ із метою забезпечення їх екологічнобезпечного використання й посилення економіко-правової охорони не викликає сумнівів. Виняткової актуальності зазначені проблеми набувають у зв'язку з урізноманітненням загроз для розвитку людської цивілізації, що пов'язано із швидкими темпами зростання чисельності населення на планеті, змінами клімату, загостренням проблем екологічної та продовольчої безпеки тощо.

На нашу думку, досвід інших держав, які створили свої моделі охорони ОЦЗ може допомогти Укра-

їні роз'язати її природоохоронні та землеохоронні проблеми.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій

Останнім часом вивченню зарубіжного досвіду з раціонального використання та охорони земель присвячено наукові дослідження Д.І. Бабміндри, М.С. Богіри, С.М. Волкова, М.О. Володіна, Д.С. Добряка, О.О. Кучера, М.Ю. Мельничука, Л.Я. Новиковського, А.М. Третьяка, А.М. Шворака та ін. Більшість із них у своїх дослідженнях здійснюють порівняльний аналіз заходів щодо охорони і раціонального використання земель, їхньої консолідації, розроблення оптимізаційних заходів тощо.

Однак, незважаючи на посилену увагу до проблем, пов'язаних із раціональним використанням та охороною ОЦЗ, нині фактично відсутні досконалі механізми економіко-правової охорони цих земель, у тому числі з урахуванням світового досвіду. Саме тому дослідження зарубіжних підходів до охорони ОЦЗ і можливостей упровадження їх в Україні становлять інтерес для управлінських структур, які реалізують державну політику в сфері земельних відносин, забезпечують державний контроль за використанням та охороною земель.

Мета статті – дослідити питання підходів до охорони і класифікації особливо цінних земель у зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу

Світова практика свідчить, що питанням охорони й збереження земель, передусім високопродуктивних, при-

діляється значна увага. У багатьох зарубіжних державах проводиться жорстка політика збереження потенціалу орних земель з одночасним їх інтенсивним використанням. При цьому земельні ділянки продуктивних земель внесені до національних реєстрів, а це є серйозним бар'єром при вилученні їх для несільськогосподарських потреб [6]. У таких розвинутих країнах світу, як Греція, Німеччина, США, Франція та інших існують чисельні приклади виділення і класифікації ОЦЗ як основи збереження їхньої унікальності або ж високої продуктивності.

Наприклад, Концепція формування лісових територій високої природоохоронної цінності (High Conservation Value forest (HCVF)), сформована Лісовою наглядовою радою (Forest Stewardship Council), передбачає класифікацію лісових земель на шість типів [10]. В її основу покладено унікальну або ключову роль останніх у формуванні високої екологічної, соціально-економічної, ландшафтної цінності чи збереження біорізноманіття. Головне завдання згаданої класифікації – розв'язання проблеми збереження лісових територій і посилення тих унікальних характеристик, які формують цінність цих земель. Головними критеріями визначення природоохоронної цінності лісових територій є: збереження природного стану екосистем; підтримка генетичного різноманіття; збереження місць існування та місцезростань; збереження традиційних ландшафтів; збереження ресурсів, відновлюваних тільки у природних системах; виконання наукових досліджень; можливість розроблення заходів щодо охорони під кожен тип резервантів [2]. Також ця Концепція передбачає при-

йняття виважених рішень щодо господарського використання вказаних територій [10].

Із 90-х років минулого століття в країнах ЄС почали розробляти концепції високої природної цінності сільськогосподарських і лісогосподарських земель (High Nature Value agricultural and forestry land), високої природної цінності сільськогосподарських угідь (High Nature Value farmland) [8, 11, 14]. Головне завдання цих проектів полягало у встановленні масштабів географічного поширення високопродуктивних земель (у розрізі їхніх категорій), картографічному відображенні останніх, визначенні площ кожної категорії HNV в межах адміністративних утворень, їхньому моніторингу. В результаті були сформовані методи управління цими землями, які враховували у національних програмах використання земель [8, 14]. Відповідно до згаданих концепцій у Греції землі високої природної цінності поділяють на три категорії: HNV лісів; HNV лісових угідь, використовуваних для випасання худоби; HNV орних земель і кормових угідь. Такий підхід дав змогу виділити в країні 6,89 млн га земель, які можна віднести до особливо цінних, із них високопродуктивних кормових угідь, розташованих на лісових землях, – 2,05 млн га, високопродуктивних орних земель – 2,42 та високої природної цінності лісів – 2,42 млн га. Необхідно також зазначити, що виділення таких земель у Греції передбачено на національному і регіональному рівнях [8].

У Німеччині до угідь високої природної цінності включають такі їхні види [7, 9]: високопродуктивні пасовища, перелоги, високопродуктивну ріллю, сади, цінні виноградники,

типи місць проживання згідно з директивою місця проживання в межах сільськогосподарського ландшафту (правового захисту біотопів у межах сільськогосподарського ландшафту); особливості ландшафту (наприклад, землі канав, огорож, ґрунтові частини доріг, водойм, малих водотоків, сухих кам'яних стін).

У США терміна «особливо цінні землі» не вживають, хоча передбачено виокремлення «найважливіших» (prime farmlands) та «унікальних» (unique farmlands) сільськогосподарських земель, які певною мірою відповідають змісту поняття ОЦЗ. Так, Служба охорони природних ресурсів (The Natural Resources Conservation Service) використовує три системи оцінювання якості сільськогосподарських земель, однією зі складових якої є класифікація найважливіших у сільськогосподарському виробництві земель. Із цією метою розроблено узагальнену їхню класифікацію, що містить ідентифікацію особливо (або найцінніших) земель у складі національних ресурсів держави. Згаданою класифікацією передбачено дві головні категорії земель: «найкращі сільськогосподарські землі»; «унікальні сільськогосподарські землі», які за своєю специфікою поширюються в певному регіоні. Додаткові категорії – виділення цих земель у межах штату та на місцевому рівні [6]. В таблиці 1 наведено поділ найважливіших сільськогосподарських земель у США на категорії (підкатегорії), їхні види та характеристику за видами дозволеного використання.

Головними критеріями виділення «важливих» сільськогосподарських земель є оптимальне поєднання фізичних і хімічних властивостей для вирощування більшості польових,

кормових, олійних та прядивних культур, а також придатних і для інших видів використання. Слід наголосити, що ці землі можуть знаходитися під ріллею, природними кормовими вгіддями, іншими сільськогосподарським вгіддями, лісовими землями, але ні в якому разі не можуть виділятися на забудованих землях та землях під водоймами [12]. Землі першої головної групи характеризуються найкращими екологіч-

ними умовами для високорентабельного й сталого виробництва сільськогосподарських культур при обґрунтованій агротехніці, мінімальних витратах і мінімальній шкоді для навколишнього середовища. Специфічні критерії виділення цих земель – сприятливий водний режим, кліматичні умови, рівень кислотності та засоленості, відсутність кам'янистості ґрунту [12, 13].

1. Класифікація найважливіших сільськогосподарських земель у США [1, 6]

Категорія земель	Види земель	Характеристика	Види дозволеного використання
Перша головна	Кращі сільськогосподарські землі (виключно сільськогосподарські землі)	Найбільш придатні за природними та виробничо-технологічними характеристиками для ведення інтенсивного сільськогосподарського виробництва	Виключно для сільськогосподарського використання
Друга головна	Унікальні сільськогосподарські землі	Придатні для вирощування культур специфічної цінності та якості	Під спеціальні культури, наприклад під журавлину, на осушених кислих торф'янистих ґрунтах
Перша додаткова	Вагомі сільськогосподарські землі в межах штату	Придатні для ведення сільськогосподарського виробництва	Для сільськогосподарських цілей із дозволеним використанням частини ділянок для комерційного лісорозведення, відпочинку міського населення, сільського туризму тощо
Друга додаткова	Сільськогосподарські землі місцевого значення	Обмежено придатні для сільськогосподарського виробництва (ґрунти легкого гранулометричного складу, схилі та інші ерозійнонебезпечні землі)	Можливе вилучення із сільськогосподарського обороту, консервація, ґрунтозахисне лісорозведення, залуження для сінокошення, нормований (обмежений) випас тощо
Додаткова	Землі не для сільськогосподарського виробництва	Непридатні для ведення сільськогосподарського виробництва	Під будівництво промислових та інших несільськогосподарських об'єктів, для міської забудови, розробки місцевих будівельних матеріалів

Основою для виділення земель другої головної групи є їхні унікальні властивості, пов'язані з вирощуванням культур специфічної цінності та якості, культур високої харчової цінності (горіхи, оливки, журавлина, цитрусові та інші фрукти й овочі). Землі першої й другої додаткових категорій не відповідають критеріям «найважливіших» або «унікальних» сільськогосподарських земель, але мають велике значення для економіки відповідного штату (округу). Ці землі не піддаються деградації, не завдають шкоди навколишньому природному середовищу в процесі їх використання й забезпечують одержання високих урожаїв багатьох сільськогосподарських культур [6].

Крім класів, у системі класифікації сільськогосподарських земель виділяють підкласи. Вони характеризують природу обмежувального чинника: підклас С зумовлений кліматичними факторами; підклас Е – ерозією ґрунтів; підклас W – надлишковою вологістю; підклас S – потужністю кореневмісного шару. Для оцінки рівня ерозії в США застосовують також показник толерантності (Т), при якому Т означає максимальний середньорічний розмір втрат ґрунту, що не призводить до зниження врожайності [3].

Необхідно зазначити, що у США особливу увагу приділяють питанням охорони «найважливіших» та «унікальних» сільськогосподарських земель і можливому зниженню виробничого потенціалу аграрного виробництва. З цією метою здійснюється їх картографування (в базових масштабах 1:50 000 й 1:100 000) та інвентаризації, а інформація про географічне поширення, розміри,

площі й інші характеристики підлягає доведенню її до громадськості та використовується відповідними відомствами на національному, державному і місцевому рівнях влади [12].

Поширені й застосовуються у країнах пострадянського простору (Російська Федерація, Республіка Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан та ін.) підходи до виділення і класифікації ОЦЗ й визначення пріоритету їх збереження. Як правило, класифікація ОЦЗ в цих державах передбачає виділення особливо цінних земель і земель особливо охоронюваних територій. До першої групи відносять високопродуктивні землі (переважно сільськогосподарського призначення), до другої – землі лісового фонду, зайняті лісами першої групи; землі особливо охоронюваних природних територій та об'єктів; землі, зайняті об'єктами культурної спадщини, інші ОЦЗ.

Наприклад, земельним законодавством Російської Федерації до ОЦЗ віднесено такі землі (табл. 2): особливо охоронювані природні території, в тому числі лікувально-оздоровчі території й курорти; природоохоронного призначення; рекреаційного призначення; історико-культурного призначення; інші особливо цінні землі [5].

Принциповим положенням, згідно з яким сільськогосподарські відділяються у Російській Федерації будуть віднесені до ОЦЗ, є перевищення їхньої кадастрової вартості (грошової оцінки) над середнім рівнем кадастрової вартості муніципального (адміністративного) району (міського округу).

Не можна не відзначити й певні особливості класифікації ОЦЗ в пострадянських державах. Так, у Киргизстані особливо цінними сільськогосподарськими вгіддями вважаються рілля (зрошувана і богарні землі),

культурні пасовища, сіножаті й пасовища докорінного поліпшення, в Таджикистані у числі особливо цінних продуктивних земель названі рілля, перелоги і багаторічні насадження.

2. Класифікація, складові та виконувані функції особливо цінних земель у РФ [4, 5]

Склад ОЦЗ	Складові (території та об'єкти)	Виконувані функції
Особливо охоронювані природні території	Державні природні заповідники; національні парки; природні парки; державні природні заповідники; пам'ятки природи, ботанічні сади; лікувально-оздоровчі місцевості; курорти	Середовищеутворювальні; середовищезахисні; рекреаційні; збереження in situ; інформаційні; традиційногосподарські; науководослідні; освітньо-виховні тощо
Землі природоохоронного призначення	Водоохоронні зони річок і водойм; заборонні й нерестоохоронні смуги; ліси, що виконують охоронні функції; протиерозійні, пасовищета полезахисні насадження	Середовищеутворювальні; середовищезахисні; ресурсорезерваційні, ресурсовідтворні
Землі рекреаційного призначення	Земельні ділянки будинків відпочинку, пансіонатів, туристичних баз, дитячих і спортивних таборів; землі приміських зелених зон	Рекреаційні
Землі історикокультурного призначення	Об'єкти культурної спадщини народів Російської Федерації; визначні місця; військові та цивільні поховання	Збереження in situ; освітньо-виховні; етикохудожні; рекреаційні; релігійно-сакральні; науководослідні; просвітницькі тощо
Особливо цінні землі на сільськогосподарських угіддях	Особливо цінні продуктивні сільськогосподарські вгіддя (у тому числі сільськогосподарські вгіддя дослідно-виробничих підрозділів науководослідних організацій і навчальновдослідних підрозділів освітніх установ вищої професійної освіти, сільськогосподарські вгіддя)	Забезпечення функціонування сільськогосподарського виробництва; розв'язання продовольчої проблеми; освітні; науководослідні
Інші особливо цінні землі	Земельні ділянки для забезпечення діяльності науководослідних організацій (рідкісні ландшафти, рідкісні геологічні утворення)	Науководослідні

Висновки

Досвід зарубіжних країн із питань використання й охорони земель, які мають особливу цінність, може бути використаний в Україні, що без сумніву позитивно вплине на інвестиційний клімат у регіоні та державі в цілому.

Аналіз результатів досліджень із питань виокремлення й охорони ОЦЗ у зарубіжних країнах (Греція, Німеччина, Російська Федерація, США та ін.) дає змогу констатувати, що цінними для проведення таких досліджень в Україні й реалізації спектра завдань, спрямованих на збереження й раціональне використання ОЦЗ, можуть бути:

- впровадження Концепції високої природної цінності сільськогосподарських і лісгосподарських земель;
- активізація робіт зі створення єдиного державного реєстру цих земель;
- створення велико- й середньомасштабних електронних картографічних моделей, що відображають як стан ОЦЗ, так і ризики, пов'язані з їх використанням;
- забезпечення відображення статусу ОЦЗ в системі Державного земельного кадастру;
- створення й підтримання функціонування дійової системи моніторингу стану та використання ОЦЗ (як у межах регіонів, так і держави у цілому);
- розроблення й прийняття регіональних і загальнодержавної Програми з охорони земель, в якій окремим розділом має розглядатися питання охорони ОЦЗ.

Реалізація в Україні зазначених заходів підвищить, з одного боку, рівень збереження ОЦЗ, а з другого

– вдосконалить систему управління цими землями.

Список літератури

1. *Балашов Е.В.* Защита земель сельскохозяйственного назначения от изъятия для несельскохозяйственных нужд и поддержка развития сельхозпроизводства на мелиорируемых и осваиваемых территориях: сравнительный анализ российского и зарубежного законодательства / Е.В. Балашов, В.И. Хадимуллина // Государство и право в современных условиях: материалы Междунар. заочн. науч.-практ. конф. Ч. I. (3 декабря 2012 г.) – Новосибирск: СибАК, 2012. – С. 87–92.
2. *Бондарук Г.В.* Наукові критерії визначення природоохоронної цінності лісових територій України / Г.В. Бондарук, М.А. Бондарук, О.Г. Целіщев // Лісівництво і агролісомеліорація. – Х., 2010. – Вип. 117. – С. 21–33.
3. *Волков С.Н.* Экономический механизм регулирования использования земель сельскохозяйственного назначения в США / С.Н. Волков // Землеустройство, кадастр и мониторинг. – 2012. – № 6. – С. 32–41.
4. *Голякова Ю.Е.* Обоснование идентификационных признаков объектов и земель историко-культурного назначения / Ю.Е. Голякова // Интерэкспо ГЕО-Сибирь. – 2012. – № 1. – С. 52–56.
5. Земельный кодекс Российской Федерации. – М.: Проспект, 2008. – 112 с.
6. *Лойко П.Ф.* Землепользование: Россия, мир (взгляд в будущее). Кн. первая / П.Ф. Лойко – М.: Государственный ун-т по землеустройству, 2009. – 332 с.
7. Definition, Identification and Monitoring of HNV Farmland in Germany [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bfn.de/fileadmin/MDb/documents/themen/monitoring/Conferenc_Vilm_HNV_ind_final.pdf
8. *Dimalaxis T.* Identification of High Nature Value agricultural and forestry land. Hellenic Ornithological Society (HOS) / [T. Dimalaxis, D. Markopoulou, P. Kourakli

et al] // Birdlife partner in Geece [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.latsis-foundation.org/files/Programmes2008-2009/Hadjimichalis-final-report.pdf>

9. Hennenberg K. Criteria and Indicators to Identify and Map High Nature Value Areas / [K. Hennenberg, U. Fritsche, K. Wiegmann et al] // Joint International Workshop on High Nature Value Criteria and Potential for Sustainable Use of Degraded Lands, Paris, June 30–July 1, 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bioenergywiki.net/images/1/1e/OEKO_CI_RSB_2008_Joint_Issue-Paper_Criteria_WS_Paris_2008.pdf

10. Jennings S. The High Conservation Value Forest Toolkit / [Steve Jennings, Ruth Nussbaum, Neil Judd, Tom Evans] // Edition 1. December 2003. Frewin Court. – Oxford [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.proforest.net/objects/publications/HCVF/hcvf-toolkit-part-1-final-updated.pdf>

11. Pointereau P. Identification of High Nature Value farmland in France through statistical information and farm practice surveys / [Philippe Pointereau, Maria Luisa Paracchini, Jean-Michel Terres et al] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ams.jrc.it/publications/pdfs/JRC_HNV_France.pdf/

12. Prime and Unique farmlands. Agriculture / Jurist.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://law.justia.com/cfr/title07/7-6.1.3.6.27.html>.

13. Prime farmland soil map units [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nesoil.com/prime1.html>

14. The Application of the High Nature Value Impact Indicator 2007–2013.

European Communities. – 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/eval/hnv/guidance_en.pdf

* * *

Проанализирован зарубежный опыт классификации и охраны особо ценных земель. Установлено, что в США, Германии, Греции, странах постсоветского пространства и других охрана особо ценных земель основывается на концепции высокой природной ценности сельскохозяйственных и лесохозяйственных земель. В Украине целесообразно использовать опыт государств ЕС и США в сферах ведения учета, картографирования и формирования их реестров. Стоит также позаимствовать подходы к методам управления этими землями, разработке и внедрения оптимизационных мероприятий по их экологобезопасному использованию.

Ключевые слова: *особо ценные земли, охрана земель, зарубежный опыт, высокопроизводительные земли.*

* * *

In the paper the author analyzed the foreign experience of classification and protection especially valuable lands. For Ukraine, the experience will be useful to the United States, Germany, Greece, the countries of the former Soviet Union and etc. at the development of optimization measures on using environmental safety the especially valuable lands.

Keywords: *especially valuable lands, land protection, foreign experience, prime farmlands.*

МОНІТОРИНГ КОНТУРНО-МЕЛІОРАТИВНИХ ЗАХОДІВ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

Бутенко Є.В., кандидат економічних наук, доцент

Якимовська Н.В., магістр

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Розглянуто проблему здійснення моніторингу впровадженої системи контурно-меліоративних заходів, спрямованих на зменшення прояву деградаційних процесів і досягнення економічної ефективності в результаті оперативного виявлення та запобігання наслідкам негативних процесів при використанні земельних ресурсів.

Ключові слова: моніторинг земель, контурно-меліоративна організація території, земельні ресурси.

Постановка проблеми

В умовах впровадження інноваційних моделей землекористування невід'ємною складовою раціонального використання та охорони земель в Україні є їхній моніторинг, завдання якого полягає у спостереженні за станом останніх із метою своєчасного виявлення змін, що можуть призвести до негативних процесів. Сучасна система моніторингу в нашій державі, не належним чином сформована і недостатньо збалансована, не забезпечує позитивного результату в досягненні високої економічної ефективності та екологічної безпеки [6]. Надмірна розораність й особливо екстенсивний характер використання земельних ресурсів спричинили деградаційні процеси, порушили природні умови ґрунтоутворення [9].

Для зменшення загрози деградації земель впроваджуються контур-

но-меліоративну організацію території. Однак застосування комплексних протиерозійних заходів, зокрема агротехнічних, щодо захисту земель від ерозії останніми роками майже припинилося. А ефективність системи здійснених заходів щодо контурно-меліоративної організації території не перевіряється через відсутність глобального моніторингу земельних ресурсів і проблеми фінансування цих робіт. У зв'язку з цим актуальним є питання ефективності впроваджених контурно-меліоративних заходів.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій

Питанню запобігання негативним явищам земельних ресурсів, контурно-меліоративній організації території та проведенню моніторингу земель з узагальненням зібраної інформації присвячено роботи С.Ю. Булигіна, Є.В. Бутенка,

Г.В. Добровольського, Д.С. Добряка, В.В. Докучаєва, О.П. Канаша, І.Р. Карплюка, В.М. Кривова, С.О. Осипчука, А.М. Третяка, М.А. Хвесика, М.К. Шикли та ін. Ці науковці обґрунтували методику дослідження якості ґрунтів, збереження їхньої продуктивності, факторів впливу на природні ресурси, боротьбу з деградаційними процесами засобами контурно-меліоративної організації території, створення стійких агроландшафтів та моніторингу земельних ресурсів.

Проте поряд з уже висвітленими аспектами постають нові, що потребують ґрунтовних наукових досліджень, зокрема спостережень за сучасним станом та ефективністю реалізованих протиерозійних заходів щодо охорони земель.

Мета статті – здійснити моніторинг контурно-меліоративних заходів впроваджених на території Лісностінківської сільської ради Куп'янського району Харківської області, оцінити сучасний стан їхньої ефективності.

Виклад основного матеріалу

Сучасний стан використання земельних ресурсів України не відповідає вимогам раціонального природокористування. Порушено екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, що негативно впливає на стійкість земельних ресурсів. Надмірна розораність земель (53,8 % земельного фонду нашої держави), у тому числі на схилах, призвела до порушення екологічного співвідношення земель [8].

В Україні понад 800 тис. гектарів деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель підлягають консервації, 141 тис. гектарів

порушених земель потребують рекультивациі, 253 тис. гектарів малопродуктивних угідь – поліпшення [6].

Найсуттєвішим фактором зниження продуктивності земельних ресурсів та зростання деградації агроландшафтів є водна ерозія ґрунтів [3]. Загальна площа сільськогосподарських угідь, які зазнали згубного впливу водної ерозії, становить 13,3 млн гектарів (32 %), із них 10,6 млн гектарів орних земель. У складі еродованих земель налічується 4,5 млн гектарів із середньо- і сильнозмитими землями, в тому числі 68 тис. гектарів повністю втратили гумусовий горизонт [9].

Для запобігання негативному впливу деградаційних процесів впроваджують контурно-меліоративну організацію території. Її проектують у межах землекористування з урахуванням організації території прилеглих землекористувань, які мають сумісні єдині водозбірні площі басейнів малих річок, балок і малих водозборів [11]. При цьому беруть до уваги наявні існуючі рубежі (дороги з твердим покриттям, залізниці, земляні вали різних типів), визначають лінійні рубежі для розміщення позахисних та водорегульованих лісових смуг, протиерозійних валів різних типів, водоохоронних захисних прибережних смуг, створюють оптимальні умови для взаємодії різних елементів ґрунтозахисної системи землеробства, щоб зменшити втрати ґрунту від ерозії й вологи через поверхневий стік і підвищити продуктивність агрофітоценозів.

Із метою забезпечення охорони земель та ліквідації деградаційних процесів проводять періодичні спостереження (моніторинг) і контроль

їхньої динаміки шляхом збирання, опрацювання збереження й аналізу інформації про стан земельних ресурсів, прогнозування його змін і розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття ефективних рішень [1].

Таким чином, існуюча система збирання інформації є досить громіздкою. Вона не завжди забезпечує оперативність її одержання. У виробничому режимі можна мати результати спостережень лише в окремих точках на невеликій кількості ділянок метеостанцій, станцій захисту рослин та ін. Тобто наявна мережа наземних спостережень не може дати адекватної інформації для прогнозування на великих площах різних територіально-адміністративних рівнів. Це спричиняє значні похибки

при прогнозуванні через вирівнювання просторових неоднорідностей у розподілі параметрів.

У методичному відношенні моніторинг деградаційних процесів полягає у визначенні факторів виникнення й розвитку останніх шляхом аналізу їхніх природних і антропогенних чинників, збиранні матеріалів дистанційного зондування та їхньому тематичному опрацюванні, аналізі динаміки ерозійних процесів із використанням різночасових знімків для вивчення особливостей розвитку останніх, створенні тематичної цифрової карти та прогнозуванні їхнього розвитку й обґрунтуванні заходів щодо зменшення негативного впливу на земельні ресурси.

Рис. 1. Протиерозійно облаштований агроландшафт Лісностінківської сільської ради Куп'янського району Харківської області

Звести втрати ґрунту до нуля фактично неможливо оскільки існують так звані природні втрати ґрунту, які виникають, незважаючи на антропогенний вплив, на території природного ландшафту [1]. Тому спостереження за функціонуванням комплексу протиерозійних заходів є важливим компонентом управління в галузі раціонального використання та охорони земель. За допомогою методів дистанційного зондування землі можна оперативно і безперервно проводити моніторинг ерозійних процесів.

Ще у 80-х роках ХХ століття на території Лісностінківської сільської ради Куп'янського району Харківської області було запроектовано й закладено унікальний об'єкт – протиерозійно облаштований агроландшафт (рис. 1). Він поєднує ґрунто-

захисно-меліоративну структуру агроландшафту та ґрунтозахисну технологію вирощування сільсько-господарських культур. Протягом двох десятиріч на згаданому унікальному об'єкті проводили наукові дослідження. За допомогою методів дистанційного зондування відстежували зміни, що відбулися у цьому агроландшафті за вказаний період.

Досліджуючи територію Лісностінківської сільської ради за даними дистанційного зондування, можна констатувати, що незважаючи на здійснення комплексу протиерозійних заходів, повністю уникнути розвитку ерозійних процесів не вдалося. Тому постає проблема ефективності контурно-меліоративних заходів у часі, які впроваджені на вказаній території.

Рис. 2. Розвиток ерозійних процесів на території Лісностінківської сільської ради

Територія зазначеної сільської ради характеризується високим рівнем розораності – близько 63 % і сільськогосподарської освоєності – майже 88 %. Такі тенденції розвитку землеробства великою мірою впливають на розвиток процесів, які спричиняють зниження земельно-ресурсного потенціалу.

На рисунку 2 показано проблемні території з інтенсивним розвитком лінійної ерозії, що без застосування необхідних заходів і засобів може призвести до екологічних та економічних втрат.

Щоб запобігти можливим втратам ґрунтового покриву, а внаслідок цього й гумусу, необхідно оператив-но реагувати відповідним органам у галузі охорони та раціонального використання земель. Запорукою

збереження ресурсного потенціалу для наступних поколінь є принципи стратегії сталого розвитку, в основу яких покладено ресурсозберігаюче природокористування.

Враховуючи також те, що на території землекористування наявні зрошувані землі, має місце засолення ґрунтів (рис. 3). Воно може бути викликане недотриманням вимог до використання таких земель. Вода, яка йде на зрошення, повинна відповідати вимогам щодо рівня її мінералізації. З метою оптимізації рН ґрунту потрібно впроваджувати відповідні сільськогосподарські культури, переходити на адаптивну технологію їх вирощування, але найефективніший захід у такому разі випадку – гіпсування.

Рис.3. Розвиток процесів засолення ґрунтів на території Лісностінківської сільської ради

При інтенсивному розвитку яружної системи (рис. 4) зупинити ріст яру дуже важко через велику кількість факторів впливу: по-перше, – це рельєф, а він на проблемній території складний; по-друге, – це вгіддя, якими зайнята територія, або рівень

антропогенного навантаження, і, по-третє, – регулювання стоку води. Неефективність протиерозійно облаштованого агроландшафту пояснюється тим, що облаштування території із застосуванням протиерозійних заходів відповідає вимогам

80-років ХХ століття. Термін реалізації цього проекту вже давно закінчився. Сучасний вплив антропогенної діяльності, клімату, великої кількості пестицидів і гербіцидів призвів до посилення ерозійних процесів. Тому для ефективності агроландшафту треба провести системні заходи щодо раціонального використання території. Тобто здійснювати регулярний контроль за ерозією та ефективністю протиерозійних заходів, створити регіональні опорні пункти з охорони ґрунтів від ерозії (у вигляді тестових полігонів або стаціонарних дослідів), провести нове вели-

комасштабне ґрунтово-ерозійне обстеження з метою одержання інформації про реальний стан поширення ерозії, скоригувати впроваджені заходи щодо охорони ґрунтів від ерозії з урахуванням сучасних вимог, розробити ефективну систему оцінювання ерозійної небезпеки й систему оцінювання ефективності застосованих протиерозійних заходів, які б ґрунтувалися на використанні методів дистанційного зондування, геоінформаційних систем та систем глобального позиціонування.

Рис. 4. Розвиток яружної системи на території Лісностінківської сільської ради

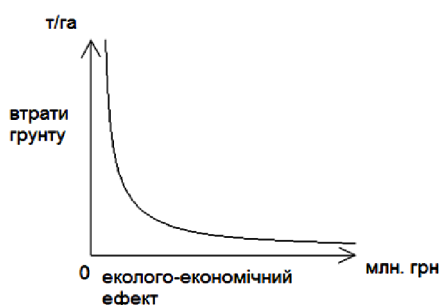

Рис.5. Ефективність протиерозійних заходів

За дослідженнями С.Ю. Булигіна, С.В. Бутенка, Д.С. Добряка [1, 2, 5]

та інших науковців загальний еколого-економічний ефект від збереження 1 т ґрунту, який визначається в середньому по Харківській області, становить 12,04 тис. гривень. За умови, що при дії комплексу протиерозійних заходів змив ґрунту наблизатиметься до нуля, відповідно загальний еколого-економічний ефект сягатиме максимуму (рис. 5) – близько 301,01 млн гривень за 27 років. У результаті очікуваний чистий економічний ефект буде становитиме майже 11 млн гривень на рік.

Висновки

Моніторинг контурно-меліоративних заходів показав, що впроваджена система контурно-меліоративної організації території не повною мірою запобігає розвитку деградаційних процесів на окремих ділянках сформованих агроландшафтів. Щорічні економічні втрати до здійснення заходів становили близько 0,66 млн гривень, а після застосування їх вони зменшилися до 0,38 млн гривень з одного базового об'єкта оцінки. Така динаміка тривала протягом 18 років з початку впровадження. Останні 10 років щорічні втрати почали збільшуватися на 0,11 млн гривень унаслідок зниження ефективності контурно-меліоративних заходів.

Проведене дослідження дає можливість стверджувати, що ефективність контурно-меліоративної організації території забезпечується протягом певного часу (приблизно 20 років), а в подальшому потребує постійного моніторингу та вдосконалення із додатковим вкладенням коштів.

Список літератури

1. Булігін С.Ю. Формування просторової бази землеробства ХХІ століття / С.Ю. Булігін // Вісн. ДАУ. – Вип. 2. – Х., 1999. – С. 20–25.
2. Бутенко Є.В. Моніторинг ерозійних процесів та їх еколого-економічна оцінка на землях сільськогосподарського призначення / Є.В. Бутенко, Г.В. Рогозенко // Агросвіт. – 2011. – № 9. – С. 20–24.
3. Добровольський Г.В. Деградація і охорона почв / Г.В. Добровольський. – М.: МГУ, 2002. – 350 с.
4. Добряк Д.С. Землеустрій – наукова основа раціонального використання та охорони земельних ресурсів / Д.С. Добряк, А.Г. Мартин // Землеустрій і кадастр. – 2006. – № 1. – С. 10–15.
5. Добряк Д.С. Теоретичні засади сталого розвитку землекористування у сільському господарстві / Д.С. Добряк, А.Г. Тихонов, Н.В. Гребенюк. – К.: Урожай, 2004. – 136 с.
6. Ерозія ґрунту і заходи боротьби з нею [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lubbook.net/book_274glava_23_Erozijaruntuizakhodi_bo.html / 12.09.2013 р.
7. Закон України «Про охорону земель»: прийнятий 19 червня 2003 року № 962-IV // Офіц. сайт ВРУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Закону: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/962-15> / 12.09.2013 р.
8. Осипчук С.О. Про охорону земель в Україні / С.О. Осипчук // Землевпорядний вісник – 2006. – № 2. – С. 28–37.
9. Охорона ґрунтів: підручник / [М.К. Шикіла, О.Ф. Гнатенко, Л.Р. Петренко, М.В. Капштик] – К.: Знання, 2004. – 398 с.
10. Третяк А.М. Основні завдання інформатизації сучасного землевпорядного виробництва / А.М. Третяк, Л.Д. Греков // Землевпорядкування. – 2001. – № 2. – С. 25–30.
11. Хвесик М.А. Інституціональні трансформації та фінансово-економічне регулювання землекористування в Україні: монографія / М.А. Хвесик, В.А. Голян, А.І. Крисак. – К.: Кондор, 2007. – 22 с.

Рассмотрена проблема осуществления мониторинга внедренной системы контурно-мелиоративных мероприятий, направленных на уменьшение проявления деградационных процессов и достижение экономической эффективности в результате оперативного выявления и предотвращения последствий негативных процессов при использовании земельных ресурсов.

Ключевые слова: мониторинг земель, контурно-мелиоративная организация территории, земельные ресурсы.

Considered is the problem of monitoring the of the implemented system of contour and reclamation measures aimed at reducing the manifestation of degradation and achieve the economic efficiency as a result of rapid detection and warning of the consequences of negative processes in land use.

Key words: land monitoring, contour reclamation organization of the territory, land resources.

ЕКОНОМІКА ТА ЕКОЛОГІЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

УДК 332.2

ЕКОНОМІКА ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ДОМАШНІХ ГОСПОДАРСТВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Другак В.М., доктор економічних наук, доцент, професор кафедри
екології та економіки землекористування,
Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління
Мінприроди України

Сформульовано поняття економіки землекористування домашніх господарств сільських територій як економічної основи первинної ланки соціально-демографічного осередку суспільства – родини та дано визначення її сутності.

Ключові слова: економіка землекористування, домашнє господарство, селянське господарство, присадибна ділянка, сімейно-економічні відносини.

Постановка проблеми

У системі сільської економіки особливе місце займає економіка домашнього господарства. Важливість цього структурного елемента сільської економіки визначається його функціями в усьому відтворному процесі й у формуванні укладу життя на селі. В рамках сімейно-індивідуального сектора домашніх господарств сільських територій переважає землекористування присадибних ділянок (*земельні ділянки для будівництва й обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд*) та особистих селянських господарств. Землекористування громадян у цілому по Україні стано-

вить 20,5 млн га або 41,4 % загальної площі країни, й 48 % площі сільсько-господарських земель. На фермерський уклад припадає до 50 тис. господарств і на його землекористування – 9,5 % площі сільськогосподарських земель, особисті підсобні господарства налічують 6,6 млн сільських домогосподарств, а їхнє землекористування сягає 30 % сільськогосподарських земель, присадибні ділянки громадян сільської місцевості становлять близько 10 млн господарств загальною площею майже 1,5 млн га. Домашні господарства виробляють 48–52 % усієї валової продукції сільського господарства, тоді як фермерські – 6–7 %. Таким чином, землекористування

присадибних ділянок та особистих підсобних господарств громадян у визначальному ступені формують економіку сільських домашніх господарств, по суті, весь уклад життя на селі. Тому дослідження економіки землекористування сільських домашніх господарств є дуже актуальним.

Мета статті – сформулювати поняття та сутність економіки землекористування домашнього господарства як первинної ланки соціально-демографічного осередку суспільства – родини.

Виклад основного матеріалу.

Функції економіки землекористування домашнього господарства, з одного боку, специфічні, а з другого – всеосяжні. Відтворення, як відомо, охоплює широку систему взаємозалежних сфер, що включає безпосереднє виробництво, розподіл його результатів, формування й використання доходів і кінцеве споживання. Економіка землекористування домашнього господарства стосується не якоїсь однієї із цих сфер. Вона являє собою певні аспекти усіх цих ланок відтворення, пронизує й охоплює їх, хоча і в неоднаковій мірі. Такі все проникаючі функції економіки землекористування домашнього господарства визначаються тим, що воно відображає економіку, розвиток виробництва та умови сільського життя на рівні первинного соціально-демографічного осередку суспільства – родини, переломлення всіх економічних і соціальних процесів через призму родини.

В економіці землекористування домашнього господарства органічно переплітаються всі відтворні функції. Виділимо найважливіші з них

стосовно до специфіки домашнього господарства.

По-перше, землекористування домашнього господарства є своєрідною сферою акумуляції, формування й використання доходів членів родини (домашнього господарства). Де б не працювали члени родини (навіть якщо у корпоративних виробничих підприємствах чи в різних організаціях), їхні доходи сходяться у доходах домашнього господарства, стікаються сюди. По лінії цієї функції землекористування домашнього господарства опосередковано пов'язане з будь-яким виробництвом, що розвивається за рамками домашнього господарства.

По-друге, в рамках землекористування домашнього господарства розвивається специфічна сфера виробництва, пов'язана зі споживанням, задоволенням потреб членів родини за рахунок власних продуктів. Це, насамперед свого роду «мала індустрія» харчування й побутового обслуговування. Адже тут, у домашніх умовах здійснюються вирощування продукції, її переробка і підготовка до споживання. За своєю суттю – це така сама функція, яка виконуються в системі громадського харчування та суміжних із ним сферах.

По-третє, землекористування домашнього господарства є сферою й безпосереднім виробництвом у традиційному його розумінні. Маються на увазі форми виробництва, організовані на сімейно-індивідуальній основі. Такі організаційно-економічні форми виробництва найчастіше визначають профіль домашнього господарства, є головним джерелом доходів родини і сферою зайнятості його членів. Це не означає, що всі члени домашнього гос-

подарства зайняті тільки в такому сімейному виробництві, частина їх може працювати й у інших сферах. В Україні сімейно-індивідуальні форми набули правового визнання й значного розвитку в роки економічної та земельної реформ. Вони являють собою малий бізнес і поширені у сферах його розвитку. В рамках сільської місцевості це, передусім, особисте підсобне господарство.

Усі згадані риси, по суті, й визначають економіку землекористування домашнього (сімейного) господарства, його економічні функції, на відміну від природно властивого цьому господарству індивідуально-демографічних функцій (відтворення потомства). Головною з виділених економічних функцій є формування доходів та їх раціональне використання. Це практично визначає основу економіки землекористування домашнього господарства, тут концентруються й інші економічні функції.

Економічну базу функціонування землекористування домашнього (сімейного) господарства становить бюджет сім'ї, що містить дохідну та видаткову частини і відіграє приблизно таку ж саму роль для даного рівня економіки, як державний бюджет для країни у цілому. Бюджет домашнього господарства розкриває, якими ресурсами володіє господарство (родина), наскільки раціонально вони використовуються, на які життєві потреби витрачаються. Дані про ресурси (доходи) і витратам домашніх господарств сільської місцевості є базою для всебічного аналізу соціально-економічного розвитку села й селянства. Вони розкривають, який рівень доходів сільського населення за абсолютним розміром порівняно з прожитковим мінімумом із дохода-

ми міського населення, які джерела ресурсів та структура їх використання, як змінюються всі ці й інші показники в ході реформування суспільства. Дані про доходи та витрати домашніх господарств дають змогу вести подібний аналіз про рівень і умови життя у розрізі різних соціально-економічних груп населення, що відрізняються по сферами зайнятості, віковими категоріями, розмірами родин, кількістю дітей тощо. Зокрема, стосовно до сільської місцевості такий аналіз можна вести по домашніх господарствах працівників сільськогосподарських підприємств, фермерів, пенсіонерів, сільської інтелігенції та ін. Відповідно можна виділяти й форми землекористування домашніх господарств на селі.

Важливу роль у формуванні доходів сільських домашніх господарств відіграє сезонність сільськогосподарського виробництва. У зв'язку з цим виникають проблеми зайнятості членів домашніх господарств, необхідність розвитку інших сфер економіки на селі. Актуальність цього пояснюється тим, що в сільській місцевості менше порівняно з містом різних управлінських та інших організацій, які забезпечують зайнятість населення.

У структурі розташовуваних ресурсів домашніх господарств на селі відносно менша частка грошових доходів і відповідно вища питома вага натуральних надходжень. Мається на увазі продукція особистого підсобного господарства, фермерського господарства, а також продукція, що надходить на різних умовах із сільськогосподарських підприємств. Для прикладу наведемо порівняння з міськими домашніми господарствами. У місті в структурі ресурсів грошові доходи станов-

лять майже 90 %, а натуральні надходження – лише близько 8 %, у тому числі надходження сільськогосподарської продукції власного виробництва – приблизно 3 %. Інша структура ресурсів у домашніх господарствах сільського населення. Грошові доходи становлять близько 65 % ресурсів, а натуральні надходження – 35 %, із них від особистого підсобного господарства – 25 %. Це відсотки від усіх ресурсів, які витрачають як на продовольчі, так і непродовольчі цілі. Якщо ж взяти тільки продовольчі витрати, то в бюджеті сільських родин на частку особистого підсобного господарства припадає до 50 %, а в міських домашніх господарствах – приблизно 8 %. Більша питома вага натуральних надходжень у структурі доходів домашніх господарств на селі пояснюється рядом факторів. *По-перше*, особливістю сільської місцевості, де виробляється сільськогосподарська, продовольча продукція. *По-друге*, нижчим рівнем грошових доходів на селі. Середньомісячна оплата праці в сільському господарстві становить лише близько 30 % рівня зарплати у промисловості й приблизно 40 % рівня її в усьому народному господарстві.

Таким чином, ступінь продовольчої забезпеченості окремих людей і родин у сільській місцевості великою мірою залежить від наявних у них засобів розширення доступу до таких ресурсів, як земля, а також від доступу до ринків та інших економічних можливостей. Людям із ширшими правами на землю, як правило, легше забезпечувати для себе сталі джерела засобів до існування, ніж тим, хто має в своєму розпорядженні тільки обмежені права на землю; люди з обмеженими правами на землю будуть більш забезпеченими порівняно з тим, у кого вза-

галі немає землі.

Землекористування особистих селянських господарств і присадибні ділянки як домашнє господарство сільського населення мають велике економічне й соціальне значення. Насамперед, вони відіграють важливу роль у забезпеченні балансу сільськогосподарської продукції у країні та задоволенні потреб населення. Про це було б неправильно стверджувати за їхньою питомою вагою в товарній продукції. Адже особисте господарство покликане, передусім, забезпечувати потреби сільських жителів у найважливіших сільськогосподарських продуктах. І якби навіть особисті селянські господарства сільських жителів анітрохи не давали продукції для реалізації, все одно їхня роль була б важливішою. Головне їхнє призначення полягає в тому, щоб задовольняти потреби сільського населення.

Разом із тим домашні господарства беруть участь у забезпеченні потреб і міського населення. Частина їхньої продукції йде на реалізацію. Господарства населення дають близько 70 % усієї товарної картоплі, до 33 – обсягу реалізації овочів, приблизно 22 – худоби й птиці та майже 20 % товарного молока і молочних продуктів. Найповне уявлення про господарства населення у забезпеченні балансу сільськогосподарської продукції дає питома вага їх у виробництві всієї продукції сільського господарства. Підсобне господарство є важливим джерелом доходів сільських жителів. Маються на увазі вироблена у власному господарстві продукція й доходи від часткової її реалізації.

Останніми роками землекористування сільських домогосподарств збі-

льшується. Середній розмір їхньої площі землі зріс із 1,08 га в 2005 році до 1,21 га у 2011-му. Площа землекористування розміром понад 1 га збільшилася із 2005 по 2011 рік на 6 %.

В економіці сільських домашніх господарств краще, ніж у місті, розвинене так зване споживче виробництво. З них більша питома вага харчування у домашніх умовах. І це тому, що такий характер виробленої в сільському господарстві продукції й також тому, що на селі менші грошові доходи і потрібно заощаджувати, а домашнє харчування обходиться дешевше. Треба також урахувати, що у сільській місцевості завжди було гірше розвинене громадське харчування.

У структурі економіки землекористування сільських домашніх господарств значно більше частка сімейно-індивідуального виробництва. Головною загальною рисою землекористування особистих підсобних господарств населення є сімейний характер їхнього формування. Вони створюються й функціонують на основі родини. Це найважливіше, що відрізняє господарства агрегованого індивідуального сектора від корпоративних господарств, які охоплюють різні організаційно-правові форми господарювання. Сімейна база підсобних господарств населення – найхарактерніша їхня риса. У цілому ці господарства функціонують на основі власних ресурсів. Закріплена за ними земля, як правило, знаходиться у власності родини. Худоба й переважна частина технічних ресурсів також є власністю членів домогосподарства. Роботи виконуються переважно членами домогосподарства, хоча може залучатися і наймана робоча сила, особливо в фермерських господарствах. Власністю родини є також одержана продукція й доходи. Розвиток виробництва органі-

чно поєднаний із веденням домашнього господарства. У цих сферах господарювання використовуються єдині фінансово-майнові ресурси. І до виробничого, й до домашнього господарювання залучаються так звані додаткові трудові ресурси (люди літнього віку, діти), які не можуть працювати в корпоративному господарстві.

У сімейному господарстві свій, особливий, підхід до визначення доходу й прибутковості. Тут більш гнучкий, динамічний розподіл валового доходу на споживання та нагромадження. При цьому селянин є й власником, і менеджером, і працівником. Усе це визначає ефективність сімейного господарства порівняно з корпоративним, що найчастіше не враховується при аналізі й оцінках. Треба також брати до уваги те, що з огляду на згадані та інші аналогічні фактори у сімейних господарствах менше втрати продукції, а її якість краще і вона екологічно чиста. В цих господарствах повніше виражені споживчі нетоварні функції, особливо у типових господарствах населення. Селяни, будучи господарями, дбайливіше ставляться до навколишнього природного середовища, тим самим сприяючи збереженню й відтворенню рекреаційної функції сільської місцевості.

Фермерські господарства, на відміну від особистих підсобних господарств, мають двоїсту природу. В своїй основі вони підприємницькі, товарні, хоча і функціонують на сімейній базі. Однак органічною частиною цього типу сімейних господарств є викладені вище економічні функції типових домашніх господарств усього сільського населення. Фермери при економічному аналізі свого господарства умовно виділяють ту структурну частину, яка

відповідає особистому підсобному господарству й виконує аналогічні економічні функції. А нерідко вони у рамках усього свого господарства фактично виділяють особисте підсобне господарство, оформляючи і закріплюючи цей поділ юридично, в правовому плані. Такий поділ охоплює земельну площу, технічні ресурси, худобу, продукцію та доходи. До такого виділення особистого підсобного господарства спонукає, зокрема, різний податково-економічний режим, установлений для фермерських господарств і господарств населення. Він більш щадний для землекористування особистих підсобних господарств.

Таким чином, землекористування домашніх господарств є одним із найпотужніших ресурсів, доступних людям для збільшення й розширення наявних у них активів, крім землі та праці, до повного діапазону, необхідного для забезпечення сталої життєдіяльності, тобто природних ресурсів, соціального, людського та фінансового капіталу, а також фізичних активів (рис.).

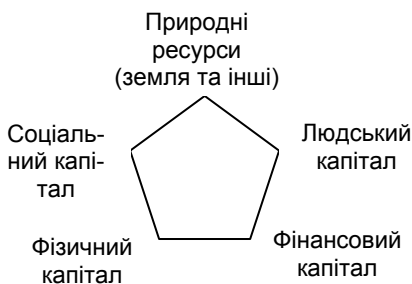

Рис. Активи для забезпечення сталості життєдіяльності сільського населення

Висновки

Під економікою землекористування домашніх господарств необ-

хідно розуміти найважливішу сферу суспільного життя сільських територій, у якій шляхом використання земельних та інших сімейних ресурсів здійснюються виробництво продуктів харчування сімейною працею, обмін, розподіл та їх споживання з переважанням власного і яка є основою соціальних взаємовідносин, духовних та культурних цінностей.

Сутність економіки землекористування домашніх господарств полягає в ефективності організації сукупності основних видів суспільної життєдіяльності родини – сім'ї, що здійснюються на конкретній території із залученням земельного фактора в тій чи іншій формі та на відповідних правах, у різних масштабах і з різним функціональним змістом у процес сімейно-економічних відносин, установлених або законом, або звичаєвим правом, між членами сім'ї відносно землекористування. Їхній рівень визначається ступенем розвитку виробничих сил, станом земельного фактора й характером суспільних відносин, у тому числі земельних.

Сформулировано поняття економіки землекористування домашніх господарств сільських територій як економічної бази первинного звена соціально-демографічної ячейки общества – семьи и дано определение ее сущности.

Ключевые слова: економіка землекористування, домашнє господарство, крест'янське господарство, приусадебний участок, сімейно-економічні відносини.

Formulated the concept of land-use household economy of rural areas as a primary economic base of the socio-demographic unit of society – the family, and a definition of its essence.

Keywords: economics of land use, household, farm, smallholding, family and economic relations.

ПРИНЦИПИ ДІАГНОСТУВАННЯ НЕЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ

Мартин А.Г., Чумаченко О.М., кандидати економічних наук, доценти

Кривов'яз Є.В., кандидат економічних наук

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Запропоновано систему ефективних принципів діагностування нецільового використання земель, які враховують найбільш проблемні аспекти ведення земельного господарства, пов'язані із забезпеченням екологічних, економічних і соціальних потреб держави, землевласників та землекористувачів.

Ключові слова: *нецільове використання земель, діагностика земель, природні ресурси, земля, відшкодування збитків.*

Постановка проблеми

Впродовж останніх десятиріч система управління земельними ресурсами в Україні зазнавала різноманітних змін. Не минули вони й державні органи управління та контролю за використанням і охороною природних ресурсів, включаючи найважливіші з них – землю, й водні ресурси.

Нині державне використання земельних ресурсів здійснюється Державним агентством земельних ресурсів України, а державний контроль – Державною інспекцією сільськогосподарства України, діяльність якої спрямовується і координується Міністерством аграрної політики та продовольства України. Водночас функції здійснення контролю за використанням і охороною земель також покладено на Міністерство екології та природних ресурсів України, а саме – на Державну екологічну інспекцію, тобто відбу-

вається дублювання функцій, що призводить до неефективного здійснення державного контролю. У сфері управління й державного контролю за водними ресурсами також існує неузгодженість між уповноваженими державними органами.

Найголовніше те, що немає єдиних принципів для діагностування нецільового використання земель, за допомогою яких державні органи контролю могли б своєчасно запобігти нецільовому використанню земель або у разі виявлення правопорушень правильно оцінити збитки, завдані землевласникам і землекористувачам.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій

Висвітленню проблематики формування принципів діагностування нецільового використання земель присвячено роботи таких відомих учених економістів-аграрників, як Д.І. Бабміндра, В.М. Геєць,

Д.С. Добряк, Ш.І. Ібатуллін, Б.Є. Кваснюк, І.Я. Лукінов, А.Я. Сохнич, А.М. Третьак та інш. С.І. Дорогунцов, В.В. Кулініч, А.С. Лисецький, А.Г. Мартин, Однaк дотепер це питання залишається до кінця нерозв'язаним з огляду на існування своєрідних особливостей галузі й регіонів.

Мета статті – обґрунтувати необхідність розроблення і впровадження принципів діагностування нецільового використання земель в Україні, оскільки на нинішній час не існує системного переліку таких принципів у земельній галузі нашої країни.

Виклад основного матеріалу

Досвід реалізації функцій держави щодо контролю та управління за використанням і охороною земель можна дослідити на основі практики деяких зарубіжних країн.

Сформовані під впливом різних факторів іноземні системи контролю тією чи іншою мірою відповідають інтересам окремої держави, суб'єктів господарювання та екологічним вимогам. Важливим кроком на шляху до вдосконалення системи державного контролю в Україні може стати внесення змін до нормативних актів, які регулюють діяльність уповноважених державних органів у сфері такого контролю.

Згідно із чинним законодавством право власності на землю набувається та реалізується на основі Конституції України, Земельного кодексу України, а також інших законів, що видаються відповідно до них. Усі землі України за основним цільовим призначенням поділяються на категорії, які мають особливий правовий режим. Власники земельних ділянок зобов'язані забез-

печувати використання їх за цільовим призначенням [3, 5].

Діагностування нецільового використання земель сприятиме створенню економічного механізму захисту законних інтересів держави, територіальних громад та власників землі (землекористувачів), права яких були порушені внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання останніх не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу. Реалізація цього методу дасть змогу ефективно протидіяти правопорушенням у сфері використання земель, компенсувати державі, територіальним громадам та власникам землі (землекористувачам) доходи, які були б ними одержані за звичайних умов, якби їхні права на земельні ділянки не були порушені [6].

Важливо зазначити, що за використання земель не за цільовим призначенням власники землі й землекористувачі несуть адміністративну, кримінальну, цивільну та земельно-правову відповідальність, а також що адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку [4].

Ціла група принципів земельного права зумовлена специфікою об'єкта земельних відносин – земель, яким властиві такі риси, як просторова обмеженість, постійність місцезнаходження, незамінність у процесі сільськогосподарського виробництва, родючість. Виходячи з установлених тенденцій і закономірностей, що склалися в сучасному землекористуванні України, вважаємо, що система діагностування нецільового використання земель має здійснюва-

тися з урахуванням їхнього стану, правового режиму й ґрунтуватися на таких наукових принципах:

1. Принцип мети, який повинен передбачати постійне зростання ефективності землекористування завдяки застосуванню екологічної інтенсифікації виробництва [1, 2, 7].

2. Правовий принцип, що забезпечує нормативно-правове землекористування, щоб кожний землевласник і землекористувач мали чітко визначені права й обов'язки, які б давали їм можливість самостійно забезпечувати високу ефективність та екологічність користування землею [8].

3. Принцип утилітаризму, який гарантує, що право приватної власності на землю дає можливість землевласникові організувати використання земельної ділянки на ринкових умовах із тим, щоб одержувати від землекористування максимальний матеріальний зиск [7].

4. Принцип відповідальності, який передбачає, що землекористувачі беруть на себе повну відповідальність за раціональне й ефективне використання земельної ділянки, її збереження і захист від деградації, а також за те, що використання земельної ділянки повинне здійснюватися лише за призначенням, без порушення екологічних вимог [9].

5. Принцип оптимальності, який гарантує, що землекористувач має використовувати земельну ділянку нині так, щоб вона не втратила родючості через недолуге її використання або надмірне перевантаження виробництвом монокультури, що призведе до різкого зниження потенціальних можливостей ґрунту через втрату поживних речовин, засмічення земельної ділянки бур'янами та

шкідниками сільськогосподарських культур, різних видів деградації [7].

6. Принцип реалістичності, який має на увазі, що землекористувач повинен використовувати земельну ділянку виходячи, з її потенціальних і матеріально-технічних можливостей, запитів ринку, можливостей свого домогосподарства [7].

7. Принцип єдності мети держави і землекористувачів, який означає, що держава й землекористувачі мають керуватися одним прагненням, аби земельна ділянка давала максимальну продуктивність, щоб землевласник був заінтересований використовувати її високопродуктивно й економічно.

8. Принцип соціальної спрямованості землекористування, який стверджує, що ефективне та екологічне використання земельних ділянок має сприяти поліпшенню умов праці та проживання людей, їхньому здоров'ю відтворенню, бажанню підростаючого покоління присвячувати себе праці в сільському господарстві. Землекористувачі повинні брати активну участь у розбудові соціальної сфери в сільській місцевості, підтримувати розвиток відповідної інфраструктури [8].

9. Принцип регуляторної ролі держави, який передбачає, що державна політика повинна бути спрямована на забезпечення ефективного й екологічного землекористування, сприяти організації виробництва для сільського господарства необхідної техніки та знарядь, мінеральних добрив, хімічних засобів захисту рослин і тварин від шкідників та хвороб, енергетично-паливних ресурсів, будівельних матеріалів, інших товарів, які потрібні для успішного розвитку землекористування. Дер-

жава має дбати про розвиток інфраструктури для забезпечення високо-ефективного й екологічного землекористування, регулювати ринок імпорту та експорту сільськогосподарської продукції, всіма засобами захищати інтереси власного землекористувача.

Держава повинна активно впливати на ціноутворення промислової й сільськогосподарської продукції, дбати про те, щоб доходи від сільськогосподарського виробництва давали можливість землекористувачам закуповувати необхідні для господарювання промислові товари [1, 2].

10. Принцип раціонального землеустрою земельної ділянки землекористувача, який передбачає організацію території, розроблення й винесення на місцевість науково обґрунтованого проекту використання земельної ділянки, виходячи з її потенціальних можливостей, запитів ринку, досягнень науково-технічного прогресу. Саме через проекти землеустрою на приватизовані землі мають надходити сучасні технології виробництва, використовуватися нова техніка і матеріали.

Землеустрій повинен здійснюватися на основі єдиних державних вимог із тим, щоб землекористувач міг забезпечити екологічне та високоефективне використання земельної ділянки, охорону її від деградації.

11. Принцип наукового обґрунтування землекористування, який означає, що всі заходи, які здійснюються на земельній ділянці при організації сільськогосподарського виробництва, мають бути науково обґрунтовані на рівні сучасних досягнень науково-технічного прогресу. Для цього слід, крім землепорядного проектування, широко використовувати спеціальну

підготовку землекористувачів, консалтингову допомогу спеціалізованих установ і фірм [7].

12. Принцип екологічності науково-технічного прогресу, спрямованого на використання у землекористуванні. Науково-технічний прогрес, на жаль, не завжди може забезпечити одержання нового й ефективнішого землекористування без екологічних порушень. Тому необхідно, щоб науково-технічні розробки враховували їх екологічне використання та одночасно сприяли підвищенню ефективності.

13. Принцип ринкових відносин при організації землекористування і споживання, що передбачає активне використання закону попиту та прогнозування, рівні права виробників і споживачів. Ринкові відносини мають забезпечувати ринок екологічно чистою продукцією з боку виробників та попит на екологічно чисту продукцію з боку споживачів [8, 9].

14. Принцип державного контролю за землекористуванням, екологізацією виробництва, охороною земель означає вдосконалення й демократизацію контролю за землекористуванням, його матеріально-технічним забезпеченням; чітке визначення функцій державних органів і товаровиробників щодо організації екологічного й ефективного виробництва та органів, які здійснюють контроль за екологізацією виробництва.

15. Принцип єдності показників еколого-економічного оцінювання сталості розвитку землекористування, який передбачає одночасне використання для цього показників економічного й екологічного стану господарювання, економічної оцінки витрат, пов'язаних з екологізацією землекористування, захистом навко-

лишнього середовища, економічною оцінкою в системі товарно-грошових відносин (ціни, податки, кредитування) тощо [7].

16. Принцип спрямованого розвитку землекористування на засадах сталості розвитку, що має на увазі перехід від виробництва окремих продуктів землеробства до формування життєблагодатних комплексів, які включають сукупність створених матеріальних об'єктів, культурних цінностей, інформації, а також природних систем, забезпечують повний добробут, фізичне й духовне здоров'я, максимальне розкриття творчого потенціалу людей, що в ньому живуть.

17. Принцип відтворення мотивації сталого розвитку землекористування, який передбачає безперервне стимулювання заінтересованості людей в екологічному й економічно-ефективному господарюванні.

18. Принцип екологічності управління землекористуванням, який гарантує, що всі вимоги землевласників і держави до землекористувачів повинні бути екологічно обґрунтованими, безпечними при землекористуванні, сприяти захисту навколишнього середовища, поліпшенню його стану [1, 2, 7].

Висновки

Виходячи із вищевикладеного, можна стверджувати, що важливим завданням у процесі здійснення державного контролю за використанням та охороною земель є чітке визначення шкоди, яка завдається державі внаслідок невикористання земельної ділянки або фактичного її використання, що не відповідає цільовому призначенню останньої, встановленому при передачі у влас-

ність чи надання в користування, у тому числі в оренду, а також недотримання режиму використання земельної ділянки або її частини в разі встановлення обмежень (обтяжень).

Правопорушення земельного законодавства спричиняє недосконалість законодавства (зокрема, незначні розміри штрафів за порушення вимог земельного законодавства, складний і тривалий у часі механізм примусового звільнення земельної ділянки за рішенням суду).

Розроблення і впровадження системи переліку принципів діагностування нецільового використання земель у земельній галузі України є запорукою запобігання земельним правопорушенням і своєчасного виявлення їх.

Список літератури

1. Булигін С.Ю. Формування екологічно сталих агроландшафтів : підруч. [для підготовки спеціалістів в аграр. вищ. навч. закл. III–IV рівнів акредитації] / С.Ю. Булигін. – К. : Урожай, 2005. – 300 с.
2. Добряк Д.С. Еколого-економічні засади реформування землекористування в ринкових умовах / Д.С. Добряк, Д.І. Бабміндра. – К. : Урожай, 2006. – 336 с.
3. Земельний кодекс України : прийнятий 25 жовтня 2001 року № 2768-III // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : прийнятий 7 грудня 1984 року № 8073-X // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
5. Конституція України : прийнята 28 червня 1996 року 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
6. Кривов В.М. Сучасні організаційно-правові проблеми охорони земель і ґрунтів в Україні / В.М. Кривов, А.Г. Мартин //

Землеустрій і кадастр. – 2007. – № 2. – С. 44–48.

7. Мартин А.Г. Деякі підходи до еколого-економічного вдосконалення структури земельних угідь / А.Г. Мартин // Наук. вісн. НАУ. – 2003. – Вип. 68. – С. 230–233.

8. Осипчук С.О. Природно-сільськогосподарське районування України / С.О. Осипчук. – К. : Урожай, 2008. – 192 с.

9. Третяк А.М. Наукові основи економіки землекористування та землепорядкування / А.М. Третяк, В.М. Другак. – К. : ЦЗРУ, 2003. – 338 с.

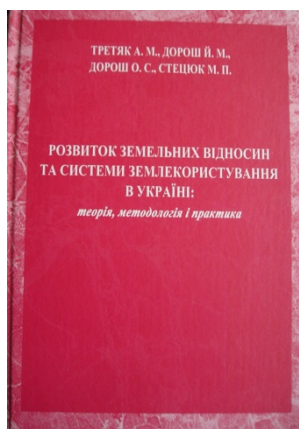
Предложена система эффективных принципов диагностирования нецелевого использования земель, которые учитывают наиболее проблемные аспекты

ведения земельного хозяйства, связанные с обеспечением экологических, экономических и социальных потребностей государства, землевладельцев и землепользователей.

Ключевые слова: нецелевое использование земли, диагностика земель, природные ресурсы, земля, возмещение убытков.

Proposed a system of effective principles of diagnosing inappropriate use of land, taking into account the most problematic aspects of land management related to providing ecological, economic and social needs of the state, landowners and land users.

Keywords: improper use, diagnostics land, natural resources, land restitution.

Розвиток земельних відносин та системи землекористування в Україні: теорія, методологія і практика

Монографія А.М. Третяка, Й.М. Дороша, О.С. Дорош, М.П. Стецюка «Розвиток земельних відносин та системи землекористування в Україні: теорія, методологія і практика» (К. : ЗАТ «ВІПОЛ», 2011. – 256 с.) містить дослідження щодо розвитку теорії прав власності на землю, зокрема: поняття та сутність прав власності на землю, права як економічні складові власності на землю, чинники та критерії класифікації форм власності на землю сутність прав володіння, користування та розпорядження як складових власності на землю, система економічних та правових відносин приналежності у відносинах прав власності на землю тощо. Значну увагу приділено розвитку земельних відносин та системи землекористування на засадах інституту прав власності на землю, інституціональне забезпечення розвитку земельних відносин та системи землекористування та теоретико-методологічні основи формування еколого-безпечного та економічно-ефективного землекористування на засадах розвитку інституту прав власності на землю. Викладено основи теорії просторового розміщення та планування сільськогосподарського землекористування та розвитку еколого-збалансованого землекористування. Викладено погляди авторів на методологічні підходи до еколого-економічної оцінки ефективності земельних відносин та системи землекористування

Видання розраховане на широке коло фахівців, науковців, працівників усіх гілок влади, а також на викладачів, аспірантів і студентів навчальних закладів.

РИЗИКИ ЕКОЛОГОБЕЗПЕЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН

Будзяк О.С., кандидат економічних наук

*Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління
Мінприроди України*

Проаналізовано основні види еколого-економічних ризиків землекористування. Особливу увагу приділено кліматичним ризикам і проблемам пов'язаним із глобальним потеплінням клімату. Розглянуто регіональні аспекти впливу кліматичних та гідрометеорологічних процесів на ефективність використання земель.

Ключові слова: *ризики землекористування, кліматичні зміни, ефективність землекористування.*

Постановка проблеми

Нині особливої гостроти набули питання, пов'язані з використанням земель в умовах змін клімату. Підвищення середньорічної світової температури повітря на кілька градусів і зростаюча кількість випадків катаклізмів, таких як землетруси, повені, смерчі, цунамі тощо, практично в усіх регіонах землі зумовили появу сезонних та міжсезонних змін. У помірних широтах зими почали ставати теплішими, навесні почали змінюватися терміни посівів сільськогосподарських культур, а восени стали дедалі помітнішими затримки відльоту у вирій місцевих птахів. У тропічних широтах Карибського басейну фіксують сповільнення росту тропічних дерев, а в полярних – поблизу берегів Антарктиди виявляють медуз та ін.

Перехід характеру кліматичних змін із сезонних на міжсезонні й тимчасових на постійні потребує

внесення суттєвих коректив у загальноприйняті способи землекористування в різних кліматичних зонах. На фоні поступового потепління спостерігається зсув усіх без винятку кліматичних зон у напрямі від екватора до полюсів, а отже, і зміщення природних зон. Найбільших змін зазнають південні окраїни тундри, яка заросте хвойними лісами, та сучасні південні окраїни тайги, рослинний світ якої поступово змінюватиметься з хвойного на широколистяний. У процесі змін видового складу рослин змінюватимуться й способи використання землі. При цьому найвідчутнішими будуть зміни у використанні земель сільськогосподарського призначення.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій

Питанням глобальних кліматичних змін та їхнім впливам присвячено багато праць науковців. Одні із

них подають загальний аналітичний огляд існуючих прогнозів змін клімату (Волошина Д.В., Клименко В.В., Сорохтіна О.Г., Тереза Є.І.). Інші розглядають цю проблему через призму можливих кліматичних впливів на розвиток економіки і різні галузі народного господарства, в тому числі й на систему забезпечення життєдіяльності населення (Ворончук М.М., Жарова Л.В., Новожилова Е.О., Хлобистов Є.В., Чебанов А.О.). Також у ряді робіт висвітлюються проблеми впливу глобальних кліматичних змін на використання сільськогосподарських земель (Адаменко Т.І., Дзюба Л.П., Макаренко Н.А., Ракоїд О.О., Сахарчук Р.П.). Разом із тим слід зазначити, що питанню екологічної безпеки використання земель України в умовах глобальних кліматичних змін досі приділяється недостатня увага.

Мета статті – проаналізувати ризики екологобезпечного використання земель в умовах глобальних кліматичних змін і за допомогою методики визначення вразливості земельних угідь, розкрити особливості їхнього регіонального поширення.

Виклад основного матеріалу

За характером масштабних проявів на земельні ресурси виділяють глобальні, регіональні та локальні кліматичні зміни, які на різних територіальних рівнях провокують появу екстремальних природних явищ, надзвичайних ситуацій (НС) тощо. Кожному з рівнів притаманні надзвичайні ситуації природного, техногенного, соціально-політичного та іншого характеру.

Надзвичайні ситуації природного характеру пов'язані з небезпечними геологічними, метеорологічними,

гідрологічними явищами, а також із деградацією ґрунтів. Так, на території України впродовж 2005–2010 років було зафіксовано 747 надзвичайних ситуацій природного характеру, які становили 38,7 % їхньої загальної кількості. Середня інтенсивність перебігу останніх – 125 НС/рік. Серед надзвичайних ситуацій природного характеру переважна більшість – це події метеорологічного, гідрологічного, геологічного характеру й пожежі в природних екосистемах, з яких 25 % припадало на гідрометеорологічні явища.

Надзвичайні ситуації техногенного та іншого характеру пов'язують з аваріями і катастрофами, спричиненими транспортними засобами, викидами й вибухами речовин, а також іншими діями, здатними завдавати шкоди не тільки кількісному та якісному стану земельних ресурсів, але й навколишньому середовищу загалом. За класифікаційними ознаками, надзвичайні ситуації бувають державного, регіонального, місцевого та об'єктового рівнів (рис. 1), які різняться між собою за результатами потужності впливу й обсягами залучених територій [3].

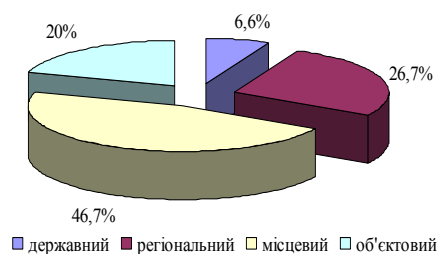

Рис. 1. Повторюваність надзвичайних ситуацій гідрометеорологічного характеру на різних рівнях у 2005–2011 роках

(Тут і на рисунку 2, у таблицях 1,2 дані розраховано автором за джерелом [3]).

Надзвичайні ситуації державного рівня можуть охоплювати одночасно два регіони і більше, у тому числі загрожувати транскордонним перенесенням або ж за обсягами завданих економічних втрат перевищувати фінансові можливості окремо взятої області. Аналіз частоти повторюваності надзвичайних ситуацій державного рівня показує, що їхня кількість коливається від одного до п'яти випадків на рік. Надзвичайні ситуації регіонального рівня, як правило, охоплюють два адміністративних райони і більше в межах однієї області чи можуть загрожувати поширенню на територію суміжного регіону або за обсягами видатків перевищувати фінансові можливості окремого регіону. Дослідження частоти повторюваності надзвичайних ситуацій регіонального рівня свідчать, що їхня кількість коливається від 15 до 30 випадків на рік. Надзвичайні ситуації місцевого та об'єктового рівнів у територіальному відношенні охоплюють найменші площі земельних угідь, проте за частотою повторюваності є найпоширенішими в Україні (100–200 випадків на рік).

В умовах змін клімату найнебезпечніші для земель – надзвичайні ситуації природного гідрометеорологічного характеру, які на нинішній час залишаються найбільш непередбачуваними. На території України їхня кількість зумовлена особливостями розташування нашої країни у зоні помірного кліматичного поясу з притаманними йому різноманітними синоптичними процесами, що часто спричиняють стихійні гідрометеорологічні явища. Динаміка надзвичайних ситуацій гідрометеорологічного характеру свідчить про зменшення

їхнього впливу на земельні ресурси, а також про їхню циклічність (рис. 2).

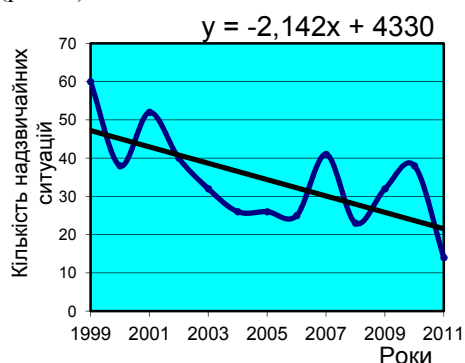

Рис. 2. Динаміка надзвичайних ситуацій гідрометеорологічного характеру

Уникнути негативних наслідків прояву надзвичайних ситуацій природно-кліматичного характеру на землі практично неможливо. Щорічно фіксується в середньому від 100 до 200 стихійних (табл. 1) і від 2200 до 2400 небезпечних метеорологічних явищ, а також від 20 до 120 випадків стрімкої зміни погоди.

1. Динаміка небезпечних і стихійних метеорологічних явищ в Україні

Роки	Стихійні метеорологічні явища	Небезпечні метеорологічні явища	Випадки стрімкої зміни погоди	Усього небезпечних і стихійних метеорологічних явищ
2005	134	2281	117	2532
2006	99	2277	122	2498
2007	182	2361	103	2646
2008	130	2319	24	2473
2009	189	2343	63	2595

У 2010 році в Україні відбулася найбільша за останні 10 років кількість стихійних гідрометеорологічних явищ – 250 випадків, а небезпечних явищ погоди – близько 3000 [2]. Зонами найбільшої небезпеки стають землі, розташовані у гірських районах, долинах річок, на схилах крутістю понад 3°, перезволожені та недостатньо зволожені землі. Коефіцієнт уразливості земельних угідь розраховано за формулою:

$$K_y = \frac{Ч}{T_y},$$

K_y – коефіцієнт уразливості земельних угідь;

$Ч$ – частота охоплення надзвичайними ситуаціями земельних угідь регіонів;

T_y – тривалість досліджуваного періоду, років.

Коефіцієнт уразливості земельних угідь показав, що найменш уразливі землі Житомирської, Сумської, Харківської та Черкаської областей. На їхній території коефіцієнт уразливості за останні п'ять років не перевищив показника в 0,2, тоді як найуразливішими виявилися землі Вінницької й Львівської областей, які потерпали від впливу надзвичайних ситуацій різного характеру майже щорічно. Практично ні в чому їм не поступалися й інші області – Донецька, Івано-Франківська, Миколаївська та Чернівецька області. Коефіцієнт уразливості земель вищезазначених регіонів становив 0,8 (табл. 2).

Визначений середній коефіцієнт уразливості земельного фонду держави показав, що практично 1/2 площі земель упродовж 2005–2009 років тією чи іншою мірою зазнавали негативного впливу факторів природно-кліматичного характеру.

Зважаючи на позитивну динаміку глобального потепління та на його фоні зростаючу кількість надзвичайних ситуацій природно-кліматичного й іншого характеру, можна очікувати збільшення кількості регіонів, а отже, і площ земель, які потраплятимуть під їхній вплив.

Найуразливішими до природно-кліматичних умов та надзвичайних ситуацій, спричинених їхніми впливами, є продуктивні землі, що практично в усіх без винятку регіонах України становлять значну частку земель у структурі земельного фонду кожного регіону. Цей вплив може проявлятися як у зменшенні площ продуктивних земель, так і в зниженні їхньої продуктивності.

Незначне потепління, яке характеризуватиметься підвищенням температури повітря на 0,4–0,5°C на глобальному рівні, у найближчі 20–30 років сприятиме зростанню температури повітря в регіонах України на 0,5–0,7°C відносно існуючого температурного режиму. Найсуттєвіших змін у землекористуванні слід очікувати в північних та південних регіонах. Через загальне збільшення кількості опадів і відповідно підвищення абсолютної вологості повітря у тропосфері зміститься зона змішаних лісів Полісся шляхом зростання її площі. Щодо південних регіонів, то тут передбачатимуться зменшення кількості опадів та підвищення сухості повітря, що сприятиме поширенню на цій території північної периферії поясу субтропічних антициклонів [5]. На решті території України також спостерігатимуться просторово-часові зміни у землекористуванні. Зокрема, тимчасові зрушення в розвитку природних процесів на фоні температу-

рних змін у подальшому призводитимуть до настання м'якопластичного стану ґрунту, а зміна рослинного покриву провокуватиме його до переходу на новий виток розвитку. Тобто глобальні кліматичні зміни зумовлять формування нового ґрунтового покриву відповідно до видозміненого рос-

линного світу. Вже нині зниження родючості чорноземних ґрунтів унаслідок опідзолення певною мірою є еволюційним процесом, головна причина якого – глобальні кліматичні зміни [4]. Тому найвідчутнішими будуть зміни для продуктивних земель, залучених у сільськогосподарське використання.

2. Вплив надзвичайних ситуацій природно-кліматичного характеру на стан земельних угідь у регіональному розрізі

Адміністративна область	Частота охоплення надзвичайними ситуаціями земельних угідь регіонів за роками					Коефіцієнт уразливості земельних угідь, K_y
	2005	2006	2007	2008	2009	
АР Крим	+	+	+	–	–	0,6
Області:						
Вінницька	+	+	+	+	+	1,0
Волинська	–	–	+	–	+	0,4
Дніпропетровська	+	–	+	–	+	0,6
Донецька	+	+	+	–	+	0,8
Житомирська	+	–	–	–	–	0,2
Закарпатська	+	+	–	–	+	0,6
Запорізька	–	–	+	–	+	0,4
Івано-Франківська	+	–	+	+	+	0,8
Київська	–	–	–	–	–	0,0
Кіровоградська	+	–	+	–	–	0,4
Луганська	+	+	–	–	+	0,6
Львівська	+	+	+	+	+	1,0
Миколаївська	+	+	+	–	+	0,8
Одеська	+	+	–	–	+	0,6
Полтавська	+	–	–	–	+	0,4
Рівненська	+	–	+	–	+	0,6
Сумська	–	+	–	–	–	0,2
Тернопільська	–	–	–	+	+	0,4
Харківська	–	–	–	–	+	0,2
Херсонська	–	–	+	–	+	0,4
Хмельницька	+	–	–	+	+	0,6
Черкаська	–	–	+	–	–	0,2
Чернівецька	+	+	–	+	+	0,8
Чернігівська	–	+	–	–	+	0,4
Україна						0,5

Інтенсивність використання продуктивних земель визначатиметься залежно від розмірів посівних площ для сільськогосподарських культур: для одних вони зростатимуть, для інших суттєво зменшуватимуться.

Зміняться й терміни посіву та норми висіву (посадки) продовольчих культур, відповідно до яких потрібно буде розробляти нові терміни і норми внесення мінеральних та органічних добрив. Абсолютно іншими

стануть заходи щодо збереження зимуючих культур, а зміна в швидкості росту всіх рослин у вегетаційний період спонукатиме до впровадження нових способів захисту від шкідників і хвороб. Найпомітніше збільшення кількості та площі поверхні листової маси спостерігатиметься у Лісостепу та Степу – в середньому на 30–50 % [1].

При потеплінні зміна структури посівів сільськогосподарських культур буде сприятливою для розвитку тваринницької галузі. Зокрема, при кліматичних змінах імовірно скорочення площ земель, залучених до вирощування озимої пшениці. Зменшення частки цієї культури в структурі посівів визначатиметься мірою зміщення зони її вирощування у вищі широти. Натомість збільшуватимуться площі земель під посівами ячменю, вівса, кукурудзи, зернобобових, трав і коренеплідних культур, особливо цукрових буряків та картоплі. Зростання обсягів залучення земель у кормовиробництво під впливом кліматичних змін суттєво збільшуватиме обсяги вирощування фуражного зерна й кормових культур, багаторічних трав і сприятиме розвитку тваринництва в Україні.

Отже, незначні температурні зміни позитивно впливатимуть на використання продуктивних земель у сільськогосподарському виробництві як у рослинництві, так і в тваринництві. При цьому результати використання земель будуть кращими завдяки підвищенню врожаїв насінневої та листової маси сільськогосподарських культур.

При підвищенні температури повітря на 1,4–5,8°C спостерігатиметься перерозподіл продуктивних земель стосовно їх використання у структурі

посівів. Це зумовлюватиметься значним зниженням урожайності продовольчих культур, оскільки зросте ймовірність підвищення ступеня їхнього пошкодження через тепловий стрес. Найвідчутніших змін зазнають продуктивні землі, залучені до зернового виробництва. Як наслідок імовірно значне зниження загальної продуктивності як технічних, так і інших продовольчих культур у сільському господарстві [1].

Нинішні кліматичні умови, зокрема, дедалі тепліші зими, які настають із великою затримкою, та прохолодне вологе літо спонукають до необхідності врахування існуючих змін при подальшому використанні земель. Так, міжсезонний весняний період став тривалішим і може продовжуватися до середини червня, так само й осінь може тривати до середини грудня. При цьому посеред зими часто настає суттєве потепління аж до сходів озимини та цвітіння дерев. Усе це викликає потребу в зміні способів землекористування, агротехніки й термінів проведення польових робіт. Також слід уточнити строки сівби різних ранніх ярових сільськогосподарських культур у зимово-весняний період та необхідно продовжити терміни використання земель восени у зв'язку із запізненням строків досягання сільськогосподарських культур і відповідно затриманням періоду їхнього збирання.

Висновки

Під впливом глобальних кліматичних змін у бік потепління в землекористуванні спостерігатимуться зміни:

– у термінах початку та закінчення земляних посезонних робіт, зокрема, відбуватиметься затримка щодо висаджування продовольчих

культур і збирання врожаїв із продуктивних земель;

– в якісному складі продовольчих культур і відповідно до них й у перерозподілі площ продуктивних земель;

– у формуванні ґрунтового покриття. Безперечно, кількісні та якісні зміни в складі ґрунтового покриття, які відбуватимуться протягом тривалого часу під впливом глобального потепління у майбутньому, можуть стати важливою умовою для перегляду оцінки земель практично в усіх регіонах України;

– у землекористуванні регіонів, розташованих поблизу водних джерел і акваторій, а саме в землекористувачів узбережжя Чорного й Азовського морів виникнуть суттєві проблеми. Найбільша із них буде в землекористувачів, у користуванні яких знаходяться низинні поля з дренажем, оскільки зростає ймовірність їх затоплення. Останнє також загрожує і перезволоженням земельним ділянкам, які в майбутньому можуть зникнути взагалі, перетворившись на водойми.

У зв'язку з вищесказаним одним із важливих заходів формування екологічнобезпечного використання земель буде необхідність обґрунтування можливостей використання продуктивних земель у напрямі визначення спеціалізованих зон для вирощування окремих, найпродуктивніших і високоякісних культур, пошук сортів із коротким вегетаційним періодом та стійких проти екстремальних погодних умов. Збільшення теплозабезпечення вегетаційного періоду (суми активних температур) дасть можливість ширше використовувати землі, у тому числі й під різні пізньостиглі сорти сільськогосподарських культур.

Список літератури

1. Адаменко Т.І. Зміна агрокліматичних умов і їх вплив на зернове господарство України / Т.І. Адаменко // Зб. доп. міжвід. наради-семінару «Погода і зернове господарство України» (Дніпропетровськ, 2004). – К. : Укр. гідрометеоролог. центр, 2004. – С. 3–6.
2. Нас супроводжуватиме мінлива зима [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nas.gov.ua/svit/Article /.../11_12_1.aspx.
3. Національні доповіді МНС. Аналіз надзвичайних ситуацій в Україні, які виникли протягом 2005–2009 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua/opinfo/?q=2&y=2010&c>
4. Оцінка і прогноз якості земель : навчальний посібник / [С.Ю. Булігін, А.В. Барвінський, А.О. Ачасова, А.Б. Ачасов]. – Х. : ХНАУ, 2008. – 238 с.
5. Шляхи зменшення негативного впливу опустелювання на землі сільськогосподарського призначення України в контексті зміни клімату : рекомендації / [Н.А. Макаренко, О.О. Ракоїд, Р.П. Сахарчук та ін.]. – К. : Аграр Медіа Груп, 2010. – 38 с.

Проанализированы основные виды эколого-экономических рисков землепользования. Особое внимание уделено климатическим рискам и проблемам, связанным с глобальным потеплением климата. Рассмотрены региональные аспекты влияния климатических и гидрометеорологических процессов на эффективность использования земель.

Ключевые слова: риски землепользования, климатические изменения, эффективность землепользования.

The main types of ecological and economic risks of land tenure have been analyzed. A special attention is paid to the climatic risks and the problems connected with global warming. The regional aspects of the climatic and hydrometeorological resources influence on the efficiency of land tenure have been surveyed.

Keywords: risks of land tenure, changes of climate, efficiency of land tenure.

ПРОСТОРОВО-ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕНЬ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Щербак К.О., аспірант
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

Відображено результати дослідження природно-заповідного фонду Київської області як структурного елемента екомережі: його структуру, коефіцієнт заповідності, територіальні особливості формування. Висвітлено просторово-екологічні аспекти досліджень екомережі.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, природно-заповідні території та об'єкти, коефіцієнт заповідності, еколого-економічна оцінка, екологічна мережа.

Постановка проблеми

У сучасних умовах суспільного розвитку, еколого-соціально-економічної кризи, загострення взаємовідносин людини і природи вчені всього світу шукають шляхи забезпечення сталого розвитку в усіх сферах людської життєдіяльності.

Сталий розвиток неможливий без розв'язання екологічних проблем (якісного відновлення довкілля [10]), чого досягають шляхом гармонійного функціонування екологічної та природно-заповідної мережі. Отже, одним із головних завдань сьогодення завершення формування оптимальної структури природоохоронних територій як на місцевому й регіональному, так і на глобальному рівні. За таких умов наукові дослідження з проблем формування, організації,

еколого-економічної оцінки стану та функціонування природно-заповідних територій у складі екомережі набувають особливої актуальності.

Дослідження сучасного стану природно-заповідного фонду Київської області необхідне для оцінювання ефективності його функціонування і визначення пріоритетних напрямів розвитку природно-заповідної справи в регіоні.

Землі природно-заповідного фонду являють собою специфічний об'єкт оцінювання. Насамперед, це стосується їхнього особливого правового статусу. Незважаючи на те, що до них можуть застосовуватися загальноприйнятні методологічні підходи та принципи, на методичному рівні порядок оцінювання матиме свої специфічні особливості,

які багато в чому зумовлені саме правовими обтяженнями й обмеженнями [9]. У зв'язку з цим гострою є проблема використання й визначення показників оцінювання стану природно-заповідного фонду.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій

Дослідженню питань, пов'язаних із вивченням, розвитком, охороною та використанням природно-заповідних територій з урахуванням сучасних тенденцій розвитку суспільства, присвячено наукові праці багатьох учених: О.М. Адаменка, Т.Л. Андрієнко, В.А. Барановського, М.А. Голубця, І.П. Ковальчука, А.О. Кошеля, Я.І. Мовчана, Т.С. Павловської, К.М. Ситника, С.М. Стойка, О.Г. Топчієва, В.О. Фесюка, П.Л. Царика, Ю.Р. Шеляг-Сосонка та ін.

Зокрема, природно-заповідному фонду Київщини присвячена книга «Природно-заповідний фонд Київської області», підготовлена О. Василюком, В. Костюшиним, К. Норенко, Л. Плигою, Є. Прекрасною, Г. Коломицевим, М. Фатіковою. В ній висвітлено історію формування природно-заповідного фонду (ПЗФ) області, подано повний перелік існуючих і проєктованих територій та об'єктів ПЗФ, їхню коротку характеристику, а також розглянуто проблеми заповідної справи Київщини й України в цілому. Незважаючи на це, досі залишаються недослідженими у повній мірі питання оцінювання стану та ефективності функціонування екологічної мережі й природно-заповідного фонду як її структурного елемента в Київській області.

Мета статті – проаналізувати

динаміку природно-заповідного фонду Київщини та його геопросторові особливості, оцінити стан сучасної екологічної мережі й визначити пріоритетні напрями її розвитку.

Виклад основного матеріалу

Природно-заповідний фонд важко оцінити з економічного погляду, оскільки його землі за своїми функціональними характеристиками та цільовим використанням нетипові для земельного ринку [9]. Тобто функції, які виконує ПЗФ, як правило (через особливий правовий статус цих земель), є нематеріальними, але існують альтернативні варіанти їх використання, що можуть бути оцінені з економічних позицій.

За даними станом на 1.08.2012 року [8], природно-заповідний фонд Київщини налічує 193 об'єкти загальною площею 112 895,67 га. Це становить 4,01 % загальної площі області й 8,97 % площі її екологічної мережі [2, 8].

Природно-заповідний фонд Київщини створювався протягом більш як 200 років. Цей процес включав як періоди активного формування природоохоронних територій, так і ліквідацію об'єктів ПЗФ, що, передусім, визначалося політикою влади щодо охорони природи [8].

Основний розвиток та зростання площ і кількості ПЗФ припадають на останні сім років. У цей час у зв'язку з пришвидшенням формування регіональної екологічної мережі області також відбулися суттєві зміни в структурі природно-заповідного фонду. За період з 2006 по 2012 рік ПЗФ області збільшився на 43 об'єкти і 80 659,75 га [2, 5, 8].

Протягом тривалого часу у вітчизняній практиці переймалися, на-

самперед зростанням кількісних показників заповідних територій, нехтуючи при цьому їхніми якісними характеристиками [1]. Тому вважаємо за доцільне звернути увагу на якісні характеристики цих територій, до яких ми відносимо оптимальність розмірів, рівномірність їхнього розміщення, ефективність функціонування тощо.

Підхід до оцінювання природно-заповідного фонду також залежить від функцій природно-заповідних об'єктів, які вони можуть виконувати залежно від їхнього типу. Згідно з класифікацією природно-заповідного фонду, наведеній у статті 3 Закону України «Про природно-заповідний фонд» № 2456-ХІІ від 16 червня 1992 року) [4], ПЗФ Київської області представлений такими природними територіями та об'єктами: національними природними парками (два, загальною площею 17 206,72 га); регіональними ландшафтними парками (два, загальною площею 5156,20 га); заказниками (96, загальною площею

87 421,03 га), серед яких 32 ландшафтних, 23 ботанічних, 18 лісових, 14 гідрологічних, сім орнітологічних, один загальнозоологічний та один іхтіологічний; пам'ятками природи (61, загальною площею 455,71 га), серед них виділяють: ботанічні (47), комплексні (шість), геологічні (п'ять) та гідрологічні (три); заповідними урочищами (17, загальною площею 1570,80 га); дендрологічними парками (один, загальною площею 405,80 га); парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва (14, загальною площею 679,42 га).

Загалом у Київській області налічується сім категорій природних територій та об'єктів ПЗФ, що оцінюється як достатня кількість [7]. Досить велика варіація природних об'єктів регіону є позитивним чинником і сприяє збереженню біо- й ландшафтного різноманіття.

Категоріальний розподіл природно-заповідного фонду Київщини за кількістю та площею об'єктів станом на 1.08.2012 року представлений на рисунках 1 і 2.

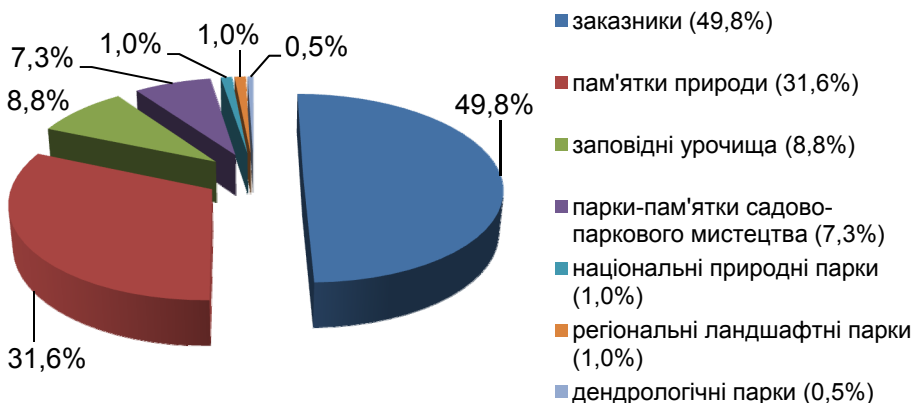

Рис. 1. Структура ПЗФ Київської області за кількістю об'єктів

Найбільшу частку в структурі ПЗФ за кількістю об'єктів мають

заказники (49,8 %) та пам'ятки природи (31,6 %). Це може бути зумов-

лено тим, що оголошення заказників і пам'яток природи (як і заповідних урочищ) проводиться без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їхніх власників або користувачів, що певною мірою

полегшує встановлення заповідного режиму. Крім того, ці категорії не є юридичними особами, що спрощує процедуру їх створення та юридичні й фінансово-економічні аспекти функціонування [3, 4].

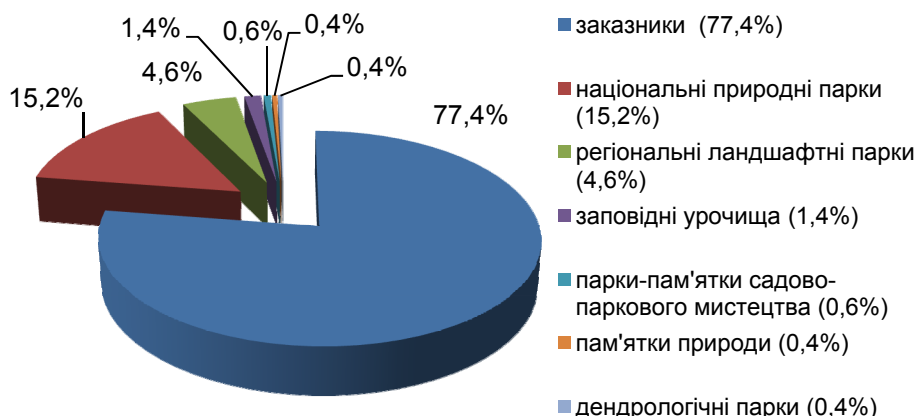

Рис. 2. Структура ПЗФ Київської області за категоріями та площею

Найменшою часткою від кількості об'єктів у Київській області представлені такі категорії природно-заповідних об'єктів і територій, як національні природні парки (1,0 %), регіональні ландшафтні парки (1,0 %) та дендрологічні парки (0,5 %).

Щодо розподілу об'єктів і територій ПЗФ Київщини за площею, то найбільшу сумарну площу займають заказники (77,4 %), що зумовлено як великою їхньою кількістю, так і тими обставинами, що на території області в зоні відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення знаходиться найбільший в Україні загальнозоологічний заказник площею 48 870 га, (що становить 55,9 % площі заказників або 43,3 % загальної площі ПЗФ області); гідрологічний заказник у цій же самій зоні площею 2000 га тощо. Наступне

місце за площею займають національні природні парки (15,2 %), оскільки їхні території одні з найбільших з-поміж інших природно-заповідних об'єктів.

Найменшу площу займають парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – 679,42 га (за рахунок малих площ цих об'єктів), що становить 0,6 %, пам'ятки природи – 455,71 га (0,4 %), а також один дендрологічний парк – 405,80 га (0,4 %).

Розподіл територій та об'єктів ПЗФ Київщини за адміністративними районами також виявився нерівномірним (рис. 3).

На території області схематично виділено серед районів зону відчуження і безумовного (обов'язкового) відселення, бо згідно із Законом України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок

док Чорнобильської катастрофи» [3] управління зоною відчуження, а також зоною безумовного (обов'язкового) відселення після повного відселення жителів із населених пунктів, віднесених до цієї зони, та припинення у зв'язку з цим у зазначених пунктах діяльності рад

здійснює спеціальний підрозділ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи – державний департамент – Адміністрація зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення [6].

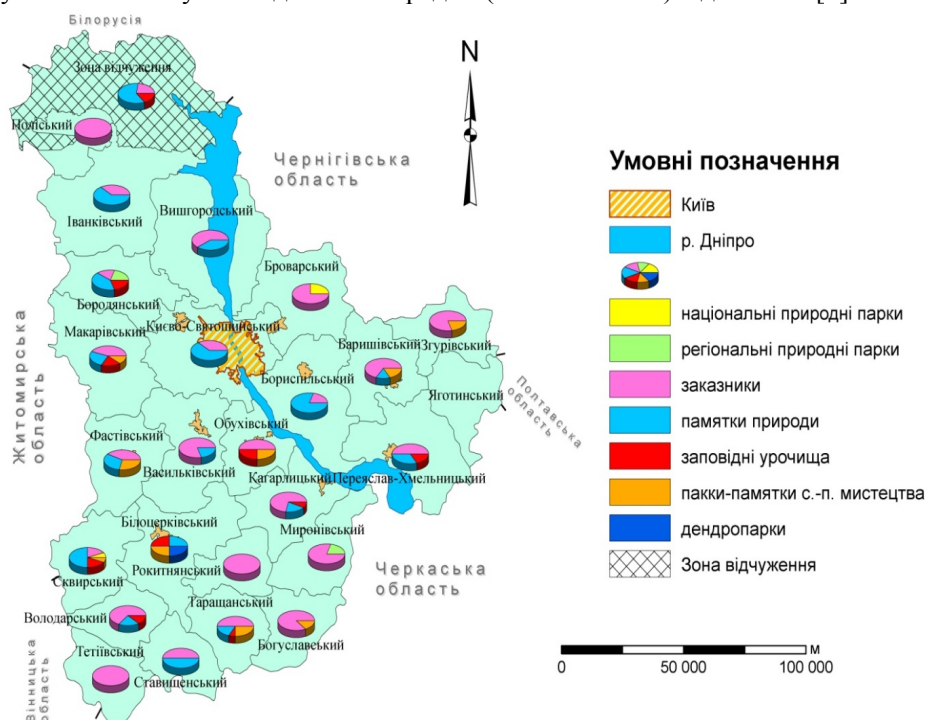

Рис. 3. Розподіл природно-заповідного фонду за районами Київської області

(з урахуванням території зони відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення)

Серед адміністративних районів найбільшу кількість категорій (п'ять) об'єктів та територій ПЗФ має Сквирський район, по чотири – Баришівський, Білоцерківський, Бородянський, Макарівський, і Таращанський, а найменшу (по одному) – Поліський, Рокитнянський, Тетіївський райони. Оскільки в Яготинському районі лише 40 % гідрологічного заказника загальнодержавного значення «Усівський-2» (інша

частина – 60 % знаходиться у Згурівському), то на карті він не відображається.

Заказники та пам'ятки природи розподілені рівномірно й представлені майже в кожному районі. Дещо гірша ситуація з розподілом заповідних урочищ і парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (вони представлені відповідно тільки у

десяти та дев'яти районах). Національні парки територіально розміщуються в Броварському й Сквирському, регіональні парки – у Бородянському та Миронівському районах (по одному). Дендропарк «Олександрія» розташований у Білоцерківському районі.

Серед адміністративних районів найбільшу кількість різнорангових об'єктів і територій ПЗФ мають Вишгородський (17 об'єктів ПЗФ),

Києво-Святошинський (17), Переяслав-Хмельницький (16) райони.

Найменша кількість об'єктів і територій ПЗФ в Яготинському (0,4), Таращанському (два), Рокитнянському (два) районах, які характеризуються високою господарською освоєністю. Поліському району належить також лише один ПЗО, оскільки основна частина району зайнята зоною відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення.

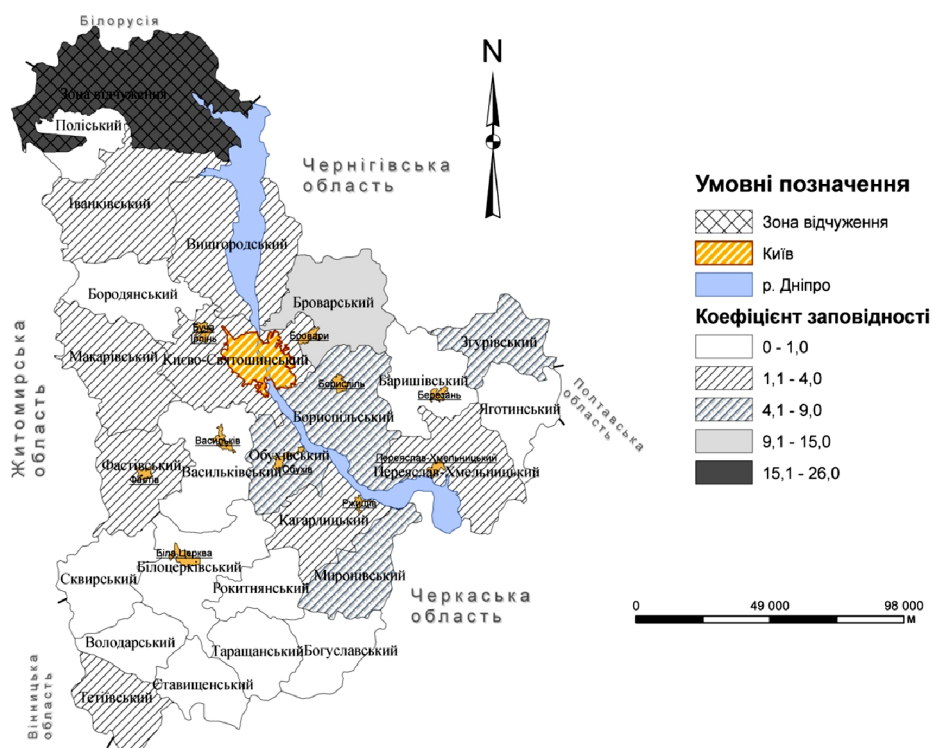

Рис. 4. Коефіцієнт заповідності Київської області у розрізі адміністративних районів

(з урахуванням території зони відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення)

Нерівномірність розподілу ПЗФ по території області – дуже несприятливий фактор для виконання ним основних функцій – збереження біорізноманіття, оскільки за таких умов не підтримується екомереже-

вість територій. Цей фактор негативно впливає на загальну оцінку ПЗФ Київщини.

Ще одним із важливих показників якості природно-заповідної мережі регіону є коефіцієнт заповідно-

сті території, який показує відношення площі природно-заповідного фонду певної території до її загальної площі.

Коефіцієнт заповідності Київської області станом на 01.08.2012 року становить 4,1 %, що є далеким до науково обґрунтованої норми (15 %) [7] і свідчить про низький рівень заповідності регіону.

Щодо коефіцієнта заповідності у розрізі адміністративних районів області (рис. 4), то найвищим із зрозумілих причин він є в зоні відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення (25,5 %). У Броварському районі (13,1 %) він близький до науково обґрунтованої норми, що зумовлено розташуванням тут національного природного парку й заказників, які займають великі площі.

Найменший відсоток заповідності в південних районах, які характеризуються найвищим ступенем антропогенного перетворення ландшафтів. У Баришівському, Білоцерківському, Бородянському, Богуславському, Васильківському, Володарському, Поліському, Рокитнянському, Сквирському, Ставищенському, Тарашанському, Яготинському районах цей показник не перевищує 1 %. В усіх інших районах він дещо вищий (коливається від 1,1 до 6,9 %), але дуже далекий від науково обґрунтованої норми.

Таким чином, структура ПЗФ Київщини є недосконалою, нерівномірною і має недостатню площу. Область у цілому характеризується низьким показником заповідності, про що свідчить незначна кількість об'єктів і територій ПЗФ (193), а коефіцієнт заповідності становить 4 %, що не відображає науково об-

ґрунтованих норм (15 %). Разом з тим наявність семи категорій об'єктів ПЗФ свідчить про їхню різноманітність. На нинішній час природно-заповідний фонд області у цілому охоплює найцінніші території та окремі ділянки в плані збереження їх у природному стані й збереження біорізноманіття. Зазначимо також, що загальна мережа тут продовжує вдосконалюватися.

Висновки

Для поліпшення стану ПЗФ Київщини необхідно здійснити такі заходи: 1) підвищити коефіцієнт заповідності до науково обґрунтованої норми не тільки шляхом створення нових ПЗТ, але й розширенням площі вже існуючих; формуючи нові об'єкти ПЗФ, варто віддавати перевагу територіям низької освоєності, без населених пунктів, ріллі й значним рекреаційним об'єктам; 2) провести інвентаризацію земель ПЗФ області, їхнього реального якісного та кількісного стану, меж, власників, проблемних зон, необхідності у впровадженні заходів щодо покращення цих земель і територій; 3) здійснити еколого-економічну оцінку об'єктів ПЗФ із метою визначення їхньої фактичної вартості та встановлення відповідних штрафів за нецільове використання, розмірів відшкодувань і адекватної орендної плати чи податку за користування цими об'єктами; 4) довести до ладу нормативно-правову базу, тобто узгодити земельне, лісове, природоохоронне законодавство та законодавство про місцеве самоврядування у частині заповідної справи шляхом внесення змін до чинного законодавства й розроблення нових законодавчих актів [7]; 5) забезпечити належний рівень екологічної свідомості та культури населен-

ня, сформувати у людей екологічний світогляд, підвищити поінформованість населення про об'єкти ПЗФ, правила поведінки на цій території; 6) вести державний і громадський контроль за використанням ПЗФ; 7) проводити постійну роботу з благоустрою об'єктів ПЗФ; 8) переглянути зональне функціонування ПЗТ, визначити їхній оптимальний розмір та конфігурацію з урахуванням умов ландшафту; 9) створити зони відпочинку, які матимуть близький набір рекреаційних ресурсів, але не мають тих цінностей, що притаманні території заповідника; регулювати туристичні потоки на природно-заповідних територіях тощо.

Список літератури

1. Даниляк А.О. Удосконалення якісних аспектів заповідання // Збереження та відтворення біорізноманіття природно-заповідних територій : Матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю Рівнен. природн. заповід. (м. Сарни, 11–13 червня 2009 року) / редкол. М.Д. Будз та ін. – Рівне : Рівнен. друк., 2009. – С. 21–27.
2. Екологічний паспорт Київської області за 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до паспорта: <http://www.menr.gov.ua>.
3. Закон України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» : прийнятий 27 лютого 1991 року № 791а-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Закону: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
4. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» : прийнятий 16 червня 1992 року № 2456-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Закону: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
5. Кошель А.О. Землі природно-заповідного фонду Київської області: сучасний стан, проблеми, перспективи / А.О. Кошель // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. – 2013. – № 1–2. – С. 115–122.
6. Офіційний інформаційний портал / Державна служба України з надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу до порталу: <http://www.mns.gov.ua>
7. Природно-заповідна мережа Волинської області: параметри сучасного стану, показники динаміки, картографічні моделі / [І.П. Ковальчук, В.О. Фесюк, Т.С. Павловська, О.В. Рудик] // Часопис картогр. : Зб. наук. пр. – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. – Вип. 8. – С. 64–78.
8. Природно-заповідний фонд Київської області / [О. Василюк, В. Костюшин, К. Норенко та ін.] – К. : НЕЦУ, 2012. – 338 с. з дод.
9. Семененко Б.А. Науково-методичні принципи оцінки земель природно-заповідного фонду / Б. А. Семененко, М. І. Гончаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://www.uto.sumy.ua>
10. Царик Л.П. Географічні засади формування і розвитку регіональних природоохоронних систем (концептуальні підходи, практична реалізація). – Тернопіль: Підруч. і посіб., 2009. – 320 с.

Отражены результаты исследования природно-заповедного фонда Киевской области как структурного элемента экосети: его структуру, коэффициент заповедности, территориальные особенности формирования. Рассмотрены пространственно-экологические аспекты исследований экосети.

Ключевые слова: *природно-заповедный фонд, природно-заповедные территории и объекты, коэффициент заповедности, эколого-экономическая оценка, экологическая сеть.*

The structure and territorial formation peculiarities of Kiev region's natural-reserve fund as a structural element of ecological network have been investigated. Spatial and environmental aspects of research were considered

Key words: *natural-reserve fund, special protection nature objects and territories, ecological and economic evaluation, the ecological network.*

РИНОК ЗЕМЕЛЬ ТА ЙОГО ІНФРАСТРУКТУРА

УДК 332.021

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ТА ЙОГО ІНФРАСТРУКТУРИ

Жук О.П., кандидат економічних наук

Шевченко О.В., аспірант

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Розширено поняття «ринок земель» і висвітлено компоненти його інфраструктури. Запропоновано передумови щодо формування організованого ринку земельних ділянок.

Ключові слова: ринок земель, інфраструктура ринку, земельна ділянка, купівля-продаж.

** Науковий керівник – к.е.н., доц. А.Г. Мартин.*

Постановка проблеми

У зв'язку зі створенням в Україні нового земельного ладу перед економічною наукою постають нові завдання, особливо у сфері теорії та практики земельних відносин, реформуванні системи землекористування, яке здебільшого відбувається стихійно, шляхом випробувань і помилок, а тому болісно й суперечливо.

Практика історичного розвитку ринкового обороту земель підтверджує, що ринкові механізми не є самодостатніми і потребують організованого втручання як із боку учасників ринку земель, зокрема сільськогосподарського, так і з боку держави. Для функціонування ринку земель необхідно забезпечити фор-

мальні та матеріальні гарантії власності й обігу, стабільність державної та місцевої політики відносно земельної й іншої нерухомості та інвесторів, формування ефективної системи просторового планування. Це має супроводжуватися досконалими формальними процедурами щодо функціонування ринку, особливо адміністративними і судовими процедурами, що стосуються встановлення та реєстрації права власності на землю [7]. Основною складовою організованого ринку земель є добре розвинена його інфраструктура як системоутворювальний елемент ринкової економічної системи. Організація ринку характеризується також рівнем і глибиною його структуризації, яка означає організаційне

виділення із загального ринку земель ринків різних видів, передусім сільськогосподарського.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій

Останніми роками становленню ринку земель та його інфраструктури в Україні було присвячено багато публікацій учених-економістів і землевпорядників: Ю.Д. Білика, В.П. Галушка, А.С. Даниленка, Д.С. Добряка, П.Ф. Лойка, Л.Я. Новаковського, Б.И. Пасхавера, П.Т. Саблука, Я.Я. Сохнича, А.Г. Тихонова, В.М. Трегобчука, А.М. Третьяка, М.М. Федорова, О.М. Шпичака та ін. Однак єдиного поняття «земельний ринок» не сформовано, тому ця категорія потребує подальшого дослідження.

Мета статті – розширити поняття «земельний ринок» і передумови формування організованого ринку земельних ділянок, його факторів і завдань.

Виклад основного матеріалу

Земля як економічний об'єкт – це частина земної поверхні, в межах якої здійснюються виробничо-економічна діяльність населення й формування життєвих умов. Хоча сама земля – постійна величина, права на неї, що є однією з її головних характеристик, досить мобільні. Тобто вони можуть легко переходити від однієї особи до іншої. У процесі становлення й розвитку майново-грошових відносин формується такий найважливіший їхній елемент, як ринок.

Ринок (як окремий елемент) – це складне утворення, він має свою особливу структуру, для його функціонування й розвитку необхідні

специфічні умови. Розглядати ринок земель, без з'ясування його сутності неможливо.

У працях А. Сміта і Д. Рікардо термін «ринок» не набув чіткого економічного визначення, оскільки його відносили до зовнішніх, поверхневих явищ ринкової економіки, тому використовували переважно для характеристики ринкового попиту.

Першою спробою дати наукове визначення ринку було зроблено французьким економістом О. Курно. Він у цей термін вклав такий зміст: «будь-який район, на якому взаємовідносини покупців і продавців вільні, тоді ціни на одні й ті ж самі товари мають тенденцію легко й швидко змінюватися».

Англійський економіст А. Маршал був упевнений в тому, що «чим досконаліший ринок, тим сильнішою є тенденція до того, щоб у всіх його пунктах в один і той же самий час платити за одну й ту ж саму річ однакову ціну».

У популярному в американських коледжах та університетах підручнику «Економікс» ринок розглядається як «інститут або механізм, який зводить покупців (представників попиту) і продавців (постачальників) окремих товарів і послуг».

У сучасній економіці на перший план при визначенні сутності ринку виходить система або певна сукупність економічних відносин, а також робиться спроба пов'язати його з певними функціями (формування попиту та пропозиції й ціни на товари).

Визначення суті земельної ділянки як об'єкта земельної власності чи конкретного типу землекористування з матеріально-речового боку має важливе значення в багатьох галузях знань, але недостатнє і далеко не вичерпує всієї сукупності ознак, властивих його

змісту. В теорії та практиці слід розрізнити поняття земельної ділянки (землекористування) як матеріального (фізичного) об'єкта і як комплексу економіко-правових та соціальних відносин, що забезпечують спеціальний порядок розпорядження ним і особливу стійкість прав.

Складність полягає в особливості землі. Земля – не тільки простір виробничої діяльності, але й простір людського життя взагалі. Вона – одна з фундаментальних передумов людської життєвої діяльності та існування. Земля не є результатом людської праці, вона – продукт природи. Разом із тим родючість землі, здебільшого визначається людською діяльністю і не є дармовим благом. При використанні землі необхідно враховувати темпи відновлення родючості. Земля має територіальну якісну й кількісну неоднорідність, мінливість властивостей ґрунту.

Нині принципи формування земельного ринку ще недостатньо в теоретичному плані опрацьовані, оскільки у недавньому минулому їм не приділяли належної уваги. Враховуючи, що мета ринку земель – це стабілізація економіки країни шляхом реалізації економічного потенціалу землі, роль, яку вона відіграє в економіці кожної галузі, не завжди очевидна у період формування ринкової економіки. Право власності на землю, її вартість та характер використання хоч і є теоретично незалежними, в дійсності вони взаємозв'язані. Сучасна західна, а слідом за нею й вітчизняна економічна наука сформувала цілий ряд визначень ринку земель, кожним з яких висвітлюються різні його сторони.

Вчені-економісти у своїх працях по-різному трактують поняття «ринок земель». Адам Поленовський,

проректор Вищого училища управління нерухомістю у Варшаві, визначає ринок земель, як «певний комплекс:

торговельно-господарських відносин, предметом яких є обіг землі; діяльність власників і купців, що впливає на формування попиту та пропозиції і як результат – на рівень цін на землю».

В.А. Горемикін стверджує, що ринок земель – це засіб перерозподілу земель між власниками економічними методами на основі конкурентного попиту та пропозиції, які забезпечують:

передачу прав на земельні ділянки від однієї особи до іншої;

встановлення рівноважних цін на землю в різних регіонах;

зв'язок між власниками нерухомості й покупцями за допомогою економічної мотивації;

розподіл простору між конкуруючими варіантами використання земель і суб'єктами ринку [2].

Л.Я. Новаковський вважає, що земельний ринок – це сфера дії економічних відносин, що виникають у процесі обігу земель (купівлі-продажу, оренди, застави, успадкування і дарування земельних ділянок) [3].

На думку М.М. Федорова, під ринком земель «першочергово розуміються визначення вартості землі й визнання її капіталом на рівні з іншими засобами виробництва та обіговими коштами, включення в кругообіг аграрного капіталу» [6].

У посібнику «Реформування та розвиток підприємств агропромислового виробництва» за редакцією П.Т. Саблука дається наступне визначення: земельний ринок – сфера товарного обміну, в якій земля виступає товаром. Він є регулятором перерозподілу земель і переходу

прав власності від одного землевласника до іншого, всі фактори виробництва, включаючи землю, мають функціонувати в єдиному ринковому середовищі» [4].

У широкому розумінні термін «земельний ринок» означає історично визначений земельний лад (устрій), який базується на відповідній ідеологічній основі й об'єднує такі вузлові питання, як суть і зміст земельної власності, склад та співвідношення різних її форм, механізм розподілу і перерозподілу земельних ресурсів, систему регулювання операцій із землею, її використання й відновлення [1].

Найповніше та найчіткіше сформулював поняття «земельний ринок» А.М. Третяк. Він вважає, що «земельний ринок» означає сферу конкретного обігу (руху) земельних ділянок і територіальних ресурсів, у межах якого існує багато угод різного типу (купівлі-продажу, оренди, застави тощо), складається певна кон'юнктура попиту й пропозиції, встановлюються цінові параметри (ринкова ціна, орендна плата, застава вартість та ін.), діють визначені державні регулятори руху земельної власності (земельне оподаткування, землеустрій, фінансово-кредитна політика, державні інвестиційні програми з використання і відновлення земельних ресурсів різних форм власності тощо) [5].

Зміст земельного ринку розкривається в його складі, будові, сукупності системоутворювальних зв'язків і залежностей. Основними компонентами земельного ринку є: об'єкти, суб'єкти земельних відносин, механізми, які забезпечують їхню взаємодію, інститути та організаційні структури. На всіх історичних етапах об'єктом земельних відносин виступає включена у

відтворний процес земельна власність, представлена множинністю земельних ділянок різних категорій, якісного стану, призначення, господарського використання, форм власності.

Отже, «ринок земель» – це засіб перерозподілу земельних ділянок між власниками і користувачами шляхом економічних методів на основі конкурентного попиту та пропозиції, що забезпечує: купівлю-продаж, оренду, заставу тощо земельних ділянок або права на них; визначення вартості землі й визнання її капіталом і товаром; розподіл простору між конкуруючими варіантами використання земель та суб'єктами ринку. Він реалізується за допомогою механізму «руки невидимки» (об'єктивного ринкового механізму, що координує рішення покупців і продавців) та державного регулювання; передачі прав на земельну ділянку від однієї особи до іншої; встановлення рівноважних цін на земельні ділянки; зв'язку між власниками і покупцями на основі економічної мотивації та інтересів.

З усіх способів ринкового перерозподілу землі й будь-якого іншого майна найбільш «ринковим» є купівля-продаж, що припускає передачу попереднім власником усіх прав на продавану річ новому господареві за визначену грошову винагороду. Ціна, за якою відбувається конкретна угода купівлі-продажу великою мірою в чому залежить від таких макроекономічних факторів, як земледефіцитність певного регіону, співвідношення сукупної потреби продавців у фінансових ресурсах і обмеженості фінансової здатності покупців, а також від потреби покупця в конкретній, що володіє привабливістю саме для нього, ділянці; від престижності даної місцевості,

інформованості продавця та покупця про кон'юнктуру ринку, їхнього вміння вести торг, від способу оплати й від інших факторів, які діють на мікрорівні. Угоду купівлі-продажу, яка відбулася, можна вважати взаємовигідним способом економічно обґрунтованого (отже, вигідного і суспільству) перерозподілу земель.

Разом із тим розглянутий механізм купівлі-продажу землі є гіпотетичним, ідеальним випадком. У дійсності ж усе набагато складніше. Зокрема, об'єктивні інтереси учасників угоди спонукають їх спробувати ущемити інтереси іншої сторони та держави при сплаті пов'язаних із цією угодою податків і зборів. Це ще раз підтверджує необхідність участі на ринку земель держави як гаранта прав його учасників й арбітра при можливих претензіях.

Однак зводити поняття «ринок земель» тільки до операцій купівлі-продажу було б неправильно. Адже розуміючи ринковий перерозподіл земель як добровільний, вигідний обом сторонам процес переуступки землі одним суб'єктом земельних відносин іншому, в поняття земельного ринку варто включити всі, які не суперечать закону угоди, пов'язані з ринковим перерозподілом землі, у тому числі оренду й інші способи переходу права користування землею, не пов'язані з її відчуженням. При цьому всі угоди, пов'язані з відчуженням землі (дарування, передача в спадщину, обмін), мають багато спільного з купівлею-продажем. Так, обмін фактично є зустрічним купівлі-продажу, а передача у спадщину – відкладеним за часом відчуженням. Головна відмінність передачі землі в дарування – не безоплатний характер відчуження, а те, що вже до здійснення угоди відомий той, хто буде обдарований (при

купівлі-продажу основним критерієм визначення покупця, як правило, є максимальна ціна або виконання будь-яких умов, тому питання про особистість покупця фактично відкрите до моменту здійснення угоди).

Проте у багатьох випадках перерозподіл землі через її відчуження не має економічної доцільності й обґрунтованішим є передача землі в оренду. Так, у більшості країн оренда доповнює інститут купівлі-продажу земель, але там, де немає приватної власності на землю, оренда являє собою основний ринковий механізм оптимізації землекористування. Наприклад, у Китаї земля включена в ринковий механізм через інститут оренди як механізм купівлі-продажу права користування нею.

Необхідно зазначити, що інститут оренди (особливо короткострокової) має недолік – відчуття орендарем свого тимчасового статусу. Це викликає невпевненість орендаря в своєму становищі, відсутність у нього стимулів до поліпшення системи землеробства і проведення ґрунтозахисних та інших меліоративних заходів, недовгочасність його економічних інтересів. З іншого боку, тривала оренда практично відлучає орендодавця від свого майна. При оренді сільськогосподарських земель багато чого залежить і від форми оплати. Так, у США найпоширеніша оренда з оплатою фіксованою частиною врожаю. При цьому врожай розподіляється між фермером та землевласником, фермер забезпечує всю поточну діяльність, а землевласник платить податки. Такий варіант дає змогу розмежувати два головних ризики: врожаю і ціни, з якими стикається більшість сільськогосподарських товаровиробників. Оренда ж із фіксова-

ною грошовою оплатою має значно більший ризик для орендаря, ніж для орендодавця. Тому при орендному землекористуванні також важлива регульовальна роль держави. Вона повинна гарантувати стабільність і стійкість користування землею, захист прав орендаря щодо поновлення орендного договору. Державне регулювання угод оренди землі дасть можливість уникнути недбайливого ставлення орендаря до землі й забезпечить його право на винагороду за здійснені заходи щодо поліпшення землі.

Ринок землі як саморегульовальна в установленому правовому середовищі система складається з семи основних елементів – попиту, пропозиції, ціни, менеджменту, маркетингу, інфраструктури, ділових процедур.

До складових компонентів інфраструктури регіонального земельного ринку пропонуємо віднести:

- системи вивчення і дослідження ринку;
- сільські товариства з регулювання обороту земель;
- ліцензовані організації з землеустрою та оцінки земель, представництва земельної біржі, спеціалізовані земельні суди;
- кредитні організації й заклади, земельні та комерційні банки, земельно-консалтингові підприємства;
- земельно-кадастрову систему, систему реєстрації землі;
- інформаційну систему, в тому числі земельно-інформаційну систему, тощо;
- систему формування й регулювання ринку.

Однією з важливих умов, яка забезпечує як функціонування земельного ринку, так і його інфраструктуру, є наявність земельно-

інформаційної системи та її стійка діяльність.

Організований земельний ринок може формуватися лише при поєднанні таких трьох передумов, як:

- наявність бажаючих, з одного боку, продати землю або здати її в оренду, а з другого – купити чи орендувати її;
- законодавчий дозвіл угод купівлі-продажу або оренди земель;
- наявність у продавців документів, що підтверджують їхні права на земельні ділянки, які залучаються в ринковий оборот.

Відсутність чи недостатній розвиток згаданих передумов призводить до того, що земельний ринок набуває неконтрольованих і навіть кримінальних форм.

Таким чином, основними компонентами організованого земельного ринку є:

- його об'єкт (сформовані завдяки землевпорядним процедурам земельні ділянки, земельні частки, одержані в результаті реорганізації сільськогосподарських підприємств);
- заінтересовані суб'єкти земельних відносин (продавці та покупці, орендарі й орендодавці, заставоутримувачі та заставники тощо);
- регламентуюча земельні відносини правова база;
- інфраструктура земельного ринку, найважливіший елемент якої – оперативне інформаційне забезпечення і надання послуг у процесі обороту земельних ділянок.

При формуванні та подальшому регулюванні регіонального земельного ринку важливу роль відіграє інформація, що характеризує як земельні ресурси у цілому, так і конкретні ділянки, які залучаються у ринковий оборот. На основі такої

інформації формується державна технологія щодо земельного обороту (а також у сфері земельних відносин загалом), здійснюється диференціація земельних ділянок за ступенем їхньої участі в обороті, встановлюються обмеження стосовно використання землі, приймаються рішення щодо обтяження різних ділянок, визначаються засоби, необхідні для викупу відповідних земель, здійснюється реєстрація прав на землю, встановлюються й стягуються податки і збори, пов'язані з ринковим оборотом земель, та ін.

Від рівня організації збирання інформації, її опрацювання і передачі залежить ефективність управлінського процесу. Причому в обороті земель інформаційні системи можуть відігравати роль, подібну до економічних стимуляторів, впливаючи на землекористувачів. Тобто інформаційні системи не тільки забезпечують можливість виконання комплексу заходів для управління у сфері ринкового перерозподілу землі, але й активно діють на нього через характер інформації, яку збирають, ступінь її деталізації.

Висновки

Формування організованого ринку земель – це створення єдиного національного і регіонального економіко-правового середовища у вигляді цілісної системи необхідних інфраструктурних компонентів ринку та методів, що комплексно забезпечують просування від продавця до покупця об'єктів земельної власності на вигідних для всіх учасників умовах, засадах саморегулювання й активної участі держави. Його інфраструктура залежить від багатьох факторів і умов, які повинні враховуватися залежно від виду ринку

земель, територіального його розміщення, мети та завдань.

Список літератури

1. Бельський В.Р. Многоукладное землепользование России: концепция земельных преобразований и управление земельными ресурсами / В.Р. Бельский, П.Ф. Лойко. – Былина, 2001. – 170 с.
2. Горемыкин В.А. Экономика недвижимости: учебное пособие / В.А. Горемыкин. – М.: МГИУ, 2003. – 294 с.
3. Новаковський Л.Я. Основні положення концепції розвитку земельної реформи в Україні / Л.Я. Новаковський, А.М. Третяк. – К.: Центр земельної реформи, 2000. – 96с.
4. Реформування та розвиток підприємств агропромислового виробництва: посібник у питаннях і відповідях / [за ред. П.Т. Саблука]. – К.: ІАЕ, 1999. – 362 с.
5. Третяк А.М. Методологічні засади ринку землі в Україні / А.М. Третяк // Землевпорядкування. – 2001. – № 4. – С. 14–20.
6. Федоров М.М. Особливості формування ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні / М.М. Федоров // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 73–78.
7. Формування ринку землі в Україні / [В.П. Галушко, Ю.Д. Білик, А.С. Даниленко та ін.]; за ред. А.С. Даниленка, Ю.Д. Білика. – К.: «Урожай», 2006. – 280 с.

Расширено понятие «рынок земель» и освещены компоненты его инфраструктуры. Предложены предпосылки относительно формирования организованного рынка земельных участков.

Ключевые слова: рынок земель, инфраструктура рынка, земельный участок, покупка-продажа.

Expanded the definition of the concept of "land market" and reflected components of its infrastructure. Suggested prerequisites for the formation of an organized market of land.

Key words: land market, infrastructure of market, land lot, buying and selling.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ РЕЖИМУ ТЕРИТОРІЙ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬ ІЗ РЕКРЕАЦІЙНОЮ МЕТОЮ

*Полтавець А.М., аспірант**

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Обґрунтовано необхідність розмежування та співвідношення категорій земель рекреаційного призначення з тими категоріями земель, які також можуть бути просторовою базою для створення в їхніх межах рекреаційних зон, а отже, й для організації відпочинку і туризму. Зокрема йдеться про розмежування правових режимів земель рекреаційного призначення та ділянок лісового фонду (лісових і земельних лісових ділянок) та земель водного фонду, які згідно із законодавством України також можуть використовуватися з рекреаційною метою.

Ключові слова: *рекреація, туризм, рекреаційні ресурси, рекреаційні території, рекреаційні зони, землі рекреаційного призначення.*

Постановка проблеми

Необхідною умовою забезпечення повноцінного життя кожної людини, засобом компенсації напруги, відновлення сил, здоров'я, запасу енергії, всебічного розвитку духовного світу поряд із відпочинком є рекреація. Рекреація (від лат. *recreatio* – відновлення, відтворення) як вид діяльності, спрямована на відновлення розумових, духовних і фізичних сил людини шляхом загальнооздоровчого й культурно-пізнавального відпочинку, туризму, санаторно-курортного лікування, любительського та спортивного

рибальства, полювання тощо. Доступність рекреаційних послуг для населення – важлива передумова підтримання його працездатності, а отже, відновлення трудових ресурсів, що залучаються в процес суспільного виробництва. Така діяльність здійснюється, передусім, у межах рекреаційних територій, основу яких становлять землі рекреаційного призначення.

Недосконалість державного регулювання процесів землекористування в межах рекреаційних територій, як правило, зумовлює існування взаємовиключних інтересів і мотивацій землекористувачів при вико-

ристанні земельних ресурсів, а земельна власність стає предметом зіткнення індивідуальних та групових, а також корпоративних, регіональних і загальнонаціональних інтересів. Особливо гострі постають проблеми впливу економічних, екологічних та соціальних факторів на характер і напрями рекреаційного землекористування, оцінки ефективності використання земель в умовах трансформації земельних відносин, еколого-економічного моделювання ефективного використання й охорони земель.

Таким чином, обґрунтування наукових засад створення мережі рекреаційних територій і формування відповідного режиму їх використання (включно із проведенням відповідного зонування, встановленням і реєстрацією обмежень у використанні земель та їхнього еколого-економічною оцінкою) є важливим завданням сучасної економічної, землевпорядної та юридичної науки.

Мета статті – визначити коло проблем, пов'язаних із забезпеченням належного режиму використання територій, які використовують із рекреаційною метою, а також окреслити основні напрями їхнього розв'язання.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій

Вагомий внесок у дослідження теоретико-методологічних і практичних аспектів використання та охорони земель рекреаційного призначення зробили такі відомі вчені, як, Д.І. Бабміндра, О.О. Бейдик, І.К. Бистряков, С.Ю. Булигін, М.А. Голубець, Т.О. Євсюков, О.П. Канаш, В.М. Кривов, Ф.Ф. Мазур, А.Г. Мартин, Н.Ю. Недашківська, М.С. Нудельман,

О.Г. Топчієв, А.М. Третьак, Ю.Ю. Туниця, Н.В. Фоменко, Ю.Р. Шеляг-Сосонко та ін.

Більшість дослідників еколого-економічного спрямування приділяють особливу увагу існуючим екологічним і організаційним проблемам у сфері використання й відтворення земель рекреаційного призначення, проте економіко-правові аспекти функціонування рекреаційних територій у ринкових умовах господарювання вивчені недостатньо. Останніми роками виникає потреба в удосконаленні складових економіко-правового механізму рекреаційного землекористування, а саме: фіскальної політики; системи управління та нормування природокористування; моделей сталого розвитку територіальних соціально-природних комплексів тощо. Багато питань рекреаційного землекористування залишаються дискусійними і потребують фундаментальних наукових досліджень та обґрунтувань.

Виклад основного матеріалу

Сутність рекреації найповніше відображає визначення, в якому рекреація розуміється як процес здійснення діяльності, що відбувається на спеціалізованій території із залученням рекреаційних ресурсів, результатом якої є відновлення сил людини (рекреанта). Із вищесказаного можна виділити об'єкт і суб'єкт рекреації. Сукупність природно-кліматичних та соціокультурних умов для рекреаційної діяльності людини є об'єктом рекреації, а рекреанти (люди), які проводять рекреаційну діяльність, – суб'єктом рекреації.

Рекреація – вид діяльності, що здійснюється у вільний від роботи час, пов'язаний із виконанням важ-

ливих соціально-економічних функцій, які забезпечують відтворення фізичних і розумових сил та сприяють розширенню духовного багатства людини. Основні форми рекреаційної діяльності – курортне лікування, оздоровчий відпочинок і туризм.

Згідно з чинним Класифікатором видів економічної діяльності рекреаційна діяльність може бути визначена як процес об'єднання дій, що приводять до одержання відповідного набору продукції й послуг, на основі використання певних ресурсів: сировини, матеріалів, устаткування, робочої сили, технологічних процесів та ін. [8]. Також доцільним є розподіл рекреаційної діяльності за тривалістю, масштабом, характером організації, сезонністю, місцем організації, характером залучених рекреаційних ресурсів, віковою характеристикою учасників, кількістю учасників.

У результаті рекреаційної діяльності людина залучає до використання природні й штучні ресурси, де ця діяльність є формою природокористування. Рекреаційні ресурси – матеріальна передумова формування рекреаційної галузі народного господарства, її ресурсна база. Вони потребують бережного й економного використання, охорони і примноження. Все це пов'язано з необхідністю їхнього кількісної та якісної оцінки, визначення придатності й альтернативності використання в тій чи іншій галузі народного господарства [2].

Виділяють три типи рекреаційних ресурсів: природні, історико-культурні та соціально-економічні. Кожний із них відіграє певну роль у формуванні галузевої й територіаль-

ної організації рекреаційних комплексів.

Під природними рекреаційними ресурсами слід розуміти фактори, речовину і властивості компонентів природного середовища, які володіють сприятливими для рекреаційної діяльності якісними та кількісними параметрами і слугують або можуть слугувати для організації відпочинку, туризму, лікування й оздоровлення людей. До них належать лікувальні та оздоровчі фактори багаточільового призначення (ліси, лікувальні кліматичні місцевості, поверхневі води), лікувальні речовини (мінеральні води, грязі, озокерит), а також рекреаційні властивості гірських і передгірних ландшафтів, заповідних територій.

Історико-культурні рекреаційні ресурси – це пам'ятки культури, створені людиною, що мають суспільно-виховне значення, пізнавальний інтерес і можуть використовуватись для задоволення духовних потреб населення.

Соціально-економічні рекреаційні ресурси включають матеріально-технічну базу рекреаційних об'єктів, частину матеріального виробництва, яка безпосередньо забезпечує потреби рекреації, використовувані рекреацією об'єкти інфраструктури, а також трудові ресурси, зайняті в рекреаційному господарстві [9].

Отже, рекреаційні ресурси – це сукупність природно-кліматичних, побутових, культурних, оздоровчих, пізнавальних, історичних та інших ресурсів, що використовуються або можуть використовуватися для надання рекреаційних послуг у процесі рекреаційної діяльності [13].

Рекреаційні ресурси доцільно розділити на дві групи:

– природні рекреаційні території та природні рекреаційні ресурси (рекреаційні, курортні, лікувально-оздоровчі зони, інші природні території, об'єкти, комплекси, використання яких можливе з рекреаційною метою);

– рекреаційні соціально-побутові ресурси (будівлі, споруди, архітектурні й будівельні комплекси, інші об'єкти соціально-культурного призначення, що використовуються з рекреаційною метою).

Природні рекреаційні території – це частина простору навколишнього природного середовища, призначена для масового відпочинку населення, відновлення життєвих сил і здоров'я людей. До них належать:

– рекреаційні, курортні, лікувально-оздоровчі зони;

– землі рекреаційного, оздоровчого, історико-культурного і частково природоохоронного призначення;

– окремі ділянки земель лісового та водного фондів;

– інші рекреаційні території, комплекси, придатні для використання з рекреаційною метою.

Природні рекреаційні ресурси – це природні лікувальні ресурси і природні оздоровчі ресурси та природні оздоровчі фактори, придатні для використання з метою відновлення і зміцнення здоров'я людей.

До природних лікувальних ресурсів віднесено родовища корисних копалин мінерального й органічного походження, які справляють на організм людини лікувальний ефект і придатні для промислового освоєння (мінеральні води, лікувальні грязі).

Природні оздоровчі ресурси являють собою природні утворення, що формують особливі ландшафтні та мікрокліматичні умови, які справ-

ляють на організм людини оздоровчий ефект (парки, пляжі, лісопарки, лісові й гірські масиви).

До природних оздоровчих факторів належать природні явища, які наявні й відбуваються у конкретній місцевості в оптимальних для організму людини концентраціях і поєднаннях – тривалість та інтенсивність сонячного випромінювання, вологість повітря, температура навколишнього природного середовища.

Природні рекреаційні ресурси найповніше концентруються у межах рекреаційних зон. До рекреаційних зон, як правило, відносять земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури й спорту, кемпінгів, яхт-клубів, туристичних баз, стаціонарних та наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, парків, зелених зон навколо міст та інших населених пунктів і зелених насаджень міст, навчально-туристичних та екологічних стежок, маркованих трас, дитячих і спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва й спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації.

У Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначено поняття рекреаційної зони. Згідно зі статтею 63 Закону до рекреаційних зон належать ділянки суші та водного простору, призначені для організованого масового відпочинку населення і туризму.

Рекреаційні зони – це території (акваторії), призначені для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів, які являють собою функціональні види

рекреацій. Рекреаційні зони можуть мати свого відокремленого землекористувача чи входити до складу інших категорій землекористувань: земель міст (парки), приміських земель (зелені зони навколо міст), земель лісового фонду (ліси населених пунктів), природно-заповідного фонду та ін. Основу рекреаційних зон становлять землі рекреаційного призначення.

Земельний кодекс України виділяє землі рекреаційного призначення в окрему категорію (глава 9) [5]. А стаття 50 визначає землі рекреаційного призначення як землі, що використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів. Чинний Земельний кодекс України, на відміну від попереднього, додав ще один елемент функціонального призначення рекреаційних зон, а саме: «для проведення спортивних заходів», при цьому справедливо, на наш погляд, вилучивши із визначення слово «масового», розширивши формальні межі призначення «рекреаційних територій» і на індивідуальний відпочинок населення.

Статтею 51 Кодексу визначено склад земель рекреаційного призначення. До цих земель належать земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних та наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогіч-

них об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації. Тобто земельні ділянки рекреаційного призначення можуть виділятися у складі кожної категорії земель за основним цільовим призначенням.

Необхідно звернути увагу на те, що у згаданій статті не наводиться вичерпного переліку земель рекреаційного призначення: до них можуть належати й інші землі: використовувані для туристичних походів і подорожей, спорту й відпочинку, огляду мальовничих ландшафтів та історичних пам'яток, для спостереження за сезонними явищами у природі, землі для стаціонарного розміщення луна-парків, ігрових і розважальних центрів тощо. У зв'язку із зазначеним законодавство породжує проблему розмежування земель рекреаційного призначення та інших категорій земель. Для розв'язання цієї проблеми слід розглядати статтю 50 Земельного кодексу України в комплексі зі статтею 51 й іншими нормами земельного законодавства.

Визначення земель рекреаційного призначення, наведене у статті 50 Кодексу, є недосконалим. Адже використовуватись для організації відпочинку населення, туризму і проведення спортивних заходів можуть землі будь-якої категорії, що, проте, не означає їхню належність до земель рекреаційного призначення. Так, землі сільськогосподарського призначення можуть використовуватись для організації сільського туризму; на землях житлової й громадської забудови можуть розміщуватися стадіони, спортивні комплекси, парки розваг, луна-парки, театри, музеї та інші рекреаційні об'єкти;

землі природно-заповідного фонду і землі оздоровчого призначення можуть використовуватися з рекреаційною метою (стаття 9 Закону «Про природно-заповідний фонд України», стаття 1 Закону «Про курорти»); землі історико-культурного призначення можуть використовуватися для туристичних потреб (стаття 25 Закону України «Про охорону культурної спадщини»); землі лісогосподарського призначення також можуть використовуватися для рекреаційних потреб; стаття 39 Лісового кодексу України передбачає таку категорію лісів, як рекреаційно-оздоровчі ліси, що виконують переважно рекреаційні, санітарні, гігієнічні та оздоровчі функції, а стаття 74 цього Кодексу регулює використання лісів для рекреаційних потреб; частина четверта статті 59 Земельного кодексу України і стаття 64 Водного кодексу України передбачають використання земель водного фонду для рекреації тощо.

Разом із тим наявність об'єктів, перелічених у статті 51 Земельного кодексу України, на певній земельній ділянці ще не означає належність останньої до категорії земель рекреаційного призначення. Стаття 51 вступає в суперечності з іншими статтями згаданого Кодексу, що передбачають віднесення земельних ділянок, на яких розміщені зазначені об'єкти, до земель інших категорій. Так, статтею 38 до земель житлової та громадської забудови віднесено земельні ділянки у межах населених пунктів, що використовуються для розміщення громадських будівель і споруд, інших об'єктів загального користування. Під таке визначення підпадають усі об'єкти, перелічені в статті 51 Земельного кодексу України, якщо вони розміщені у

межах населених пунктів. До речі, такого самого погляду притримується і Держкомзем України (нині Держземгентство України): у своєму листі «Стосовно трактування терміна «використання земель не за цільовим призначенням» № 14-17-7/9942 від 27 грудня 2006 року він розтлумачив, що земельні ділянки для будівництва спортивних або розважальних комплексів можуть належати до земель житлової та громадської забудови. І це притому, що відповідно до статті 51 Земельного кодексу України такі земельні ділянки мають бути віднесені до земель рекреаційного призначення! Той самий будинок разом із господарськими спорудами за тим самим проектом можна збудувати на землях сільськогосподарського призначення, наданих для садівництва згідно зі статтею 35 Земельного кодексу (садовий будиночок), на землях житлової та громадської забудови для будівництва і обслуговування житлового будинку відповідно до статті 40 цього Кодексу, і на землях рекреаційного призначення для дачного будівництва згідно зі статтею 51 згаданого Кодексу.

Подібним чином стаття 43 Земельного кодексу України до земель природно-заповідного фонду відносить ділянки суші й водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу рекреаційну цінність, яким відповідно до закону надано статус територій і об'єктів природно-заповідного фонду.

Основним законом, що визначає правові засади організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об'єктів, є Закон України «Про природно-заповідний фонд України» [4]. Відповідно до статті 9 цього

Закону одним із видів використання територій і об'єктів природно-заповідного фонду за умови дотримання природоохоронного режиму, встановленого зазначеним Законом й іншими актами чинного законодавства України, є використання їх з оздоровчою та іншою рекреаційною метою. Ця мета може бути реалізована, зокрема, шляхом здійснення туризму як активного виду відпочинку в межах територій і об'єктів природно-заповідного фонду. Причому моделлю збалансованого використання природних рекреаційних ресурсів як важливого принципу сталого розвитку держави може бути один із різновидів туризму – екологічний, який включає всі види туризму, орієнтовані на збереження природного довкілля [4].

Стаття 18 згаданого Закону передбачає розміщення об'єктів рекреації у межах зони антропогенних ландшафтів біосферних заповідників, а стаття 21 – розміщення в рекреаційних зонах національних природних парків туристичних маршрутів і екологічних стежок, готелів, мотелів, кемпінгів та інших об'єктів, перелічених у статті 51 Земельного кодексу України. На думку деяких вчених, у такому разі виникає подвійне цільове призначення і вказані землі одночасно є землями природоохоронного та рекреаційного призначення [6]. З таким висновком не можна погодитися, адже земельне законодавство не передбачає можливості подвійного цільового призначення земельної ділянки.

У статті 19 Земельного кодексу України наведено поділ земель на категорії за основним цільовим призначенням. Причому категорії земель мають різний правовий режим:

віднесення земельної ділянки до однієї з категорій виключає можливість поширення на неї правового режиму іншої категорії. Наприклад, парки в межах населених пунктів можуть належати до земель житлової та громадської забудови (цей правовий режим допускає житлове будівництво на території парку), до земель рекреаційного призначення (цей правовий режим не допускає житлового будівництва, але допускає будівництво на території парку рекреаційних об'єктів, скажімо, стадіону), а якщо вони оголошені парком – пам'яткою садово-паркового мистецтва – до земель природно-заповідного фонду [12]. В останньому випадку неможливо використати територію парку для будівництва стадіону чи житлового будинку. Якби земельна ділянка парку одночасно належала до земель природно-заповідного фонду і рекреаційного призначення, то це породило б правову колізію між правовим режимом земель рекреаційного призначення, який допускає будівництво рекреаційних об'єктів, і правовим режимом природно-заповідного фонду, який цього не допускає. Тому Закон «Про природно-заповідний фонд України» передбачає вилучення земельних ділянок і надання їх для створення об'єктів природно-заповідного фонду, тобто переведення їх до категорії земель природно-заповідного фонду, чим виключається можливість колізії із правовим режимом земель рекреаційного призначення.

Закон України «Про курорти» наголошує на обов'язковому розміщенні на землях оздоровчого призначення курортів необхідної інфраструктури для обслуговування відпочиваючих.

Це може включати розміщення чи будівництво всіх тих об'єктів, що перелічені у статті 51 Земельного кодексу України. Разом із тим Закон «Про курорти» передбачає надання земельних ділянок для створення курортів, тобто переведення їх до категорії земель оздоровчого призначення. Таким способом виключається можливість колізії із правовим режимом земель рекреаційного призначення, адже правовий режим земель оздоровчого призначення має пріоритет з огляду на статтю 47 Земельного кодексу України й законодавства про курорти.

Щодо розмежування правових режимів земель рекреаційного й історико-культурного призначення, то аналіз законодавства показує: як тільки той чи інший об'єкт віднесено до пам'яток культурної спадщини і включено до державного реєстру відповідно до Закону «Про охорону культурної спадщини», землі, на яких розташований цей об'єкт, підлягають переведенню до категорії земель історико-культурного призначення відповідно до статті 34 зазначеного Закону [3]. Таким чином, незважаючи на те, що історико-культурні об'єкти найчастіше є об'єктами туризму та рекреації, землі, на яких вони розміщені, мають особливий правовий режим, що передбачає охорону цих об'єктів.

Співвідношення земель рекреаційного призначення і земель лісогосподарського призначення також становить науковий інтерес. Лісовий кодекс України у статті 1 рекреаційну функцію лісу визнає однією з переважних. Ділянки земель рекреаційного призначення можуть виділятися в складі земель лісового фонду. Користування такими ділянками регулюється Лісовим кодексом

України. Воно може здійснюватися на засадах як загального, так і спеціального природокористування. Згідно зі статтею 75 зазначеного Кодексу користування земельними ділянками лісового фонду з рекреаційною й туристичною метою здійснюється з урахуванням вимог щодо збереження лісового середовища і природних ландшафтів та з дотриманням правил архітектурного планування приміських зон і санітарних вимог.

Переважно рекреаційне призначення мають ліси населених пунктів. Правовим режимом останніх забороняються рубки головного користування, заготівля живиці, деревних соків, лісової підстилки, а також випасання худоби. Законодавством може бути передбачена заборона й інших видів використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду, якщо вони несумісні з організацією відпочинку населення.

За межами міст й інших населених пунктів землі, зайняті лісопарками та іншими зеленими насадженнями, що виконують захисні й санітарно-гігієнічні функції та є місцем відпочинку населення, включаються до зелених зон, тобто до складу земель рекреаційного призначення.

Створення на землях лісогосподарського призначення екологічних стежок, маркованих трас тощо не потребує їх переведення до категорії земель рекреаційного призначення. З іншого боку, згідно зі статтею 51 Земельного кодексу України ліси зелених зон і ліси населених пунктів розташовані на землях рекреаційного призначення. Однак відповідно до Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок, затвердженого Поста-

новою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2007 року № 733, віднесення лісів до категорії рекреаційно-оздоровчих і утворення зелених зон здійснюються Державним комітетом лісового господарства України [10]. Цей орган не має права змінювати цільове призначення земельної ділянки. Стаття 20 Земельного кодексу України відносить зміну цільового призначення земельних ділянок до повноважень відповідних органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування. Тому утворення зеленої зони навколо населених пунктів чи віднесення лісів населених пунктів до категорії рекреаційно-оздоровчих не означає переведення відповідної земельної ділянки до категорії земель рекреаційного призначення. Таким чином, ліси зелених зон і ліси населених пунктів можуть розміщуватися на землях лісгосподарського, а не рекреаційного призначення.

Цікавою є й проблема розмежування правових режимів земель рекреаційного призначення і земель водного фонду. Згідно зі статтею 58 Земельного кодексу України до земель водного фонду належать землі, зайняті водними об'єктами, островами, прибережними захисними смугами, смугами відведення, береговими смугами водних шляхів. Разом із тим яхт-клуби, будинки відпочинку, пансіонати, турбази, кемпінги, дитячі табори, дачні ділянки та інші об'єкти, перелічені у статті 51, часто розміщуються поблизу водних об'єктів. Пунктом «г» частини другої статті 61 Земельного кодексу і пунктом 4 частини другої статті 89 Водного кодексу України заборонено будівництво будь-яких споруд (крім гідротехнічних, гідро-

метричних та лінійних), у тому числі баз відпочинку, дач, гаражів і стоянок автомобілів у прибережних захисних смугах уздовж річок, навколо водойм та на островах [1]. Отже, встановлення прибережної захисної смуги й переведення земельної ділянки до категорії земель водного фонду виключає можливість будівництва на ній рекреаційних об'єктів. Проте, якщо земельну ділянку, на якій знаходиться водний об'єкт, перевести в категорію земель рекреаційного призначення, тоді будівництво рекреаційних об'єктів стане можливим.

Таким чином, законодавство допускає створення чи будівництво об'єктів, перелічених у статті 51 Земельного кодексу України, не тільки на землях рекреаційного призначення, але й на землях інших категорій. При цьому землі рекреаційного призначення не мають пріоритету перед жодною іншою категорією земель, тоді як у деяких випадках інші категорії земель мають пріоритет перед землями рекреаційного призначення для визначення правового режиму земель, на яких розміщені об'єкти, перелічені в статті 51 згаданого Кодексу. Якщо ж земельне законодавство допускає віднесення земельної ділянки до кількох різних категорій земель, то виникають суперечності щодо цільового призначення останньої. В такому разі згідно зі статтею 20 Земельного кодексу України відповідний орган повинен визначити основне цільове призначення певної земельної ділянки і віднести її до тієї чи іншої категорії, враховуючи клопотання особи, якій відводиться ця земельна ділянка.

Правовий режим земель рекреаційного призначення не може виникати «автоматично» у результаті утворення або розміщення певних об'єктів. Він може виникнути тільки на основі рішень відповідних органів і відповідної землевпорядної документації. Згідно з пунктом «в» статті 183 і пунктом «г» статті 184 Земельного кодексу України встановлення меж земельних ділянок рекреаційного призначення здійснюється в ході землеустрою. А у пункті «д» статті 6 Закону України «Про землеустрій» сказано, що встановлення режиму рекреаційного призначення є однією із засад землеустрою. Тобто правовий режим земель рекреаційного призначення має обов'язково встановлюватися в процесі землеустрою. Відсутність належним чином затвердженого проекту землеустрою означає неможливість поширення на відповідну земельну ділянку правового режиму земель рекреаційного призначення. Це може бути проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки, або ж проект землеустрою щодо організації та встановлення меж територій рекреаційного призначення.

З урахуванням вищевикладеного землі рекреаційного призначення можна визначити як землі, надані для потреб відпочинку населення, спортивної й туристичної діяльності. Це землі, які мають рекреаційну якість, тобто придатні для задоволення рекреаційних потреб. Така придатність може зумовлюватися природними властивостями земель (певними екологічними характеристиками, сприятливими для відпочинку та оздоровлення громадян), розташуванням їх у мальовничій місцевості: урочищах, ландшафтах тощо, відсутністю чинників, що можуть

негативно впливати на здоров'я людей (у тому числі розміщених неподалік промислових об'єктів). Рекреаційна якість може також зумовлюватися впорядкуванням території, будівництвом рекреаційних об'єктів (театри, музеї, готелі, ресторани та ін.). Відсутність чинників, які негативно позначаються на здоров'ї людей, є законодавчою вимогою для земель рекреаційного призначення і перевіряється органами державної санітарно-епідеміологічної служби Міністерства охорони здоров'я України при погодженні відповідних проектів землеустрою згідно з Методичними рекомендаціями «Обстеження та районування території за ступенем впливу антропогенних чинників на стан об'єктів довкілля з використанням цитогенетичних методів», затвердженими наказом Міністерства здоров'я України від 13 березня 2007 року № 116 [11].

Проблемним видається питання про співвідношення земель рекреаційного призначення і рекреаційних зон. Аналіз законодавства України показує, що поняття рекреаційної зони ширше за поняття земель рекреаційного призначення: рекреаційні зони можуть утворюватися не тільки на землях рекреаційного призначення, але й на землях природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, на землях водного фонду і на землях лісгосподарського призначення. Але переведення земель до категорії земель рекреаційного призначення обов'язково означає створення на цій земельній ділянці рекреаційної зони. Такий висновок випливає зі змісту статті 63 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», відповідно до якої рекреаційними зонами є ділянки

суші й водного простору, призначені для організованого масового відпочинку населення і туризму, а правовий режим цих зон встановлюється органами місцевого самоврядування. Оскільки землі рекреаційного призначення згідно з трактуванням статтями 50 і 51 Земельного кодексу України відповідають указаним вимогам, варто визнати, що на всі землі рекреаційного призначення поширюється правовий режим рекреаційних зон, установлений екологічним законодавством.

Висновки

Враховуючи вищевикладене, вважаємо за необхідне провести розмежування та визначити співвідношення категорій земель рекреаційного призначення з тими категоріями земель, які також можуть бути просторовою базою для створення в їхніх межах рекреаційних зон, а отже, для організації відпочинку й туризму. Зокрема, йдеться про розмежування правових режимів земель рекреаційного призначення та ділянок лісового фонду (лісових і земельних лісових ділянок) і земель водного фонду, які згідно із законодавством України також можуть використовуватися з рекреаційною метою.

Список літератури

1. Водний кодекс України : прийнятий 6 червня 1995 року № 213/95-ВР // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). – 1995. – № 24. – Ст. 189.
2. Гуторов О.І. Земельно-ресурсний потенціал та проблеми його раціонального використання : лекція / О.І. Гуторов. – Х.: ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 2002. – 70 с.
3. Закон України «Про охорону культурної спадщини» : прийнятий 8 червня 2000 року № 1805-III // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). – 2000. – № 39. – Ст. 349.
4. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» : прийнятий 16 червня 1992 року № 2456-XII // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). – 1992. – № 34. – Ст. 502.
5. Земельний кодекс України : прийнятий 25 жовтня 2001 року № 2768-III // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.
6. Мартин А.Г. Регулювання ринку земель в Україні / А.Г. Мартин. – К.: Аграр Медіа Груп, 2011. – 254 с.
7. Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень : ДБН 360-92**. – [Чинний від 1993-12-17]. – К.: Діпромісто, 1992. – 18 с. – (Державні будівельні норми України).
8. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності (NACE, Rev. 1.1 - 2002, MOD) ДК 009:2005. – К.: Держспоживстандарт України, 2005. – 210 с.
9. Нудельман М.С. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования / М.С. Нудельман. – К.: Наук. думка, 1987. – 128 с.
10. Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2007 року № 733 // Офіц. вісн. України. – 2007. – № 37. – Ст. 1483.
11. Про затвердження Методичних рекомендацій «Обстеження та районування території за ступенем впливу антропогенних чинників на стан об'єктів довкілля з використанням цитогенетичних методів» : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13 березня 2007 року № 116.
12. Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 22.06.2009 року № 330 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0679-09>
13. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н.В. Фоменко. – К.: Центр навч. л-ри, 2007. – 312 с.

* * *

Обоснована необходимость разграничения и соотношения категорий земель рекреационного назначения с теми категориями земель, которые также могут быть пространственной базой для создания в их рамках рекреационных зон, а следовательно, и для организации отдыха и туризма. В частности, речь идет о разграничении правовых режимов земель рекреационного назначения и участков лесного фонда (лесных и земельных лесных участков) и земель водного фонда, которые в соответствии с законодательством Украины также могут использоваться в рекреационных целях.

Ключевые слова: рекреация, туризм, рекреационные ресурсы, рекреационные

территории, рекреационные зоны, земли рекреационного назначения.

* * *

The necessity of differentiation and value for categories of land use from recreational to those categories of land, which can also be a spatial basis for the creation of a framework of recreational areas, and therefore - recreation and tourism. In particular, it is on the division of the legal regimes of land use and recreational forest areas (forest land and forest areas) and the land of water resources, in accordance with the laws of Ukraine can also be used for recreational purposes.

Keywords: recreation, tourism, recreational resources, recreation areas, recreation areas, recreational land.

Теоретико-методологічні засади територіального планування землекористування

Монографія О.С. Дорош «Теоретико-методологічні засади територіального планування землекористування» (Херсон : Грінь Д.С., 2012. – 434 с.) містить дослідження сутності та поняття територіального планування землекористування в умовах нових земельних відносин, його місця в системі земельного устрою України, розкрито нову парадигму розвитку територіального планування землекористування та його теоретичні основи. визначено, що простір в територіальному плануванні є базисним щодо управління сталим землекористуванням. Викладено концептуальні засади земельної політики щодо територіально-

го планування землекористування та особливості методологічних підходів територіального планування розвитку землекористування сільських і міських територій. Розкрито методологічні основи територіального планування використання земель в зарубіжних країнах, особливості трансформації функцій територіального планування в системі державного управління землекористуванням територій та понятійно-функціональні парадокси в плануванні територіального розвитку землекористування в Україні. Викладено методологічні засади формування сучасного інституціонального середовища територіального планування землекористування. Здійснено обґрунтування ринкової структури земельного устрою України методом територіального планування сільськогосподарського землекористування та визначено пріоритетні завдання наукового забезпечення територіального розвитку планування землекористування сільських територій.

Рекомендовано для науковців, аспірантів, студентів, працівників земельних, природоохоронних, сільськогосподарських органів, виконавчої влади та місцевого самоврядування.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОПРИЛЮДНЕННЯ ЗЕМЕЛЬНО-КАДАСТРОВИХ ВІДОМОСТЕЙ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА В УКРАЇНІ

Опенько І.А., аспірант*

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Проведений порівняльний аналіз публічної кадастрової карти (ПКК) зарубіжних країн і ПКК України свідчить про те, що існує багато переваг ПКК досліджуваних держав над ПКК України, а саме кількість публічної інформації значно більша, менша кількість помилок, ніж у ПКК України. Дані про вдосконалення ПКК України з урахуванням зарубіжного досвіду дадуть змогу ефективніше і раціональніше використовувати земельні ресурси держави.

Ключові слова: Державний земельний кадастр, публічна кадастрова карта.

Постановка проблеми

Важливою подією з часу проголошення земельної реформи в Україні (1991 р.) є відкриття з 1 січня 2013 року публічного доступу до відомостей про земельні ділянки, які містяться у Державному земельному кадастрі України (далі ДЗК). Нині ці дані доступні для громадськості в мережі Internet. За інформацією Держземагентства України, публічну кадастрову карту (далі ПКК) із початку року переглянули понад 2,5 млн відвідувачів сайту, а на зворотний зв'язок кадастрового порталу надіслано більш як 19 тис. звернень, що свідчить про її високу затребуваність [2]. Оприлюднення земельно-кадастрових відомостей у мережі Internet є досягненням у сфері земельних відносин, яке дасть змогу актуалізувати електронну кадастрову інформацію й водночас гарантувати захист прав власності громадян

на землю, скоротити терміни операцій із землею, значно знизити рівень корупції, зменшити затрати часу та коштів громадян [4].

Дослідження досвіду оприлюднення земельно-кадастрових відомостей у зарубіжних країнах на нашу думку є необхідним і дуже цінним для України. Треба також зазначити, що актуальність порівняльного аналізу ведення ПКК у зарубіжних державах та ПКК України дасть можливість оновлювати технологічний інструментарій і методи охорони земель із перспективами розроблення нових заходів щодо запобігання проявам корупції.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій

Питання вдосконалення складових ДЗК знаходяться у полі зору вчених різних галузей науки. Представники правознавчої школи дослі-

джують питання, пов'язані з нормативно-правовим забезпеченням ведення ДЗК, зокрема, із правовими засадами державної реєстрації прав на земельні ділянки й нерухомість, нормативно-правовим забезпеченням складових ДЗК тощо. Серед них варто відзначити праці В.І. Андрейцева, П.Ф. Кулинич, В.В. Носіка, А.М. Мірошніченка, А.І. Ріпенка та ін. Надзвичайно актуальним і перспективним є дослідження А.І. Ріпенка, яке стосується питань запровадження «3D кадастрів» та тенденцій їх створення у зарубіжних країнах [14].

Більшість публікацій, присвячених вивченню досвіду ведення земельного кадастру в зарубіжних державах, припадає на кінець 90-х років минулого століття і перше десятиріччя нинішнього.

Питанням технічної підтримки ведення ДЗК, автоматизації земельно-кадастрових робіт, удосконалення ДЗК для підтримки податкової та інвестиційної політики, розвитку інфраструктури ринку земель і нерухомості, адаптації європейських підходів до українських реалій присвячено праці М.О. Володіна, В.П. Єршова, М.Г. Лихогруда, та ін.

Представники землевпорядної науки А.П. Вервейко, Д.С. Добряк, П.Г. Казьмір, І.А. Розумний, А.Я. Сохнич, М.Г. Ступень, А.М. Третяк вивчали теоретичні питання методичних підходів до грошової, економічної оцінки земель. В останніх дослідженнях А.Г. Мартіна проаналізовано головні проблеми ДЗК в Україні на сучасному етапі розвитку земельних відносин й обґрунтовано концептуальні підходи до вдосконалення земельно-кадастрового обліку як необхідної

передумови розвитку ринкових земельних відносин [7].

Необхідно відзначити дослідження Р.М. Панаса, М.С. Маланчука, які порівнювали підходи до ведення земельного кадастру в зарубіжних країнах – Австралії, Австрії, Великій Британії, Данії, Іспанії, Німеччині, Польщі, Росії, США, Франції – та в Україні. Ними запропоновано рекомендації щодо вдосконалення ДЗК у нашій державі [9] з урахуванням вимог ринкової економіки, частину з яких нині реалізовано (прийнято Закон України «Про Державний земельний кадастр», запроваджено автоматизовану систему ведення ДЗК).

Серед публікацій учених, присвячених вивченню досвіду зарубіжних країн і веденню земельного кадастру, можна відзначити роботу В.А. Купріянова [6], в якій здійснено порівняльний аналіз умов оподаткування земельних ділянок (у Німеччині, Росії, США, Швеції) та розташованих на них будівель і споруд.

Привертає увагу дослідження Н.Ш. Хайрутдинові щодо технологій тривимірного кадастрування в зарубіжних державах (Данія, Ізраїль) та розроблення моделі одержання, зберігання й надання тривимірної кадастрової інформації з використанням міжнародного досвіду [16].

Дослідження, спрямовані на порівняння оприлюднених даних земельних кадастрів у зарубіжних країнах і в Україні, є поодинокими. Серед них можна відзначити роботу О. Нагорної [8]. В ній висвітлюються недоліки, відмінності та переваги української ПМК порівняно з ПМК інших держав близького зарубіжжя (Болгарія, Грузія, Латвія, Росія). Водночас, недостатньо уваги приді-

ляється питанням наповненості оприлюднювальної інформації, періодичності її оновлення тощо.

Таким чином, враховуючи важливість, малодослідженість і перспективи входження України до Європейського Союзу (далі ЄС) та дотримання стандартів і вимог щодо формування, ведення та оприлюднення даних земельного кадастру, набуває актуальності питання порівняння даних земельно-кадастрових відомостей зарубіжних країн, які підлягають оприлюдненню.

Мета статті – проаналізувати оприлюднювані земельно-кадастрові відомості у зарубіжних країнах і в Україні та інформативну наповненість ПКК.

Виклад основного матеріалу.

ПКК призначені для необмеженого кола осіб, їх розміщують у мережі Internet і користуватися ними можуть багато громадян. Як правило, це електронні карти, які містять різнобічну інформацію, що характеризує земельний фонд держави за відомостями, які є в земельному кадастрі [5].

На ПКК відображається інформація, що характеризує поділ на кадастрові зони, квартали, межі державного кордону, адміністративно-територіальних утворень тощо. Звичайно, ПКК містять відомості про земельні ділянки, їхній кадастровий номер, правовий режим, категорію земель, цільове призначення, площу земельної ділянки, контури будівель, приміщень, споруд, об'єктів незавершеного будівництва, розміщених на земельній ділянці, обмеження у використанні земель і земельних ділянок [3].

ПКК являє собою особливий картографічний продукт та належить до державних спеціальних карт і є окремим видом загальнодержавного тематичного картографування [10].

Згідно зі статтею 36 Закону України «Про Державний земельний кадастр» від 07.07.2011 року регламентується вичерпний перелік основних даних ДЗК, що повинні бути оприлюднені на офіційному веб-сайті ПКК, а саме [3]: межі адміністративно-територіальних одиниць; кадастрових номерів земельних ділянок; межі земельних ділянок; цільове призначення земельних ділянок; розподіл земель між власниками й користувачами (форма власності, вид речового права); обмеження у використанні земель і земельних ділянок; зведені дані кількісного та якісного обліку земель; нормативна грошова оцінка земель і земельних ділянок; земельні вгіддя; частини земельної ділянки, на які поширюється дія сервітуту, договору суборенди земельної ділянки; координати поворотних точок меж об'єктів кадастру; результати бонітування ґрунтів.

Слід наголосити, що земельно-кадастрові відомості є публічною, соціально важливою інформацією, доступ до якої має бути відкритим для кожного та забезпечений відповідними структурними підрозділами для оптимізації, оновлення й оприлюднення даних. Потреба в земельно-кадастрових даних зумовлена попитом різних соціальних верств: пересічних громадян – із метою сприяння роботам з оформлення земельних ділянок; працівників органів земельної служби – для виконання всебічного аналізу стану земельних ресурсів; спеціалістів у

галузі екології та сільського господарства – для здійснення моніторингових досліджень і виявлення ризиків землекористування; співробітників природоохоронних структур – для виявлення неправомірних дій та нецільового використання земельних ділянок; підприємців – для раціонального планування діяльності й прийняття економічних рішень; представників органів влади – для прийняття управлінських рішень у сфері земельних відносин.

Серед позитивних результатів оприлюднення в ПКК даних про земельні ресурси необхідно відзначити:

– соціальний ефект, який полягає у доступі та прозорості земельно-кадастрової інформації, спрощенні процесу оформлення і розпоряджання громадянами своєю власністю;

– економічні вигоди для держави – це підвищення ефективності системи оподаткування, розроблення заходів щодо пришвидшеного прийняття управлінських рішень;

– екологічні наслідки, що проявляються в зростанні ефективності та раціональному земле- і природокористуванні, використанні земель за цільовим призначенням, у захисті від неправового вилучення земельних ділянок під забудову.

1. Аналіз публічних кадастрових систем за рівнем наповнення оприлюднюваної інформації*

Оприлюднювана публічна інформація в он-лайн кадастрових системах	Країни					
	Російська федерація	Канада	Україна	Польща	Чехія	Молдова
Повна адреса земельної ділянки	+	+	-		+	+
Кадастрова вартість / дані оцінки земель	+	+	+/-			
Оцінка земель (хронологічні зміни)		+	-			
Дата реєстрації земельної ділянки	+	+		+		
Кадастровий номер земельної ділянки	+	+	+	+	+	+
Форма власності	+	+	+			
Площа земельної ділянки	+	+	+	+	+	+
Повна інформація про власника земельної ділянки (прізвище, ім'я, по батькові – для фізичних осіб, адреса, телефон)	+	+	-		+	
Цільове призначення земельної ділянки	+	+	+		+	
Кадастровий план земельної ділянки	+		-		+	
Загальна інформація про нерухомість		+	-	+	+	+
Експлікація земельних угідь		+	-			

* Сформовано автором на основі аналізу публічних кадастрових карт [1,12,13,17–19].

Створення та обслуговування ПКК потребує певних витрат. Так, для підтримки цієї системи в актуальному стані необхідні постійні капіталовкладення, людські ресурси, оновлення техніки й програмного забезпечення,

залучення коштів для створення безпечних умов зберігання від несанкціонованого доступу (видалення, підробка даних), опрацювання, перетворення і передачі публічної кадастрової інформації [6].

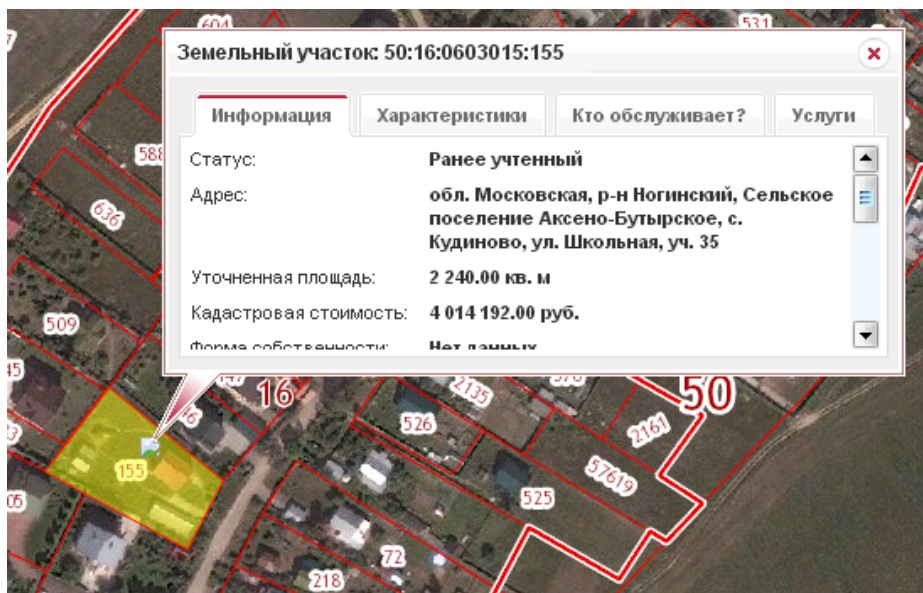

Рис. 1. Приклад відображення на ПКК Російської Федерації повної адреси земельної ділянки [12]

Разом із тим для поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки, а саме розвитку єдиної європейської й національної екомережі України, треба виділити на ПКК України такі види інформації: еколого-економічні зони, території та буферні зони екомережі, об'єкти і землі природно-заповідного фонду, землі під захисними лісовими насадженнями тощо. Ця інформація необхідна для формування еколого-економічних засад оптимізації використання та охорони земель.

У цій публікації викладено порівняльний аналіз ПКК зарубіжних країн і ПКК України (табл.1). Його

об'єктами обрано країни-сусіди – Польщу, Чехію й держави пострадянського простору – Молдову та Російську Федерацію, тобто країни з аналогічною для нашої держави моделлю ведення земельного кадастру (система Торренса) [15] – Канада.

Вибір критеріїв, за якими проводився порівняльний аналіз оприлюднюваної інформації, ґрунтується на вимогах українського законодавства – частини третьої статті 15, статті 36 Закону України «Про Державний земельний кадастр» від 07.07.2011 року № 3613-VI [2] – даних про земельні ділянки, а також інших даних, що характеризують земельну

ділянку та її землекористувача, але не відображаються на ПКК України.

Необхідно зазначити, що інформація про кадастровий номер земельної ділянки, її площа міститься на всіх ПКК. Повна адреса земельної ділянки відображена лише на ПКК Російської Федерації (рис.1), Канади, Молдови, Чехії. Стосовно української ПКК, то така інформація відсутня.

Дані оцінювання земель наведені на двох ПКК таких держав, як Російська Федерація і Канада. Треба наголосити, що на ПКК Канади представлено навіть хронологічні зміни оцінок земельних ділянок (рис. 2). Щодо нашої держави, то інформація про оцінку земель передбачена законодавством, але на нинішній час відсутня на ПКК України.

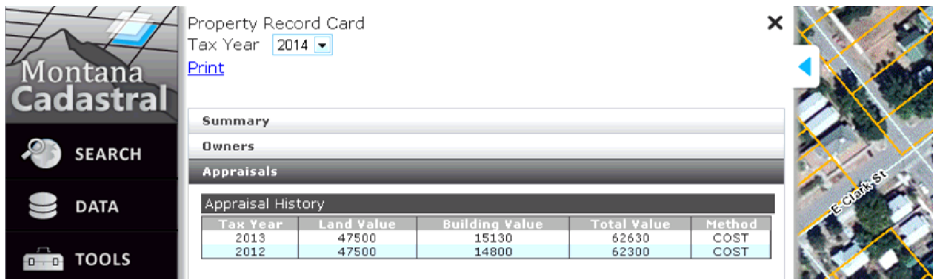

Рис. 2. Приклад відображення на ПКК Канади оціночних даних земельної ділянки та їхніх хронологічних змін (Montana's Official State Website) [18]

Найповніша інформація про земельну ділянку та її власника і нерухомість, розміщену на ній, висвітлюється на ПКК Канади, Російської Федерації та Чехії. ПКК України знаходиться на початковому етапі створення й потребує наповнення кадастровою інформацією, виправлення існуючих помилок (не всі земельні ділянки введено до ДЗК, не всім ділянкам присвоєно кадастрові номери, конфігурація деяких ділянок неточна, існують численні накладки земельних ділянок тощо) [4].

Позитивним моментом української ПКК є використання ортофотопланів (створених у рамках виконання Угоди про позику (Проект «Видача державних актів на право власності на землю у сільській місцевості та розвиток системи кадастру») між Україною і Міжнародним банком реконструкції та розвитку від 17

жовтня 2003 року, ратифікованої Законом України від 15 червня 2004 року № 1776-IV, й інших картографічних матеріалів, виготовлених на замовлення Держземагентства України державним підприємством «Державний картографо-геодезичний фонд України» та іншими суб'єктами інформаційної взаємодії) [11], як єдиної картографічної основи на всю територію країни, а також наявність системи зворотного зв'язку [8].

Висновки.

На нашу думку, могутність держави великою мірою залежить від наявності надійної й налагодженої кадастрової системи. В Україні ведуться інтенсивні роботи у сфері вдосконалення публічної кадастрової карти. Події розвиваються зако-

номірно. Разом із тим на кожній стадії формування матеріалів кадастру є проблеми, які потрібно невідкладно розв'язувати.

Аналіз існуючих публічних кадастрових систем у зарубіжних країнах та в Україні показує, що у нашій державі ще немає єдиної системи землевпорядних робіт, які б дали повну й достовірну інформацію про кожну земельну ділянку, необхідну для оптимізації земельних відносин.

Вважаємо за доцільним наповнити ПКК даними, які можуть відображатися на різноманітних, сформованих у разі потреби аналітичних інформаційних шарах даних: нормативної грошової оцінки земельних ділянок, балів бонітету ґрунтів, обмежень у використанні земель і земельних ділянок, земельних угідь, меж економіко-планувальних зон та ін. Важливою і необхідною інформацією мають стати дані про екомережу (національну, європейську), її територіальні й буферні зони, об'єкти природно-заповідного фонду, землі під захисними лісовими насадженнями. Ця пропозиція створює можливість налагодження механізму обміну інформацією між кадастрами інших галузей та інформаційними системами згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 2013 року № 483 «Про затвердження Порядку інформаційної взаємодії між кадастрами та інформаційними системами».

Список літератури

1. Головний Геопортал Молдови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geoportal.md/>

2. Державне агентство земельних ресурсів України [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://land.gov.ua/tsikavoznaty/104751-movoiu-tsyfr.html>

3. Закон України «Про Державний земельний кадастр»: прийнятий 7 липня 2011 року № 3613-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3613-17/page2/stru#Stru2>

4. Земельний портал України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zem.ua/index.php/uk/50-dorozhnikarti-pokrokoviskhemi/415-shcho-take-publiczna-kadastrova-karta-ukrajini-ta-yakneyu-koristuvatisya>

5. Ключниченко В.Н. Особенности ведения кадастра на современном этапе: монография / В.Н. Ключниченко. – Новосибирск: СГГА, 2011. – 140 с.

6. Куприянов В.А. Анализ зарубежного опыта налогообложения объектов недвижимости / В. А. Куприянов // Молодёжь и наука: сб. материалов VIII Всерос. науч.-техн. конф. студ., асп. и мол. учён., посвящ. 155-летию со дня рождения К.Э. Циолковского [Электронный ресурс]. – Красноярск: Сиб. Федер. ун-т, 2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2012/section05.html>

7. Мартин А.Г. Проблемы государственного земельного кадастра в Украине / А.Г. Мартин // Землеустрій і кадастр. – 2011. – № 3. – С. 33–50.

8. Нагорна О. Мандри публічними кадастровими картами світу / О. Нагорна // Землевпоряд. вісн. – 2013. – № 3. – С. 51–54.

9. Панас Р.М. Порівняльна оцінка земельних кадастрів зарубіжних країн і України / Р.М. Панас, М.С. Малнчук // Геодезія, картографія і аерофотознімання. – 2008. – Вип. 70. – С. 68–75.

10. Про затвердження Порядку загальнодержавного топографічного і тематичного картографування: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.09.2013 року № 661 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/661-2013-%D0%BF>

11. Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2012 року № 1051 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF>

12. Публичная кадастровая карта Российской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maps.rosreestr.ru/PortalOnline/>

13. Публічна кадастрова карта України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://map.dazru.gov.ua/kadastrova-karta>

14. Ріпенко А.І. Тривимірний земельний кадастр: проблеми міжгалузевого правового регулювання та перспективи запровадження в Україні / А.І. Ріпенко // Землевпоряд. вісн. 2010. – № 8. – С.14–21.

15. Роджер Г. Кадастр и инвентаризация земель в Австралии / Э. Мелисс // Портал о геодезии, инженерных изысканиях, геологии, землеустройстве и кадастре, ГИС и ДЗЗ. 2009. – С. 51–53 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://internetgeo.ru/uploads/journals/geoprofile0309/avstralia.pdf>

16. Хайрутдинова Н.Ш. Методологические основы внедрения 3d кадастра в Казахстане на примере зарубежных стран : автореф. дис. на соиск. акад. степ. магистра: специальности 6N0905 – «Кадастр» / Н.Ш. Хайрутдинова. – Республика Казахстан, г. Усть-Каменогорск, 2011. – 14 с.

17. Geoportal.Gov.Pl [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maps.geoportal.gov.pl/webclient/>

18. Montana's Official State Website [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svc.mt.gov/msl/mtcadastral/>

19. Nahlížení do katastru nemovitostí [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nahlizeniidokn.cuzk.cz/>

Проведенный сравнительный анализ публичной кадастровой карты (ПКК) зарубежных стран и ПКК Украины свидетельствует о том, что существует много преимуществ ПКК исследуемых государств над ПКК Украины, а именно количество публичной информации значительно больше, меньшее количество ошибок, чем в ПКК Украины. Данные об усовершенствовании ПКК Украины с учетом зарубежного опыта дадут возможность эффективнее и рациональнее использовать земельные ресурсы государства.

Ключевые слова: Государственный земельный кадастр, публичная кадастровая карта.

Performed comparative analysis of the PCM of foreign countries, and the PCM of Ukraine, indicates that there are many advantages of the analyzing PCM of foreign countries over the PCM of Ukraine namely the amount of public information is much more, fewer errors than on the PCM of Ukraine. Data on the improvement of the PCM of Ukraine taking into account international experience will allow more efficient and rational use of land resources of the state.

Keywords: State land cadastre, public cadastral maps.

ЗЕМЛЕУСТРІЙ, КАДАСТР І МОНІТОРИНГ ЗЕМЕЛЬ

НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЖУРНАЛ

ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

ДП «Київський НДПІ землеустрою та Національний університет біоресурсів і природокористування» видають з 2012 року періодичний науково-економічний журнал «Землеустрій, кадастр і моніторинг земель». Журнал визнаний ВАК України фаховим з економічних наук за спеціальністю 08.00.06. економіка природокористування та охорона навколишнього середовища.

З моменту свого заснування журнал став сполучною ланкою між науковцями і практиками, які працюють у науково-дослідних закладах, вищій школі, економіці, державних установах України і зарубіжжя, між усіма тими, хто переймається проблемами розвитку економіки в ринкових умовах.

Активна участь в наукових публікаціях на шпальтах журналу сприяє розвитку фундаментальних та прикладних досліджень з економічних наук, посиленню впливу економіки на вирішення правових, політичних, соціальних, екологічних та інших проблем розвитку суспільства, входженню України в міжнародні економічні союзи.

У кожному номері журналу друкуються фотографії авторів і їхні наукові інтереси.

Журнал є дуже цікавим для науковців, аспірантів, студентів, фахівців національного господарства, державних службовців.

Рубрики журналу «Землеустрій, кадастр і моніторинг земель»

☐ АКТУАЛЬНО	☐ ІННОВАЦІЇ В
☐ ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА ТА ЗЕМЕЛЬНА ПОЛІТИКА	☐ ЗЕМЛЕВПОРЯДНОМУ ВИРОБНИЦТВІ
☐ ЗЕМЛЕУСТРІЙ	☐ СТОРІНКА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО
☐ ЗЕМЕЛЬНИЙ КАДАСТР	☐ РЕЦЕНЗІЇ НА МОНОГРАФІЇ,
☐ ЕКОНОМІКА ТА ЕКОЛОГІЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ	☐ НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ, ПІДРУЧНИКИ
☐ ОХОРОНА ТА МОНІТОРИНГ ЗЕМЕЛЬ	
☐ ІННОВАЦІЇ В ЗЕМЛЕВПОРЯДНИЙ ОСВІТІ	

Періодичність видання — 4 рази на рік. Журнал видається українською мовою, анотації — українською, російською і англійською мовами. Матеріали, що надходять для публікації в журналі, проходять рецензування з боку членів редакційної колегії, розглядаються та рекомендуються вченими ДП «Київський НДПІ землеустрою та Національний університет біоресурсів і природокористування»

Наша адреса: 01001, м. Київ, вул. Серпова 3.
Телефони: (044) 424-03-13; 424-60-08